

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

Вовчим дочкам, що породили

й виплекали мужню расу

БОГ ЙОГО БАТЬКІВ

I

Усе навкруги вкривав густий прадавній ліс — неосяжний терен бучних комедій і німих драм. На таку запеклу боротьбу за життя, що точилася тут, були здатні тільки звір та дикун. Англійці та росіяни ще не змагалися за першенство тут, у самому серці Країни на Кінці Веселки, і золото янкі ще не скупило її величезних просторів. Вовчі зграї гонили за оленячими табунами, опадали послаблених і старих самців та тільних самиць, і нищили їх так само жорстоко, як то було й за давньої давнини. Розкидані на великому просторищі тубільні племена ще почитували своїх ватагів, вдавалися до знахурів та жерців, вигонили нечисту силу, палили відьом та билися з сусідами і всмак наїдалися людського м'яса. Але кам'яна доба і в цій країні вже доходила свого кінця. Бо недовіданими нетрями, незнаними стежками стали помалу проникати до країни тої вістуни заліза — діти білявої, блакитноокої, непосидючої та невгамовної раси. Хто випадком, а хто за певною думкою, хто поодинці, а хто по двоє й троє, не знати звідки й як, добувалися вони сюди, і котрі гинули в боротьбі з тубільцями, а котрі, перемігши, ішли далі, а куди — не знати. На них ватажки висилали вояків, їх проклинали знахурі й жерці — та марно: бо ж камінь кришиться об крицю. Як вода з великого джерела, вони перепадали через темні ліси й гірські переходи, відбували далеку путь річками на човнах з кори або мокасінами прокладали дорогу санкам, ідучи попереду запряжених собак. Великого й могутнього народу була та парость. І його без ліку на світі, але про це тільки ще мали довідатися в шкури позакутувані мешканці Північної Країни.

Багато хто з тих неоспіваних прибульців наклав тут головою. Проте вони дивилися смерті у вічі при холоднім полум'ї північного саява так само твердо, як і брати їхні десь на розпечених пісках пустельних чи в надиханих отруйними випарами джунглях. І так вони гинутимуть далі, аж поки настане пора, і раса ця осягне долю, в книзі життя їй написану.

Була десь година дванадцята. Небо вздовж північного обрію рожевіло, пригасаючи з західного кінця і займаючись із східного: то невидиме сонце позначало хід свій за обрієм. Присмерк так швидко переходив у світанок, що ночі не було. Просто день вінчався з днем, тільки ледь помітним нригасом відзначаючи, що сонце скінчило один круг і починає інший. Сивка несміливо заводила своєї "на добраніч", а вільшанка на весь голос вибивала "добридень". З острова посеред широкого Юкону журно виливали свою скаргу дикі гуси, а з-за річки їм глузливо відповідала гагара.

На березі, над самою водою, що пливла, спроквола нуртуючи, — двома чи трьома рядами стояли човни з березової кори. Списи із слонової кістки вістрями, стріли з кістяними зубцями, обмотані оленячими ремінцями сагайдаки та й звичайні верші свідчили про те, що лосось іде вже каламутною річкою викидати ікру. Далі від берега стояли розкидані безладно шкуратяні намети, жердини сушити рибу, і звідти долинали голоси тубільних рибалок. Хлопці борюкалися один з одним чи крутилися коло дівчат; старші жінки сиділи осторонь, бо їхній час народжувати дітей уже минув, вони гомоніли про щось проміж собою і сукали мотузки з зеленого пагоння витких рослин. Біля них вовтузилися голі дітлахи, бавилися й качалися по землі разом з величезними вовчої породи псами.

Трохи оподалік, зовсім окремо, розташувався ще один табір, на два лиш намети. Там окошилися білолиці. Вже з самого того, де стояли намети, можна було здогадатися, що то білі люди. Якби малося наступати, їхній табір на сто ярдів далі панував над табором індіан, на випадок оборони — він стояв на пагорбі, не зарослому кущами, а коли б довелося відступати — стрімким схилом бігла стежка просто до човнів.

З одного намету чути було набридливий плач хворої дитини й одноманітний спів матері, що колисала її. Надворі коло спопелілого багаття розмовляло двоє чоловіків: білий і метис.

— Аякже! Я люблю церкву, як відданий син її. Bien[34]. Так люблю, що вдень тікаю від неї, а вночі сню про помсту. Ось послушайте.

Голос метисів аж захрип із гніву.

— Родом я з Червоної річки, і батько мій був такий самий білий, як і ви. Тільки й різниці, що ви янкі, а він — англієць і син джентльмена. Мати моя була ватагова дочка, а з мене вийшов бравий хлопець. І треба було добре приглядатися, щоб визначити, яка кров тече в моїх жилах, бо я жив з білими, мав такий самий вигляд, як і вони, і в грудях моїх билось батькове серце. Сталося так, що одна дівчина — біла — споглянула на мене прихильним оком. Її батько, родом француз, мав багато землі та безліч коней і був великий чоловік серед свого люду. Він заявив, що дівчина сама не знає, чого хоче, дуже лаяв її і страшенно розлютився, що вона не слухається.

Але дівчина таки знала, чого хоче, і тому ми з нею незабаром стали перед пастора. Та батько нас випередив і чортзна-чого наплів та наобіцяв тому пасторові. Отже, той затявся й не схотів звінчати нас, дати нам право вкупі жити. І все церква: колись вона не схотіла поблагословити мого народження, а тепер не дала нам шлюбу й заплямила кров'ю людською мої руки. Bien! Тим-то я так люблю церкву. Одне слово, я ляснув пастора в ситу бабську пику, а сам з дівчиною бистрими кіньми подався до форту П'єра, де був лагідний і добрий священик. Але за нами слідом погнався її батько, брати та вся челядь. Билися ми на скоку доти, аж доки я висадив трьох із сідла, а решта сховалася в форті П'єра. Тоді дівчина й я подалися на схід у гори та ліси і жили там укупі без шлюбу. І все це наробила добра церква, що я її люблю, як відданий син.

Одначе жінки, знаєте, якісь чудні, і чоловікам годі їх збагнути. В тій сутичці я був висадив із сідла і її батька, а ті, що їхали ззаду, зопалу промчали над ним потопом. Ми бачили, як тратували його тіло, дівчина та я. Тільки що потім я забув про це, а вона не забула. В тиші вечірній, коли я повертався з полювання, коли ми лежали під зоряним небом і, здається, ніщо не могло нас роз'єднати, воно, оте видовище, поставало між нами. Так було завше. Вона ніколи нічого не казала, але щось таємне, невидиме сиділо біля нашого багаття й розділяло нас. Вона намагалася забути, але від того страшна хвилина нагадувалася їй ще виразніше, докладніше... Знати було з її очей, з уривчастого зітхання, що вона тяжко мучиться...

Породила вона мені дитину, дівчинку, і померла. Шукаючи дитині мамки, що дала б їй тепло й життя, подався я до племені своєї матері. Однак на руках моїх була кров людська, все з ласки тої церкви, а крові не змити. Отже, кінна поліція Півночі прийшла по мою душу. Врятував мене дядько, материн брат, що був ватагом племені. Він сховав мене, потім дав коней та харчів. І я з дитиною подався до Гудзонової затоки, де було ще небагато білих. Вони не дуже розпитувалися, хто я й відки. Я найнявся до факторії, був і погоничем, і мисливцем... Тим часом дитина моя піросла й розцвіла на гарну струнку дівчину, аж око милувала.

Ви знаєте, зима довга, нудна й спокушає на темні думки й недобрі вчинки. Начальник тої факторії був лихий та зухвалий. Не мав у собі нічого, чим міг би привабити жінку. Одначе він почав заглядатися на мою дочку, що вже на порі стала. Мати божа! Послав він мене з собаками в далеку дорогу, щоб легше було... ви розумієте. Не мав він серця, той кат. Дівчина моя була чиста, і душа в неї була непорочна, і лагідна була... І... ну, й померла вона...

Стояв лютий мороз тої ночі, як я повернувся додому. Довгі місяці я пробув у дорозі, і собаки мої дуже підбилися. Індіани й метиси, слова мені не кажучи, якось чудно поглядали в мій бік, і мене раптом, не знати чого, опала гнітлива тривога. Але я спершу нагодував собак і сам попоїв, наче перед важкою роботою. І аж тоді озвався, почав допитуватися, що

скоїлось, та всі враз кинулися від мене, жахаючись мого гніву й того, що я міг учинити. Лише помалу, слово по слову, вони оповіли мені всю ту страшну історію і дивувалися на мій незворушний спокій.

Вислухавши їх, я пішов до будинку факторії. І був я тоді спокійніший, ніж оце тепер, вам оповідаючи. Він, мене побачивши, злякався до смерті, став кликати метисів на поміч, але вони його зреклися, вважаючи, що він заслужив кару. Тоді він утік до пастора. Я прийшов і туди. Пастор заступив мені двері, розводячись про те, що людина в гніві, перш ніж крок ступити, повинна згадати про бога.

Я сказав, що батьківське горе дає мені право зайти до хати. Але він заявив, що я зайду туди тільки через його труп, і почав молитися за мене. Бачите, знову вона стала мені на дорозі, та церква. Я переступив через пасторів труп, а потім вирядив і начальника факторії навздогін своїй дочці, щоб він став перед богом, лихим богом білих людей...

Знявся страшний шарварок, бо дали знати поліції, і мені довелося знову тікати. Я подався в бік Великого Невільничого озера і долиною річки Макензі добувся до вічної криги, перейшов через Білі скелі, обігнув головне Юконове коліно й добрів аж сюди. З того часу, oprіч вас, не бачив я нікого з батькового народу. Ви перший і, може, останній! Ці люди стали моїм народом. Вони прості й нелукаві, і я здобув серед них пошану. Моя сила тут велика, і кожне слово моє їм закон. Тутешні жерці слухаються мене, а то б я не стерпів їх. Отже, коли я щось кажу, то не тільки від самого себе, а від нас усіх. Ми хочемо, щоб ви пішли собі. Нам вас не треба. Коли ми дозволимо сісти вам при нашому вогнищі, то слідом за вами поприходять і ваші священники, і ваша церква, і ваші боги. Затямте собі: кожного білого, що до наших селищ навернеться, я присилую зректися своєї віри. Але ви перший, і я дарую вам. Отже, зважте це і йдіть геть. І що швидше ви заберетеся звідси, то краще для вас

— Я не відповідаю за своїх братів, — промовив другий, — задумливо натоптуючи люльку. Гей Стокард бував іноді такий самий розважний у мові, як і гарячий у вчинках. Однак не завжди.

— Я добре знаю ваше поріддя, — відповів перший. — Вашого братчика багато, одні торують дорогу іншим. Згодом вони поприходять сюди й посядуть усе чисто. Але за мого життя цьому не бути, Я чув, що англійці вже отаборилися коло верхів'я Великої річки, а нижче, коло її гирла — росіяни.

Гей Стокард вражено зиркнув на метиса. Його збентежила така географічна новина. На посту Гудзонової компанії у Форті Юконі інакше уявляли собі течію Великої річки, гадаючи, що вона вливається просто до Льодовитого океану.

— Значить, Юкон упадає в Берінгове море? — спитав він.

— Не знаю, але там, на пониззі Юкону, — росіяни.

Проте це до справи не стосується. Поїдьте самі туди й побачите. Або вертайтеся до своїх білих. А вгору по Коюкуку ви не попливете, поки жерці та вояки виконують мою волю. Так наказую я, Батіст Рудий, а моє слово — закон, бо мені підлягає цей народ.

— А що, як я не піду ані до росіян, ані назад до англійців?

— Тоді хутко подастесь до свого бога, до лихого бога білих людей!

Над північним обрієм раптом визирнуло багряне сонце, що наче скапувало кров'ю. Батіст Рудий підвівся, кивнув головою й пішов до свого табору. По землі стелилися малинові тіні, десь виспівувала вільшанка.

Гей Стокард докурював люльку коло багаття. В димові й жаринах ввижалося йому незнане верхів'я Коюкуку, цієї чудної річки, що неподалік

від табору кінчала свою арктичну мандрівку і вливалася до каламутного Юкону. Там у верхів'ї, коли йняти віри передсмертним словам матроса з розбитого корабля, що потім витримав страшну мандрівку суходолом, коли йняти віри пляшці з золотим піском, що була схована в його торбі, — там десь у верхів'ї, в царстві вічної криги, містилася скарбниця Півночі. І, наче сторож на воротах, Батіст Рудий, цей англійський покруч і ренегат, має заступити йому дорогу?!

— Ет, пусте! — Він розкидав ногою жар, підвівся на весь зріст, спроквола потягнувся і безтурботно глянув на обрій, охоплений загравою.

II

Гей Стокард добірно вилаявся. Шорсткі односкладові англійські слова пролунали різко й брутально. Його дружина підвела голову від казанків та сковорід і собі глянула понад берег. Вона була індіанка з Тесліну, проте вже добре зналася на всіх відтінках лайки свого білого чоловіка. З тону його і з того, які вибирав він слова, вона завжди могла визначити, чи йдеться про розмотаний ремінець на лижві, чи їм загрожує смертельна небезпека. Тепер вона побачила, що сталося щось варте уваги.

Довгий човен перетинав річку, простуючи до невеличкої затоки біля табору; на веслах грало проміння вечірнього сонця. Гей Стокард пильно придивлявся човнові. Троє гребців ритмічно піднімали й опускали весла, але Стокард мав на оці тільки одного, з червоною хусткою, пов'язаною навколо голови.

— Біле! Агов, Біле! — гукнув Стокард.

З сусіднього намету, позіхаючи, потягаючись і протираючи заспані очі, вийшов незграбний велетень, весь ніби на розхитаних шрубках. Глянувши на човна, він миттю прийшов до пам'яті.

— А хай тобі грець! Та це ж той проклятий лоцман небесний! І притарганила ж його лиха година!

Гей Стокард скрушно кивнув головою й мимохіть потягся до рушниці, але стримався і тільки здвигнув плечима.

— А його таки слід підстрелити, та й буде по всьому! — додав Біл. — Бо він може накоїти нам усякого лиха.

Одначе Гей Стокард відкинув такий рішучий захід; він одвернувся і звелів дружині братися знов за роботу, а Біла відіслав назад до намету. Човен тим часом пристав до берега. Поки двоє індіан припинали його в затоці, білий, той самий, що мав на голові такий чудернацький убір, вийшов на пісок.

— Як апостол Павло, кажу: хай буде мир вам і ласка божа!

Його зустрінуто понурою мовчанкою.

— Вітаю Гея Стокарда, — провадив він далі, — великого блюзніра й нечестивця. Знаю, що в твоєму серці панує могутній бог здобутку, а в голові — хитрощі диявольські, що в наметі твоєму сидить полюбовниця, і живете ви у великих гріхах. Отже, я, посланець божий, Стерджес Овен, наказую вам: у пустині цій покайтеся й зречіться розпусти!

— Та киньте-бо це святобожницьке голосіння! — гукнув роздратований Стокард. — Вам воно ще знадобиться он там, у Батіста Рудого, ще й не стане.

Він показав рукою на індіанський табір, звідки метис пильно приглядався, що воно за нові приблуди з'явилися.

Стерджес Овен, просвітител ь і господній апостол на землі, спустився стрімким берегом і наказав повиносити з човна всі його пакунки. Стокард подався за ним.

— Стривайте! — сказав він і, схопивши його за плече, повернув до себе. — Ви цінуєте своє життя?

— Моє життя в руках господніх. Я лиш працюю у його виноградникові, — врочисто відказав місіонер.

— Та киньте-бо свої теревенії Ви що, хочете стати мучеником?

— Хай буде воля господня!

— Аякже, воля господня буде, коли ви так хочете. Але я вас попереджаю, а вже самі дивіться, слухатись чи ні. Якщо ви тут залишитесь, то вам кінець. І не тільки вам, а й нам усім: Білові, дружині моїй...

— Вона дочка дияволова й не зважає на слово бже.

— ...і мені теж. Через вас усім нам загрожує смертельна небезпека. Останню зиму я пережив і перемучився з вами разом і знаю, що ви дуже добра людина. Але розуму вам бракує. Звісно, це поштивна місія — наvertати поганців на путь спасенну, але ж треба братися до неї бодай з якимось глуздом. Тут живе Батіст Рудий, не індієнин, а людина нашої крові, такий упертий, що й мене перевершив, і такий запеклий фанатик, як ви. Коли вас двоє зійдеться, чортзна-що може статися, а я вплутуватися у ваші справи не хочу, розумієте, не хочу! Тож послухайте моєї поради й не гаючись забирайтеся геть звідси. Пливіть униз і потрапите до росіян. Там, певне, є православні священники; вони покажуть вам безпечний шлях до Берінгового моря. Юкон, між іншим, вливається туди, а звідти вже не важко дістатися до цивілізованого світу. Повірте моєму слову й забирайтеся звідси якнайшвидше!

— Хто має бога в серці, а святе євангеліє в руках, той не боїться ані підступів людських, ані хитрощів дияволових! — уперто проказав місіонер. — Я піду до тієї страшної людини і позмагаюся з нею. Краще повернути в лоно церкви одну заблукану вівцю, аніж навернути тисячу поганців. Дужий у лихому може бути дужий і в доброму. Приклад тому маємо в тарсіянині Савлові, що пішов у Дамаск, аби християнських невільників перегнати до Єрусалиму. І вчувся йому голос спасителів, кажучи: "Савле, Савле, нащо гониш мене?" І з того часу привернувся Савл, він же й Павло, до господи Ісуса Христа і був великий і горливий, рятуючи душі людські. О святий Павле, так само, як і ти, працюю я в саду Ісусовому. Люблю його й терплю напасть і лихо, глузування й зневагу, біль і муку, і все його ласки ради.

— Принесіть-но казанок на воду! — звернувся він зразу ж по тому до своїх гребців. — Та не забудьте взяти оленину, торбину з чаєм і сковороду.

Коли гребці, люди, що їх він же таки привів до христової віри, вийшли на берег, усі троє, хоч мали повні руки усякого табірнього начиння, повклякали й подякували господові за щасливу дорогу.

Гей Стокард поглядав на всю ту церемонію насмішкувато, і непривітно: така романтика й пишнота анітрохи не впливала на його душу, що визнавала тільки факти матеріальні.

Батіст Рудий визирнув із свого намету. Упізнавши знайомі пози, він згадав ту, що ділила з ним ложе під зорями в горах і в лісах, згадав і дочку, десь коло холодної Гудзонової затоки поховану.

III

— Годі, Батісте! Не те що говорити, а й думати про це забудьте. Покладімо, що він ні на що не здатен, та й просто-таки дурень, а проте я його зректися не можу.

Гей Стокард помовчав, добираючи слів, аби краще виявити своє просте розуміння людської етики.

— Знаєте, Батісте, він давно вже мені в'ївся в печінки. Скільки я клопоту через нього мав. Але знов же... Як ви цього не розумієте? Я з ним одної раси. Він білий... і... Та хоч би він і негром був, усе одно я не можу рятувати свою шкуру коштом його життя.

— Ну що ж, — відповів Батіст Рудий. — Я зробив вам велику ласку, дав право вибирати. Тепер я вже прийду до вас із жерцями та вояками. Тоді ви або загинете, або зречетеся своєї віри. А залиште мені свого жерця — я відпущу вас із миром. Коли ж ні, то стежка ваша урветься тут. Мій народ ненавидить вас, навіть діти. Он дивіться, вони вже посіли ваші човни.

Він показав на річку. Голі індіанські хлопчачи постягали човни у воду й погнали їх за течією. Випливши поза рушничний постріл, вони повлазили до човнів і повеслували до берега.

— Віддайте мені жерця — і вам повернуться човни! — мовив Батіст Рудий. — Подумайте добре. Я не хочу, щоб ви хапалися.

Гей Стокард похитав головою. Він глянув на дружину-теслінку, що тримала його дитину коло грудей, і, може б, завагався, якби не стикнувся поглядом з людиною, що стояла перед ним.

— Нема в мені страху! — заявив Стерджес Овен. — Господь — мій заступник, і я хоч зараз ладен іти до табору цього нечестивця. Ніколи не пізно. Молитва ломить залізо.

Навіть в останню хвилину можна привернути поганця до путі праведної.

— Ось нам добра нагода, — хрипко шепнув Біл Стокардові. — Зв'яжіть цього рудого поганця й нехай буде в нас закладником. А як нападуть червоношкірі й нам припече, то й порішити його можна.

— Ні! — твердо промовив Стокард. — Я обіцяв Батістові, що його не зачеплять. Тут як на війні, Біле, і треба шанувати звичаї війни. Він повадився дуже чесно, навіть нас остерігав, і... сто чортів, не можу ж я зламати слова.

— Він свого слова теж дотримає, будь певен.

— Авжеж. Та не можу я дозволити, щоб якийсь зайди-світ метис вийшов чеснішим за мене. А чому б не пристати на його умову: видати йому місіонера, та й по всьому, га? То як, видати?

— Ні-ні... — вагаючись, промовив Біл.

— Що, і кортить, і болить?

Біл почервонів і припинив розмову. Батіст Рудий терпляче чекав на останнє слово. Стокард підійшов до нього:

— Ось що, Батісте. Я прибув до вашого селища, щоб податися далі до верхів'я Коюкуку. Я нічого поганого не зробив. Нікому зла не мислив. І тепер не мислю. Та раптом приходить сюди цей жрець, як ви його звете. Не я ж його привів сюди. Він і так прийшов би, чи був би я тут, чи ні. Та коли вже він прийшов, я повинен заступитися за нього, адже він з мого народу. І я боронитиму його. То буде не дитяча забава. Ваш табір спорожніє і змовкне, людей ваших порідшає, немов після голоду. Знаю, ми загинемо, але чимало й ваших вояків...

— Зате ті, що живі зостануться, будуть мати мир і спокій, і їм не шарпатимуть вуха чужі жерці балачками про чужих богів.

Стокард знизав плечима, і вони розійшлися. Метис подався до свого табору.

Місіонер покликав своїх людей, і всі троє почали молитися. Стокард і Біл зрубали кілька ялин і поробили з них захист від нападу. Дитина заснула, й Стокардова дружина поклала її на шкури, а сама заходилася помагати чоловікам. Вони обгородили табір на три боки, а стрімкий схил до річки сам собою захищав їх із затилля. Докінчивши робити вал, Стокард з Білом вийшли з-за нього й узялися рубати кущі, що поодинці росли на галявині. А з ворожого табору вже чути було гомін, гуркіт барабанів і голоси жерців, що закликали вояків до бою.

— Найгірше те, що вони опадуть нас усім гамузом, — мовив Біл, коли вони з сокирами на плечах поверталися до наметів.

— Та ще як дочекаються ночі, коли нам темно буде стріляти.

— То давайте ми самі почнемо.

Біл поклав сокиру, взяв рушницю і зручно вмовився за валом. У юрбі індіан вирізнявся високий чаклун, і Біл націлювався на нього.

— Стріляти? — спитався він.

Гей Стокард відчинив скриньку з набоями, відвів дружину в захищений куток ладувати рушницю, а тоді дав знак Білові.

Чаклун упав. На мить стало тихо, потім розляглося дике виття й полетіли стріли, але до табору вони не сягали.

— Кортить мені глянути на того халамидника, — промовив Біл, знову ладуючи рушницю. — От присягаюся, що влучив йому просто межі очі.

— Марна праця, — сказав Стокард і похмуро похитав головою.

Батістові, певно, пощастило вгамувати найзаповзятіших вояків. Бо постріл не зманив індіан до бою завидна, а навпаки: вони квапливо відійшли з табору на таку відстань, щоб не досягав рушничний вогонь.

Настрій Овенові пересівся. В запалі прозелітства він щойно готовий був сам-один рушити до табору того недовірка, налагодившись або зробити чудо з ласки божої, або прийняти вінець мученика, та як довелося чекати, проповідницьке завзяття потроху згасло й прокинувся природний інстинкт. Замість надії на вічне блаженство настав фізичний страх, а любов до бога поступилася перед любов'ю до життя. Не нове то було почуття. Вже й давніше лучалося, що раптом його поймала слабкодушність. Він намагався опиратись їй, та дарма. Йому згадалося, як одного разу, коли гребці, мов навіжені, налягали на весла, рятуючись від крижаного навалу, він у найскрутнішу хвилину, пойнятий жахом, кинув весло і став благати в бога порятунку. І таке бувало не раз. Згадувати ті випадки йому було неприємно. Ставало соромно, що дух у нього такий немічний, а голос дужий. Але ж тіло його прагнуло життя, любило життя. Він не міг позбутися тієї любові. Через неї його невідомі предки продовжували рід свій, і через неї йому призначено теж продовжувати той рід. Його відвага, коли то відвага, була від фанатизму, тимчасом як мужність Стокардова та Білова ґрунтувалася на глибоко закорінених ідеалах у їхніх душах. У них теж буяла любов до життя, але ще дужчі були традиції раси. Не те щоб вони не боялися смерті, просто їм вистачало мужності не купувати життя ганебною ціною.

Місіонер підвівся, на хвилю запалившись самопожертвою. Він уже до половини переліз через вал, лаштуючись іти до ворожого табору, та враз опустився додола тремтячою, драглистою купою.

— Воля божа! Воля божа! — заскиглив він. — Хто я, що смію постати проти волі господа бога мого? Ще до створення світу все було записане в книгу буття. То чи смію ж я, мала комашка, змінити хоч єдине слово чи титло книги тієї? Коли дух мій кволий, то на те воля божа.

Біл нагнувся, підвів Овена з землі й мовчки трусонув ним. Тоді випустив той лантух розсіпаних нервів і позирнув на двох навернених індіан. Ті, одначе, не виказували переляку; вони бадьоро й жваво готувалися до оборони.

Стокард, стиха про щось поговоривши із своєю теслінкою, глянув на місіонера.

— Тягни його сюди! — звелів він Білові.

— А тепер, — сказав він, коли Стерджес Овен став перед ним, — звінчайте нас. Тільки швидше! Не знати, чим воно все скінчиться, — ніби виправдуючись, мовив він до Біла. — От я й надумав упорядкувати свої справи.

Індіанка мовчки скорилася наказові свого білого пана. Їй було байдуже до тої церемонії: вона й так вважала себе за Стокардову дружину з того дня, як перейшла до нього жити.

За свідків були навернені індіани. Біл стояв над місіонером, кваплячи, коли той затинався. Гей підказував дружині, що їй слід відповідати, а за браком персня, обкрутив її пальця своїми: великим і вказівним.

— Поцілуйте наречену! — гримнув Біл.

Стерджес Овен був такий пригноблений, що ні словом не перечив.

— Тепер охрестіть дитину! — мовив Гей Стокард.

— Та щоб було все як годиться! — додав Біл,

— Треба про все подумати перед новою дорогою, — сказав батько, взявши дитину з рук материних. — Одного разу, на Порогах, мені

довелося скрутно — я все мав, не взяв тільки солі. Ніколи того не забуду. Може, їй з дитиною доведеться сьогодні рушати в далеку мандрівку, то краще бути готовому. Між нами, Біле, я не знаю, чи це має який глузд, але гірше не буде.

Кухлика води вистачило охрестити хлопчика. Тоді його поклали в захисток, запалили вогнище й зготували вечерю.

Сонце стало навзаході, і небо ближче до півночі зробилося густо-червоне. Тіні стелилися дедалі довші, світло згасало, в темних лісових нетрях життя поступово завмирало. Навіть дике птаство на річці припинило галасливу свою суперечку й удало, що йде спати. Тільки в індіанському таборі був рух і гамір. Дужче торохтіли барабани, гучніше лунали несамовиті індіанські співи. Але як сховалося сонце, то й вони змовкли. Всю землю залягла пільма й глибока німота. Гей Стокард став навколішки й виглянув у дірку між колодами.

Заплакала жалісно дитина й відвернула його увагу. Мати нахилилась над нею, але вона вже знову спала. Запанувала безмежна глупа тиша.

Зненацька долинув голосний крик вільшанки. Коротка ніч минала.

На галявині з'явилася ціла ватага темних постатей. Засвистіли стріли, заспівали напнуті тятиви. Їм у відповідь озвалися рушниці. Спис, кинутий дужою рукою, влучив у теслінку саме тоді, як вона схилилася над дитиною. Стріла, що, пролетівши між колодами, втратила розгін, вп'ялася місіонерові в руку.

Навалу несила було спинити. Галявину між таборами геть устелило трупом, але індіани котилися вперед, як хвиля морська, що розбивається об вал і перекочується через нього, Стерджес Овен сховався до намету, а інших змела й поховала під собою ворожа лавина. По тому лиш Гей Стокард вибився на поверхню, відкидаючи від себе індіан, мов писклявих цуценят. Темна рука витягла з-під матері за ногу хлопчика і на весь

вимах ударила ним об колоду. Стокард розтяв індіанінові голову аж до підборіддя, тоді став розчищати місце навкруг себе. Дедалі тісніше збивалося коло дикунське, засипаючи його зубчатими стрілами й списами з кістяними вістрями. Зійшло сонце, і в багряному промінні його вороги то насакували, то відступали.

Вже вдруге індіани накидалися на Стокарда, коли він не встигав учасно висмикнути сокиру, але він відбивав напад. Люди валилися біля нього, він наступав на мертвих і поранених, земля була мокра від крові.

А сонце тим часом підбивалося вище, і голосніше співали вільшанки. Врешті індіани, вжахнувшись, відступилися, а він, насилу дихаючи, сперся на сокиру відпочити.

— Щоб мені з цього місця не зійти, ви таки справжній чоловік! — вигукнув Батіст Рудий, — Зречіться своєї віри і будете живі!

Стокард відмовився кволим голосом, але з гідністю.

— Гляньте на цю бабу! — сказав Батіст, коли до нього привели Стерджеса Овена.

Місіонер мав лише подряпину на руці, але невимовний переляк світився йому в очах. Непевний його погляд застиг на могутній постаті богохульника Стокарда, що не вважаючи на рани, зухвало стояв, спершись на сокиру — незворушний, владний, недосяжний. Стерджес Овен відчув велику заздрість до цього нечестивця, що ставить смерті ясне, сміливе чоло. Коли хто й скидався на Христа, то не він, Стерджес Овен, а той, Гей Стокард.

Чом же не він? І знову прокинувся в ньому прикрий жаль на своїх предків, що наділили його таким кволим духом. У ньому забував великий гнів проти бога, символу творчої сили, що сотворив його, служника свого, таким плохим і нікчемним. Навіть дужча людина в такій пригоді могла б

стати відступником, а Стерджес Овен і поготів. Жахаючись кари людської, він знехтував гнів божий. Виходить, він піднісся так високо в служінні богові лиш на те, щоб звисока впасти додолу. Віра його була поверхова. Йому не дано сили духа обстоювати її, і це було несправедливо.

— Ну, то де тепер твій бог? — глузливо спитався Батіст Рудий.

— Не знаю, — слухняно відповів він, як школяр учителеві закону божого.

— А взагалі віриш ти в бога?

— Вірив...

— А тепер?

— Тепер ні...

Гей Стокард обтер з лица кров і посміхнувся. Стерджес Овен здивовано глянув на нього, немов крізь сон. Між ними вже пролягала безмірно далека відстань, наче до того, що сталося й що мало статися, він зовсім не був причетний. Він був тільки глядачем, дивився лиш збоку, авжеж, віддалік. Голос Батіста Рудого ледве долинав до нього.

— Дуже добре. Я дарую цьому чоловікові волю, не чинить йому ніякого лиха. Нехай іде з миром. Дайте йому човна та харчів на дорогу й покажіть, куди плисти до росіян, нехай оповістить їхнім жерцям про Батіста Рудого і його землю, де не визнають ніякого бога.

Індіани підвели місіонера до стрімкого берега й там спинилися додивитись трагедію до кінця.

Батіст Рудий обернувся до Гея Стокарда:

— Правда, що немає бога?

У відповідь той посміхнувся.

Один із молодих індіан наставив списа.

— Ви віруєте в бога?

— Так. У бога моїх батьків вірую.

І він ще дужче стиснув сокиру. Батіст Рудий дав знак, і молодий індіанець пробив списом Стокардові груди.

Стерджес побачив, як кістяне вістря вийшло наскрізь; побачив Стокарда, що, як і перше, посміхаючись, захитався й помалу повалився на землю; почув, як тріснув зламаний держак описовий.

Тоді він поплив униз, щоб оповісти росіянам про Батіста Рудого і про землю його, де не визнають ніякого бога.

НЕРОЗВ'ЯЗНА ЗАГАДКА

I

Коротко сказавши, кар'єра місіс Сейтер у Доусоні була подібна до летючої зірки. Місіс Сейтер, власне, приїхала навесні собачим запрягом із франко-канадськими провідниками, пробавила бучно майже цілий місяць, а тоді подалася річкою устрить води, тільки-но кригоплав скінчився. Незвичний до жінок Доусон так і не збагнув ніколи причини цього наглого від'їзду, і чотири сотні місцевих пожильців почувалися після того вельми смутно й самотньо, аж сенсаційне відкриття у Номі[35]

заволоділо цілком їхніми думками. Бо ж Доусон, зрадівши появі місіс Сейтер, вітав її щирим серцем. Була вона вродлива, чарівна, та ще ж і вдова. Отож першої-ліпшої хвилини могла мати собі до послуг будь-яку кількість закоханців на вибір — чи то з королів цього північного Ельдорадо, чи то з тамтешніх урядовців, чи то з молодших пригодників, що аж кидалися на кожнісіньке шелестіння жіночої сукні.

Інженери-гірники шанували пам'ять її чоловіка — небіжчика полковника Сейтера, — тимчасом як промисловці та підприємці-колонізатори замалим не молилися на нього: адже ж і в Штатах шанували його, як знавця гірничої справи, а в Лондоні — либонь, і більше. І було те нерозв'язною загадкою, чому не якій-будь іншій жінці, а саме Сейтеровій удові спало на думку приїхати до цієї країни. Але чоловіки-північани — обметані бувальці, що, зневажливо ставлячися до теорій, несхитно звіряються на факти. А Карен Сейтер, слово честі, була чи не найістотніший факт для переважної з них більшості. Тільки послідовність та сквапність її відмов на всі зальоти протягом ціломісячного побуту в Доусоні свідчать про те, що сама вона трактувала своє становище по-іншому. Але зникла вона — зник і факт, залишилася загадка.

Однаке випадок все ж дав ключа до відгадки. Джек Кафрен, її остання жертва, намарне склавши до ніг їй своє серце та ділянку в п'ятсот футів на Бонанзі, святкував свою долю, бенкетуючи цілісіньку ніч з гультіпаками.

Десь серед ночі здибав він П'єра Фонтена, того самого, що був за старшого провідника у Карен Сейтер. Здибавшись, впізнали вони один одного, почали чаркуватися та й повпивались так, аж язик їм наче повстаний зробився.

— Ге? — хрипко згукнув по деякім часі П'єр Фонтен. — Н-нащо мадам Сейтер навітнула до цієї країни? Ліпше самому вам у неї поспитатися. Нічо не ка, тільки все торочить мені дне й те саме прізвище. "П'єре, — ка вона до мене, — П'єре, ви мусите знайти цього чоловіка, а я вас нагороджу — тисячу доларів дам, якщо знайдете цього чоловіка". Цього

чоловіка? Ah, oui[36]. Його звуть... зараз-за-раз... Девід Пейн, oui, m'sieu[37], Девід Пейн. І одно це ім'я торочить, одно торочить... І ввесь час я всюди шукаю та нишпорю, — це ж диявольська робота... і ні чоловіка тобі, ані тисячі доларів. Хай йому біс!

— Ге? Ah, oui. Дного разу вернули з Серкла люди, що знали того чоловіка. Він з Березового ручаю, вони казали. А мадам? Промовила: "Bon!"[38] та зраділа хто й зна як. А тоді до мене: "П'єре, — ка, — запрягайте собаки. Мерщій рушаймо. Якщо ми знайдемо цього чоловіка, я дам вам на тисячу доларів більше". А я й кажу: "Oui, мерщій! Allons, madame!"[39]

— Ну, то я був певнісінький, що тії дві тисячі доларів мої. Простачисько! Ще-бо приїхали люди з Серкла та й кажуть, що там такого Девіда Пейна вже нема, бо нещодавно, бач, подався він до Доусона. Тож ми з мадамою так і не поїхали.

— Oui, m'sieu. А оце знову мадам до мене звертається. "П'єре, — ка й тика мені п'ятсот доларів, — добувайте човна й жердину. Завтра ми рушимо вгору річкою". Ah, oui, завтра, вгору річкою; і той клятий Ситка Чарлі зідрав з мене за човна та жердину п'ятсот доларів. Собача печінка!

Отож наступного дня, коли Джек Кафрен звірив доусонцям свій клопіт, — цілий Доусон зацікавився питанням, що ж то за один отой Девід Пейн і що він має з Карен Сейтер до діла. Але того ж таки дня, як і сказав П'єр Фонтен, місіс Сейтер із своїм барбаринським почтом провідників рушила вздовж східного берега до Клондайк-Сіті, а далі, уникаючи круч, переправилася на західний берег і там зникла, пливучи в південному напрямкові, поміж численних острівців.

II

— Oui, madame, це саме тут. Один, два, три острови нижче річки Стюарт. Осьо — третій острів.

Кажучи це, П'єр Фонтен тим часом упирався жердиною в берег, скеровуючи стерно проти води. Таким чином ніс опинився якраз проти берега, доки метис, вискочивши з линвою, прив'язував човна.

— Постривайте хвилиночку, мадам, я піду подивлюся. Але тільки-но він зник за пагорком, як десь там хором почали собаки брехати, і за хвилю він повернувся.

— Oui, madame, це саме та хатина. Я роздивився навколо. Нікого немає вдома. Але він десь недалеко, та й подався не надовго, бо ж інакше не кинув би так свої собаки. Закладаюся, що він ось-ось надійде!

— Допоможіть мені вийти, П'єре. Я зовсім знемоглася, сидячи в човні. Невже ви не могли влаштувати все це зручніше?

З пухнастого хутряного кубелечка, влаштованого посеред човна, підвелася Карен Сейтер в усій своїй принадній красі. Хоч вона й скидалася на тендітну лілею, але цьому суперечили — сила, з якою вона вхопила П'єрову руку, пружність жіночих її м'язів, коли вона підважилася на них, а також проворність її рук та ніг, що допомогли їй так звинно видряпатися стрімким берегом на гору. Одначе м'язи не випиналися їй під шкірою, а лежали рівно й плавко — і ціле її тіло аж пашіло силою.

Та хоч вона й легко, здавалося, висіла з човна, а проте обличчя їй порожевіло, і серце колотилося швидше, ніж звичайно. А коли підійшла до хатини — щоки її стали густо-червоні, — певно, через хвилювання та цікавість.

— Дивіться, глядіть — показував ІГер на численні друзки коло стосу дров. — Ще свіжі... два-три дні, не більш.

Місіс Сейтер кивнула головою. Вона спробувала зазирнути до віконця, та його було затягнуто нажированим папером, — світло крізь нього проходило, але роздивитись бодай що годі було. По цій невдачі

пішла вона кругом дому до дверей і вже була до половини підняла клямку, але чогось передумала і впустила її назад. Тоді раптом стала на одне коліно й поцілувала грубо обтесаний поріг. П'єр Фонтен, може, те й бачив, однак і взнаки не дав, і ніхто згодом об тім не довідався. Але наступної хвилі один з човнярів, що спокійно запалював собі люльку, раптом здригнувся від несподівано гострого голосу старшого.

— Гей ти, Легуаре! Постелив би там м'якіше, чи що! — наказував П'єр. — Шкури поклади та коців побільше! Тьху, пропади ти пропадом!

Одначе небавом кубелечко те поруйнували й умостили м'яко шкури та коци на високому березі, де вигідно розташувалася місіс Сейтер. Лежачи на боці, вона милувалася на весняну повідь широкого Юкону.

Небо понад горами, ген по той бік річки, тьмарилося димами невидимих лісових пожеж, і післяполуденне сонце тьмяно прозирало крізь цю завісу, примхливо бликаючи по землі чудовими тінями. І на цілу місцевість, аж за обрій, на ялиною порослі острови, на темну воду, на покарбовані кригою гірські пасма — неначебто лягла печать незайманої пустки. Ані сліду людського по цілій пустелі; ані згук не зрушить тиші. Земля неначе схоронилася під нереальністю незнаного, оповита задумливою таїною безміру.

Може, саме це й знервувало місіс Сейтер: ніяк-бо не могла всидіти на місці, все вдивлялася то в один, то в другий бік річки, — то зустріть води, то за водою, — чи то раптом утуплювалася очима у мрячні береги або в напівсховані гирла розток. Щось за годину човнярів було послано на берег напнути намети до ночівлі, а П'єр залишився із своєю панею пильнувати.

— Аж ондечки й він, — прошепотів П'єр по тривалій мовчанці, пильно вдивляючися вгору проти води на самісінький край їхнього острівця.

Там за течією пливло каное, виблискуючи пообіруч веслами. Коло стерна манячіла чоловіча постать, а на носі жіноча; веслюючи, вони ритмічно згиналися та розгинались. Місіс Сейтер спочатку не звернула ніякої уваги на жінку, аж поки каное наблизилося й чарівна краса веслярки ввібрала в себе її погляд. Облипла блузка з лосячої шкіри, фантастично оздоблена барвистим бісером, граціозно окреслювала округлі лінії тіла веслярчиного, а мальовниче запнута шовкова хустка веселого кольору почасти прикривала їй буйне синьо-чорне волосся. Але саме її обличчя, немов злите з бронзи, прикувало до себе мимовільний погляд місіс Сейтер. Трохи зизуваті, пронизуваті, чорні та великі очі веслярки дивилися просто себе з-під тонких вигнутих брів. Сухорляві вилиці виразно різьбилися їй на виду, а щоки м'яко спадали до тонкогубого, із притаєною енергією рота. Обличчя те виявляло далеку домішку монгольської крові, що по довгому блуканні все ж повернулася до матірної раси. І це ще більше підкреслював гарний орлиний ніс з тонкими тріпотливими ніздрями — орлина хижість взагалі була притаманна цілій постаті її, а не лишень обличчю. Вона була достоту татарського типу, тільки що ушляхетненого, і плем'я червоношкірих індіан могло пишатися, виплекавши таку своєрідну істоту бодай хоч раз на кільканадцятьох поколінь.

Замашисто веслюючи, дівчина разом із чоловіком раптом повернула човника проти води і м'яко підвела його до берега. Ще мить — і вона вже стояла на високому березі й, перебираючи руками, тягла за мотуз чверть туші щойно забитого лося. За нею вискочив і чоловік, і вони разом, меткі рухами, витягли каное з води. Ціла зграя собак скиглила навкруг, і коли дівчина нахилилася пожалувати їх, чоловік помітив місіс Сейтер, яка підвелася на рівні ноги. Він глянув мимохіть, протер собі очі, ніби зір його зрадив, і знову глянув.

— Карен, — промовив він просто і, рушивши до неї, простяг руку, — я на мить подумав, що це сон. Я цієї весни осліп був від снігу, і тепер мої очі раз у раз витівають мені різних штук.

Місіс Сейтер аж пашіла вся, і серце їй стискалося до болю; вона всього сподівалася, — крім цієї байдужно простягненої руки. Але вона тактовно погамувала себе й у відповідь сердечно потисла йому руку.

— Розумієте, Дейве, я не раз вирішувала приїхати до вас, і безперечно здійснила б свій замір, та тільки... тільки...

— Та тільки я до вас не писав.

Девід Пейн засміявся ї провів очима молоду індіанку, що саме зайшла до хатини.

— О, я розумію, Дейве... Бувши на вашому місці, я, мабуть, учинила б так само. Але ж я приїхала — ось я...

— Ну, то проходите ж далі, ходіть-но до хатини та попоїжте чого з дороги, — запросив він радо, пропустивши повз вуха чи не звернувши уваги на жіночий заклик, що бринів їй у голосі. — І ви, певно, подорожилися. Ви куди мандруєте? Проти води? Виходить, ви зимували в Доусоні, чи припливли з останньою кригою? Це ваш табір?

Він кинув погляд на провідників, що збилися круг багаття на відкритому місці, і відхилив рукою двері, запрошуючи її ввійти.

— Я приїхав сюди кригою по річці з Серкл-Сіті ще тої зими, — провадив він далі, — і оселився тут тимчасово. Маю інтерес на потічку Гендерсона, а якщо не поталанить, то восени поспитаю щастя на Стюарті.

— Ви не дуже змінилися, правда? — запитала вона, намагаючись перевести розмову на більш інтимний ґрунт.

— Може, трішки схуд, проте убрався в силу. Як на вашу думку?

Вона тільки знизала плечима й поглянула крізь тьмяне світло на дівчину-індіянку, яка розпалила вогнище й підсмажувала великі кусні лосячого м'яса, перемішаного з тоненькими кавалками бекону.

— А в Доусоні ви зупинялися надовго?

Він стругав нагрубо топорище з березового бруса й запитав, не підвівши навіть голови.

— О, лише на кілька день, — відповіла вона, пильно слідкуючи за дівчиною очима і ледве розчувши запитання. — Про що ви спитали? Про Доусон?.. Майже місяць, і рада була, що виїхала звідтам. Чоловіки тут на півночі не криються з почуттями і настирливість їхня часом аж набридає.

— Таж так і мусить бути, коли до самої землі допадешся. Людина полишає умовності вдома разом із пружинним ліжком. Але ж ви слушний час вибрали для від'їзду. Ви покинете країну ще до сезону комарів, і лишень за браком досвіду не зможете оцінити, яке то для вас щастя.

— Мабуть, що так. Але розкажіть мені про себе, про своє життя. Хто ваші сусіди? Та чи маєте ви яких взагалі?

Розпитуючись, вона ввесь час стежила за дівчиною, котра, насипавши трохи зернят кави в торбину з-під борошна, товкла їх на припічку. З твердістю та спритністю, які доводили, що нерви її такі ж первісні, як і цей спосіб роботи, дівчина розтирала кавові зернятка важким уламком кварцу. Девід Пейн помітив погляд своєї гості, і по губах йому перебігла тінь осмішки.

— А чого — було й кілька сусідів, — відказав він. — Міссурійські хлопці та двійко корнуельців, але вони подалися до Ельдорадо — піднайнялися там за саму їжу.

Місіс Сейтер кинула значущий погляд на дівчину.

— І, мабуть, навколо індіан чимало?

— Давно вже всі до одного вибралися звідси до Доусона. Жодного тубільця немає у цілій краї, за винятком Вінепай, та й вона родом з плем'я коюкук — це миль із тисячу річкою наниз.

Місіс Сейтер аж дух перехопило; і хоч усмішка так і лишилась їй на губах, а проте чоловікове обличчя відлинуло від неї десь далеко-далеко, а перед очима, немов п'яне, завирувало колоддя тої халупчини. Аж тут її запросили сісти до столу і тільки при їжі відчуття часу та простору знову повернулося до неї. Говорила вона сама мало, та й то здебільшого про свої враження з мандрівки та про погоду, тимчасом як чоловік удався в нескінченні розумування про різницю між мілкими літніми копальнями Пониззя і глибокими зимовими копальнями Горішньої Країни.

— Вам не цікаво знати, задля чого приїхала я сюди на Північ? — спитала вона. — А втім, ви запевне знаєте.

Вони підвелися з-за столу, і Девід Пейн ізнову взявся за топориче.

— Мого листа ви одержали?

— З останніх? Ні, здається, що ні. Він, мабуть, ще мандрує понад Березовим ручаєм чи, може, лежить у хатині якого торговця на Долішній річці. З поштою тут чистий сором, та й годі. Ні порядку, ні системи, ані...

— Але ж не будьте такий дерев'яний, Дейве! Допоможіть мені! — заговорила вона гострим та наказовим тоном, що лишився в неї ще з минулого. — Чому ви не розпитуєте мене про мене? Про тих, що ми їх знавали колись давно? Невже вас ніщо на світі не цікавить? Ви знаєте, що чоловік мій помер?

— Справді? Який жаль. Коли ж...

— Девіде!

Вона мало не розплакалася з досади, але ці докори, що забриніли у неї в голосі, принесли їй полегкість.

— Ви відбирали бодай які не які листи від мене? Либонь, кілька їх все ж дійшло до вас, хоч ви так і не спромоглися на відповідь.

— Ну, останнього, де, очевидячки, сповіщалося про смерть вашого чоловіка, я не дістав, та й більшість їх певне десь погубилася; але декілька я таки отримав. Я... гм... читав їх уголос Вінепай, щоб застерегти її... себто, розумієте, щоб вона тямила, які лихі її білі сестри... І... гм... на мою думку, це пішло їй на користь. Як ви гадаєте, га?

Але Карен про ту шпильку було байдуже — вона провадила своє.

— В останньому листі, що ви його не відібрали, я повідомляла вас — ви вже здогадалися — про смерть полковника Сейтера. Це було рік тому. Я писала також, що як ви не зберетеся до мене, то я приїду сюди до вас. І ось я тут, — я обіцяла багато разів і врешті приїхала.

— Я щось не пригадую тих обіцянок.

— А в попередніх листах?

— Так, ви обіцяли, але я тої обіцянки не допоминався і на листи не відповів, тож справу не було ні в який спосіб залагоджено. Таким чином, я не знаю жодної такої обіцянки. Проте я добре пам'ятаю іншу обіцянку, що ви її теж, мабуть, не забули. Це було дуже давно.

Він упустив топорище долі й підвів голову.

— І хоча це й було дуже-дуже давно, я виразно все те собі пригадую: і день, і час — усе до п'яти. Ми з вами були в трояндовому садку: ви та я... в трояндовому садку вашої матері. Все довкола брунькувало та квітло, і в крові нам грала весняна живиця. І я пригорнув вас до себе... то було вперше... і міцно-міцно поцілував вас в уста. Ви цього не пригадуєте?

— Не розворушуйте цього, Дейве, не треба! Я пам'ятаю кожную подробицю, — мені соромно! Як часто я плакала! Коли б ви тільки знали, як я караюсь...

— І тоді ви мені пообіцяли... та й тисячу разів нагадували ви свою обіцянку за тих солодких днів, що настали потім. І обіцянкою дихав кожен погляд ваших очей, кожен дотик вашої руки, кожен звук, що його зронювали ваші уста. А згодом — як би його сказати?.. — з'явився якийсь мужчина. Він був старий, такий старий, що здавався б і на вашого батька... і вродю не гарний, але ж людина на позір порядна. Він не чинив нічого недозволеного, жив доброчесно, як закон велить, був вельми шанований. А поза тим, і то найголовніше, він володів кількома злиденними копальнями — мав їх щось із два десятки; та то пусте. Було в нього ще й декілька миль землі, брався він і до комерції, відтинав купони. Він...

— Але ж були інші причини, — перебила вона йому мову. — Я ж бо вам казала. Під тиском... кепсько з грошми... нестатки... батьки... скрута. Ви ж розуміли тоді, яке безвихідне було становище. Я нічого не могла вдіяти — не було ради. Це не залежало від моєї волі. Вони віддали мене на жертву, чи то я сама віддала себе, — розумійте, як хочете. Але ж, боженьку милий! Дейве, я змушена була вам відмовити! Ви не були справедливі до мене. Подумайте самі, як я мордувалася!

— Це не залежало від вашої волі? Під тиском? Не було такої сили під небом, яка присилувала б вас спати з тим чи іншим мужчиною.

— Але ж думкою я була завжди з вами! — мовила вона, захищаючись.

— Я ніяк не міг звикнути до вашого виміру кохання. Та й досі ще не звик. Я не розумію!

— Але ж зараз! Зараз!

— Ми розмовляли про мужчину, що ви з ним вирішили одружитися. Що ж він був за один? Чим він причарував вашу душу? Які мав чесноти? Щоправда, він був багатій, — багатій на всю губу. Розумівся на комерційних справах. Добре вмів лічити відсотки. Мав обмежений розум, але досконало знався на підлотах та підступах, що за їх допомогою перетягав до власної кишені гроші — то одного, то другого і ще бозна-якого чоловіка. А закон тим часом усміхався. І чого не засуджував закон, — схвалювала й етика християнська. З громадського погляду він був людина непогана. Але з вашого погляду, Карен, з мого, з нашого погляду там, у трояндовому садку, хто він був?

— Не забувайте — він помер.

— Це нічого не змінює. Хто він був? Велике, грубе, прозаїчне створіння, глухе до пісні, сліпе до краси, мертве до всього духовного. Він був опасистий з лінощів, мав обвислі щоки, а гладючий живіт свідчив за його ненатлість...

— Але ж він помер! А ми живі сьогодні! Зараз! Чуєте? Нехай я була зрадлива, як ви кажете. Я згрішила. Добре. Чи ж не повинні й ви так само сказати про себе — рессаві?[40] Я зламала свої обіцянки, а ви — ні? Ви ж казали в трояндовому садку, що ваше кохання безкрає, щось такого принаймні. Де ж воно поділося?

— Отуті і зараз! — вигукнув він, пристрасно б'ючи себе в груди кулаком, — і завжди було.

— І ваше кохання було незмірне; не було за нього більшого на світі, — провадила вона далі, — принаймні щось такого казали ви в трояндовому

садку. Так невже ж воно не досить велике, не досить милостиве, щоб простити тій, що коло ніг ваших обливається сльозами?

Чоловік завагався. Він розтулив рота; але слова завмерли йому на губах. Вона примушувала його розкрити своє серце й висловити те, в чому він і сам собі не признавався. Осяяна пристрастю, ланка стояла перед ним в усій своїй красі, ваблячи до себе і відживлюючи давні спогади палкішого життя. Щоб не дивитись на неї, він відвернувся, але вона обійшла круг нього й знову стала перед ним.

— Гляньте на мене, Дейве! Адже я та ж сама, що й давніше була. І ви той же самий, коли б схотіли глянути на себе. Ми не змінилися обоє.

Її рука лежала йому на плечі, а він своєю уже рв'яно напівобняв Карен, коли це нагло черкнув сірник і він отямився. Вінепай, байдужа до того, що діється, засвічувала гніт у брудній лампі. Індіанка з'явилася, щоб розігнати темряву, і вогонь, спалахнувши, освітив її бронзову красу аж до щирого золота.

— Ви ж бачите, що це неможливо, — зітхнув він, лагідно відсторонюючи від себе біляву жінку. — Це неможливо, — промовив він іще раз. — Це неможливо.

— Я вже не дівчинка, Дейве, з дівчачими ілюзіями, — сказала вона ніжно, проте не зважуючись наблизитись. — Вона вам жінка, я це розумію. Мужчини є мужчини. І в цій країні це звичайнісінька річ. Це мене не вразило. Я здогадалася з першої ж хвилини... Але... ет!.. це ж тільки тубільний шлюб... адже це шлюб не справжній?

— Ми собі такими речами голови не морочимо на Алясці, — промовив він не зовсім певно.

— Я знаю, але...

— Ну, так, це тільки тубільний шлюб... і нічого більше.

— А дітей немає?

— Нема.

— І ще...

— Ні-ні; нічого — але однаково — це неможливо.

— Але ж ні.

Вона знову стояла поруч нього, і рука її легко, пестливо доторкалася його засмаглої руки.

— Я надто добре знаю звичаї цієї країни. Мужчини чинять тут таке день крізь день. Відірвані від широкого світу, вони не мають бажання залишатися тут назавжди; вони через Компанію Тихоокеанського узбережжя виписують дівчині харчів на цілий рік, додають ще їй трохи готових грошей — і вона тим задоволена. І до кінця річного терміну мужчина...

Вона знизала плечима.

— Отак само можна й з цією дівчиною зробити. Ми дамо їй ордера до компанії, але не на один рік, а на ціле життя. Хто була вона, коли ви знайшли її? Неотесана дикунка, що влітку жила рибою, а взимку — лосячим м'ясом; переїдалася в кращі часи, голодувала у гірші. І якби не ви, така вона залишилася б і надалі. Ви приїхали — і вона стала щаслива; а якщо, їдучи звідси, ви забезпечите її всім, — вона буде ще щасливіша.

— Ні, ні! — запротестував він. — Це несправедливо.

— Ну ж бо, Дейве, гляньте правді в вічі. Зрозумійте — вона вам не рівня. Вона ж зовсім чужої раси. Вона з діда-прадіда тутешня, паросток цієї землі, і така цій землі споріднена, що несла її й відірвати. Дикункою народилася, дикункою й помре. Але ж ми — ви та я — панівна, розвинена раса, ми сіль землі, а через те й господарі! Ми створені одне для одного. Найвищий — поклик крові, а кров у нас одна. Розум і чуття це диктують. Сам ваш інстинкт цього вимага. Ви не можете з цим не погодитись. Ви не можете скинутися предківських поколінь. Ваші предки існували протягом тисячі століть, і навіть ста тисяч століть, і рід ваш не повинен вигинути тут. Цього не можна допустити. Ваші предки цього не дозволять. Інстинкт сильніший за волю. Раса могутніша за вас. Ну ж бо, Дейве, їдьмо! Ми ще молоді, й нас вабить життя. Рушаймо звідси!

Вінепай, що саме виходила з хатини погодувати собаки, привернула до себе Пейнів погляд — і він знову кілька разів на знак заперечення похитав головою. Але жінчина рука вже обвила його за шию, й щока її притулилася йому до щоки. Образ суворого життя опанував його уяву: марна боротьба з безжальною природою, жахливі роки холоду й голоду, огидне первісне існування, болісна пустка, якої не могло заповнити тваринне животіння. А тут поруч нього така принада, що нашіптує йому про ясніші, тепліші країни, про музику, світло та втіхи, — принада, що знову кличе до життя давні часи. Усе це промайнуло йому в підсвідомості. Перед ним миготіли обличчя; з пам'яті раптово виринули уламки призабутих подій, веселих годин; забриніли мелодії пісень, трелі сміху...

— Рушаймо, Дейве, рушаймо! Я всього припасла на двох. Так люблю стелеться нам шлях! — Вона роздивилася довкола себе на вбоге вмеблювання тієї халупчини. — Я всього припасла на двох. Увесь світ коло наших ніг, і всі чисто втіхи — наші. Їдьмо, їдьмо!

Вона була в його обіймах і вся тремтіла, а він міцно пригортав її до себе. Він звівся на ноги... Аж раптом до слуху його добулося крізь грубе колоддя стін люте гарчання голодних собак та гостре гойкання Вінепай, що їх розбороняла. І інша картина навернулася йому на пам'ять. Сутичка

в лісі, — одчайдушна сутичка з пискатим ведмедем-грізлі, кульгавим, страшнючим; люте валування собак та гостре гойкання Вінепай, яка нацьковувала їх на звіра; і він сам посеред тої колотнечі, засапаний, знесилений, силкується врятуватися від кривавої смерті; собаки з переламаними хребтами й розпоротими животами виють у безсилах муках та конають на снігу; незайману білоту червонить людська й звірина кров; ведмідь, роз'ятрений, натисливий, причавлює його до землі і душить, душить, щосили... і в самім цім жахливім тиску — Вінепай: має розпатлане її волосся, очі палають, — несамовито роззлючена, вгороджує вона в того ведмедя довгого мисливського ножа — і знов, і знову — безліч разів... Піт зросив Девідові чоло. Він струсонув із себе жінку, що повисла на ньому, і відступив, хитаючись, до стіни. А вона, розуміючи, що настала вирішальна хвилина, але ще не тямлячи, що діється в його душі, відчула раптом, що все, чого вона домоглася, вислизає їй із рук.

— Дейве! Дейве! — заволала вона. — Я вас не віддам! Я вас не віддам! Якщо ви не хочете їхати — ми зостанемося тут. Я зостануся з вами. Ви мені дорожчі за цілий світ. Я буду вам за дружину-північанку. Я варитиму вам їжу, годуватиму ваші собаки, торуватиму вам дорогу, веслуватиму вкупі з вами. Я можу це робити. Повірте мені, я дужа.

Та й він, — обводячи всю її очима й тримаючи на відстані від себе, — в тому не сумнівався; тільки лице йому посуворішало й посіріло, і запал погас в очах.

— Я розрахуюся з П'єром і човнярами — хай собі їдуть. Я залишуся тут із вами, однаково — буде священик чи ні, буде пастор чи ні, я піду тепер за вами по всіх усюдах! Дейве, Дейве! Вислухайте мене! Ви кажете, що в минулому я завдала вам прикростей... і це правда... дайте ж мені змогу спокутувати тепер мою провину, викупити мій гріх. Якщо раніш я злегковажила коханням, то хай же я доведу тепер, що знаю йому ціну!

Вона вклякла на долівку й, обхопивши руками його коліна, почала ридати.

— І ви ж любите мене! Ви ж любите мене! Подумайте! Скільки я вистраждала, чекаючи ці довгі роки. Ви не можете цього й уявити!

Він нахилився і підвів її на рівні ноги.

— Слухайте, — наказав він, відчинивши двері і мало не силою виводячи її надвір, — це неможливо. Не тільки про нас двох ідеться. Ви мусите їхати. Бажаю вам щасливої дороги. Коло Шістдесятої Милі вам буде досить скрутно, але ж маєте найкращих веслярів у світі, — отже, все буде гаразд. Чи не скажете ви мені прощай?

Хоч вона й опанувала себе, проте дивилася на нього безнадійно.

— А якби... якби Вінепай... — вона завагалася й замовкла.

Він перейняв невисловлену думку й відповів:

— Так. — А тоді, наче стямившись: — Нічого змінити вже не можна. Це безнадійно. І думати про це годі.

— Поцілуйте мене... — прошепотіла вона, прояснівши на виду. Тоді повернулася й пішла від нього.

— Здіймайте намети, П'єре, — промовила вона до човняра, що єдиний не спав, чекаючи на її поворот. — Нам треба рушати.

При світлі багаття спостережливим оком він помітив якесь горе у виразі її обличчя, але сприйняв цього несподіваного наказу, як найзвичайнісіньку річ у світі.

— Так, мадам, — погодився він, — А куди їхатимемо? На Доусон?

— Ні, — відказала вона досить легко, — проти води. Вгору, до Даї.

А відтак він кинувся до послушлих провідників і почав будити їх, штовхаючи ногами, витягаючи їх з-під укривал та підганяючи, щоб мерщій бралися до роботи. Різкий голос його розкочувався по цілому таборі. В одну мить невеличкого намета місіс Сейтер було розібрано, казанки й миски складено до купи, укривала — позгортувано, і слуги, заточуючись під тягарем, понесли той вантаж до човна. Місіс Сейтер чекала на березі, доки повкладають речі та настелять їй кубельце.

— Спочатку ми рушимо попід берегом до краю острова, — пояснював П'єр, розмотуючи довгу буксирну ланку, — Тоді подамося тією протокою, де вода не така прудка, а далі вже, гадаю, піде легше.

Раптом метке його вухо почуло шурхіт торішньої ще трави й дріботіння ніг — і він повернув у той бік голову. До них наближалася індіанка в кільці наїжачених псів. Місіс Сейтер помітила, що лице дівчини, таке байдуже під час сцени в хатині, тепер ожило й пашіло гнівом.

— Що ви заподіяли моєму чоловікові? — гостро спиталася вона в місіс Сейтер. — Він лежить увесь час на лаві, наче недужий. Я питаю: "Що тобі сталося, Дейве? Ти хворий?" А він і слова не зронить. А тоді, помовчавши, каже: "Іди собі, добра дівчино Вінепай. Мені згодом покращає". Що ви заподіяли моєму чоловікові, га? Я думаю — ви лиха жінка.

Місіс Сейтер цікаво подивилася на дикунку, що ціле життя мала прожити з цим чоловіком, тимчасом як вона, місіс Сейтер, мусить зникнути самотня у темряві ночі.

— Я думаю — ви лиха жінка, — повільно натискуючи на слова, промовила ще раз Вінепай, як звичайно роблять люди, коли розмовляють чужою мовою. — Я думаю — вам краще поїхати звідси й ніколи сюди не

вертати. Га? Як ви думаєте? Я маю одного чоловіка. Я — індіанська дівчина. Ви — 'мериканська жінка. Ви гарні на вроду. Ви собі знайдете досить чоловіків. Ваші очі блакитні, як небо. Ваша шкіра така біла, така ніжна...

Вінепай просто доторкнулася брунатним пальцем до ніжних щік білявої жінки. І слід віддати належне Карен Сейтер: вона навіть не здригнулася. П'єр подумав і ступив був наперед; але вона відсторонила його, хоч у серці їй і ворухнулася до нього вдячність.

— Все гаразд, П'єре, — мовила вона. — Будь ласка, залишіть нас.

Він шанобливо відійшов, щоб не чути розмови, і, стоячи подаль, щось бубонів сам до себе та міряв на око відстань, якщо треба буде стрибнути.

— Біла, ніжна, як у дитини!

Вінепай ще доторкнулася до другої щоки й відвела руку.

— Незабаром прилетять комарі. Геть усю шкіру покусують; і вона набрякне, о, дуже-дуже; і болітиме, о, як тяжко! Сила-силенна комарів; сила-силенна укусів. Я думаю — вам ліпше їхати звідси, поки комарі ще не прилетіли. Отак — вона показала рукою на річку, за водою, — ви допливете до Сент-Майкла; а так, — показуючи проти води, — до Даї. Краще — пливіть до Даї. Прощайте!

І тут місіс Сейтер вчинила таке, що П'єр із того аж дивом здивувався. Вона пригорнула до себе індіанку, поцілувала її, а сама зайшлася плачем.

— Шануй його! — скрикнула вона. — Шануй його!

По тому вона збігла берегом униз, кинула через плече "Прощай!" і стрибнула в човен. П'єр ускочив за нею й відчалив. Він налагодив стерно

й подав знак. Легуар заспівав старовинної французької пісні; люди, мов низка привидів при тьмяному світлі зірок, нахилилися над буксирною линвою. Стернове весло розкраяло чорний потік, і човен помчав у ніч.

НЕЗАБУТНЄ

Щасливець Ла-Перль біг глибоким снігом, схлипуючи, щохвилини заточуючись, плачучи й кленучи свою долю, Аляску, Ном, картярство й того, кому він оце загородив у серце ножа.

Гаряча кров уже застигла в нього на руках, а в очах і досі стояла страшна сцена: людина, що схопилася за ріг столу й помалу зсовується на долівку... розкидані гроші, карти... жах, що на мить опав усіх... круп'є, що урвали на півслові мову... завмерлий брязкіт гральних марок по столах... злякані обличчя... безмежно довга хвиля мовчанки, а тоді страшне ревище, що жадало крові та помсти; воно гналося за ним і порвало на ноги все місто.

— Ціле пекло з цепу зірвалося! — злісно муркнув він сам до себе й пірнув кудись у найчорнішу пітьму, простуючи до берега.

Скрізь по місту посвітилися огні, порозчинялися двері. З наметів, хиж і танцювальних зал жадоба помсти викинула на вулицю велику силу людей, що погналися за злочинцем. Галас людський і собаче виття шарпали йому нерви й підганяли ходу. І він чимдуж мчав далі та далі...

Помалу гомін позаду слабшав: одні припинили гонитву й тільки лаялися, а інші бігли вже наосліп.

Лиш одна тінь переслідувала його невідступно. Він приглядався цій тіні, інколи озираючись: вона то невиразно чорніла на тлі чистого поля, встеленого снігом, то зникала в затінку якої хатини або перекинутого на березі човна.

Щасливець Ла-Перль вилаявся безсило, жалібно, як жінка, в голосі його забриніли сльози, і він пірнув ще глибше поміж безладні купи льоду, намети й покопані ями. Він часто набігав на розкидані скрізь котвичні ланцюги та купи сміття, падав через напнуте мотуззя, натикався на якогось біса понабивані кілки; знов і знов перепинався через нагнане течією, в божевільному безладі розкидане й примерзле дерево. Часом, коли йому здавалося, що гонитви за ним уже нема, він ставав відпочити, бо голова йому йшла обертом, серце скажено колотилося, і гостра задуха підступала під саме горло. Але відразу ж помічав, що десь із пільми, не знати як і звідки, виринала та сама невідступна тінь, і знову наосліп, без пам'яті, він гнався геть.

Раптом блискавична думка шугнула йому в голові і пройняла холодним забобонним страхом. Як заповзятий картяр, він добачив у тіні якийсь поганий знак. Мовчазна, нещадна й невблаганна, вона здавалася йому втіленням його власної недолі, що стає над головою саме тоді, як скінчилася гра і треба платити готовими грішми, вигране й програне зваживши. Щасливець Ла-Перль твердо вірив, що іноді в людини настають хвилини прояснення, коли мозок здійсмається за межі часу й простору, вільно ширяючи у вічності, читає прийдешнє своє з відкритої книги долі. Він був певний, що саме така хвилина прийшла тепер до нього, і тому, коли завернув від берега й помчав через моховище, засипане снігом, то вже не боявся, що невідступна тінь наблизилася й стала виразніша. Пригнічений безпорадністю своєю, він спинився посеред снігового поля й круто обернувся. Права його рука висмикнулася з рукавиці, і в блідому сьайві зірок блиснув зведений револьвер.

— Не стріляйте! Я без зброї.

Тінь стала ще чіткіша, набрала тілесних форм. На згук людського голосу Щасливцеві Ла-Перлю затремтіли коліна, і з раптової полегші йому аж зробилося млосно.

Можливо, що події склалися б зовсім інакше, якби Ері Брем мав при собі зброю тієї ночі, коли сидів у "Ельдорадо" й бачив, як сталося вбивство. Та ж таки причина змусила потім Ері вирушити в мандрівку Довгим Шляхом у товаристві цієї непевної людини. Але хоч як там воно склалося потім, а тепер він знову гукнув:

— Не стріляйте! Бачите, що я не маю зброї.

— То якого ж чорта ви женетеся? — спитав картяр, опускаючи револьвера.

Ері Брем знизав плечима.

— Це не таке вже й пильне питання. Я хочу, щоб ви пішли зі мною.

— Куди?

— До моєї хатини край табору.

Щасливець Ла-Перль і гадки не мав іти; він почав присягатися всіма богами, що Ері Брем збожеволів.

— Хто ви такий? — закінчив він. — Гадаєте, що я дурень і на вашу примху стромлю голову в зашморг?

— Мене звати Ері Брем, — просто відказав той. — Хатина моя недалеко, на околиці. Я не знаю, хто ви, але на власні очі бачив, як ви життя відняли в людини. У вас на руках ще досі його кров. І на вас, наче на другого Каїна, звелася рука всього роду людського, і нема вам притулку. А що в мене є хатина...

— Цитьте, коли вам життя не набридло! — перебив його Щасливець Ла-Перль. — А то щоб було до пари, я зроблю з вас другого Авеля! Що

мені з вашої хатини? Адже тисяча людей женуться за мною слідом, нишпорять і гасають скрізь і всюди. Я хочу втекти звідси, якнайдалі втекти! Кляті свині! Аж кортить повернутися й черкнути ножом ще декого. Раз та гаразд! Одна добра різанина, і кінець усій цій паскудній справі! Життя така препогана гра, що хай йому чорт! Як воно мені остогидло!

Він замовк, вжахнувшись тяжкої своєї самотності, і Ері Брем постановив використати цю хвилину. Він ніколи не був меткий на слово, і за свій вік ще не виголошував довшої промови, ніж оце тепер, хіба лиш один ще раз, згодом і в іншому місці.

— Саме тому я вам і сказав за свою хатину. Я можу там вас так сховати, що ніхто не знайде, а харчу в мене доволі є. А то ви не виберетеся звідси. Собак у вас нема та й взагалі нічого потрібного нема. Море замерзло, найближчий форт — Сент-Майкл, і поголоска про ваш злочин дійде туди швидше за вас. Так само й через перевал до Анвіка. На порятунок надії нема. Тому перечекайте в мене аж поки ця колотнеча вщухне. Люди за який місяць, чи й менше, забудуть про вашу пригоду. Будуть лаштуватися назад до Йорку та й інші справи матимуть. Ви вишиєтесь їм з-під самого носа і зможете спокійно мандрувати, а вони, певні будьте, цього й не помітять... Я маю свій власний погляд на справедливість. Вискочивши з "Ельдорадо", я побіг за вами слідом зовсім не того, щоб віддати вас до рук ворогам вашим. Мій власний погляд не має нічого спільного з поглядами тих людей.

Він замовк, побачивши, що вбивця вийняв з кишені молитовника. В мерехтливому жовтому світлі північного сяйва, що розлилося на небосхилі, Щасливець Ла-Перль змусив Ері Брема скинути шапку та рукавиці і, поклавши руки на святу книгу, заприсягтися, що він каже правду. Ту присягу Ері Брем не мав наміру зламати й, справді, не зламав ніколи.

Біля дверей Бремової хатини картяр був завагався на мить, безмірно дивуючись на чудну людину, що надумалася його рятувати. Він і досі все мав сумнів, але врешті таки переступив поріг.

При свічці він помітив, що хатина була доволі вигідна й що нікого стороннього там нема. Поки господар варив каву, він швидко скрутив цигарку. В теплі тіло його розпружилось, і він, удаючи безпечного, розсівся на лаві й став придивлятися та вивчати крізь кучеряві завої цигаркового диму обличчя Бремове. Обличчя те свідчило, що Брем людина мужня, стримана і не розмінюється на дрібниці. Зморшки бігли глибокими борознами, аж скидалися на рубці. В суворих його рисах не було й знаку ні гумору, ні м'якосердя. З-під густих кущуватих брів визирали сірі холодні очі. Під випнутими вилицями щоки позападали. Щелепи й підборіддя свідчили про непохитну вдачу, невисоке чоло — про серце тверде, а як коли, то й нещадне. Усе було суворе — ніс, губи, голос, рисочки коло рота. Людина з таким обличчям живе лиш своїм самотнім побутом і мало коли шукає поради в людей. Ночами вона зазнає великої боротьби з думками своїми, а на ранок устає, міцно стуливши губи, і ніхто не може вгадати тих думок і тієї боротьби. Ері Брем був людина обмежена, але глибока, і розгонистий та підвіяний. Щасливець ніяк не міг собі з'ясувати, що він за один. Ну, нехай би співав, коли йому весело, чи зітхав, як сумно. А так ані тобі жодної спроможності прочитати ці загадкові риси, і несила було зміряти під ними заховану душу.

— А допоможіть-но мені, чоловіче, як вас там! — коли вони підживилися, наказав Ері. — Треба все опорядити на той випадок, як хто сюди нагодиться.

Щасливець муркнув своє ім'я і заходився вправно допомагати Бремові. Під стіною, в куток головами, містилася Бремова лежанка. То була нехитра споруда з нетесаних колод, устелена мохом. Кінці колод у ногах випиналися нерівним рядом. Ближче від стіни Ері відкотив мох і вийняв три колоди. Потім відпиляв їх трохи і знову поскладав так, що той нерівний ряд у ногах зостався, як і був.

Щасливець приніс із комори скільки лантухів борошна й поклав їх на підлогу під відпиляними колодами. Ті лантухи Ері застелив двома довгими корабельними мішками, а зверху понакладав моху та укривал. На них мав лежати Щасливець, укритий з ніг до голови хутрами, і нікому й на гадку не спало б, що там ховається.

Ближчими тижнями в Номі поліція робила кілька трусів, не минаючи жодної хатини чи намету, проте Щасливця ніхто й не потривожив. Правду казати, на Бремову хатину звертали найменше уваги; нікому й на думку не спадало, що саме там міг би ховатися убивця Джона Рендольфа. Під час обшуків Щасливець сидів у своїй схованці, а тільки-но вони минали — тинявся з кутка в куток, грав сам із собою в карти й без ліку палив цигарки. Хоч він мав неспокійну вдачу, любив веселощі, жарти й сміх, однаке швидко звик до свого мовчазного господаря. А розмовляли вони тільки про заходи поліції, про стан доріг, ціни на собак, та й то дуже рідко й кількома словами.

Ла-Перль заходився був опрацьовувати нову систему до картярської гри, — годинами й днями він тільки й робив, що тасував і здавав карти, тасував, здавав, записував різні комбінації в довгі таблиці, тоді знову тасував і здавав. Та, врешті, й ця розвага йому остогидла, і, спершися на стіл, він уявляв собі галасливі картярські притулки в Номі, де було людяно всю ніч, де напередими працювали круп'є й сторожі, а кулька в рулетці безнастанно крутилась до самого ранку. В такі хвилини йому ще тяжче дошкуляла самота й свідомість, що загинули всі сподіванки його, і він застигав на довгі години, втупивши очі в одне місце. А іноді цілоденна нудота викликала в нього гіркі й жалісні нарікання — мовляв, доля мало всміхалася йому, не зазнав він від неї гаразду.

— Життя — препогана гра! — любив казати він, а тоді скиглив знову своєї: — Мені завше не щастило. Мене заклято ще в сповитку, й оте тавро я всмоктав з молоком материним. Певне, моя мати грала значеними картами, і я народився на доказ того, що вона програла. Та хіба мала вона право дорікати мені за свій програш? Дивитися на мене, як на свою вбиту карту? А вона так дивилася на мене, авжеж... Чом вона

не дала мені хоч раз виграти? Чом інші не дали? І якого біса я приблукав до Сіетла? І чому приїхав на палубі до Номі й жив тут, як свиня? І навіщо мені було заходити в "Ельдорадо"? Я йшов собі до Дебелого Піта й заскочив тільки купити сірників. І чому в мене не стало сірників? Чому забалося мені запалити? От бачите. Всі обставини й дрібниці, мов карта до карти, склалися на мою долю. Ставлю торбину золота, якого в мене ніколи не буде, що перше ніж я народився, клята доля так наворожила мені... Ось через те так і вийшло. Через те й трапився на моїй дорозі той Джон Рендольф, що ні сіло ні впало поставив на карту разом зі мною. Хай йому чорт! Я й радий, що дав йому по заслугі. Але чом йому не заціпило, може, мені хоч єдиний раз пощастило б. Він же добре знав, що я мав виграти. І чом я вчасно не стримався, чому не вдержав свої руки? Чому? Чому?

І Щасливець Ла-Перль качався по підлозі, яріючи й марно допитуючись долі, чому воно все так склалося.

Під такі напади розпачу Ері Брем звичайно й словом не озивався, тільки його сірі очі блякнули й тупішали, ніби те все його зовсім не цікавило.

Та й те сказати, ці двоє людей не мали просто таки нічого спільного, і Щасливець часто дивом дивувався, чому, власне, Ері порятував його.

Нарешті відсиджуванню настав край. Навіть жадоба справедливої помсти поступається в людей жадобі золота. Вбивство Джона Рендольфа помалу відходило у місцеві спогади. Нема мови, що якби й тепер злочинець з'явився перед очі людські в Номі, громадянство покинуло б на якусь годину лаштуватися в далеку путь задля обов'язку перед справедливістю. Але пошуки Щасливця Ла-Перля вже нікому не здавалися пекучою потребою. Підходили пильніші справи. По руслах та рудих берегах гірських річок водилося золото. І коли море скресне, шукачі, навантажившись лантухами, поїдуть на ті місця, де нечувано дешевою ціною здобувається казкове багатство.

Отже, якось увечері Щасливець Ла-Перль допоміг Ері Бремові запрягти псів, і вони швидко рушили на південь сніговим шляхом. Власне, не так і на південь, бо коло Сент-Майкла вони завернули від морського узбережжя на схід, перейшли гірський кряж і біля Анвіка спустилися до Юкону, опинившись за кількасот миль від його гирла. Тоді забрали на північний схід, перейшли Койокук, Танану, Мінук, звернули на Велике Коліно коло Форту Юкону, двічі перетяли Полярне коло і рівниною подалися на південь.

То була тяжка путь, і Щасливцеві знов за диво дивне здавалося, чого Ері Брем мандрував із ним. Але той пояснив, що на Орлиній річці в нього є заявки, і там тепер провадиться робота. Орлина річка бігла мало не самим кордоном: за кілька миль від неї, над казармами в форті К'юдагі вже тріпотів англійський прапор. Далі — Доусон, Пеллі, П'ять Пальців, Вітряний Рукав, Оленячий перехід, Ліндермен, Чілкут і Дая.

Проминувши Орлину річку, вони востаннє отаборилися разом — далі кожний мав іти різно. Повставали вони вдосвіта. На серці в Щасливця було радісно. Надходила весна, дні ставали довші. Він уже йтиме канадською землею. Воля близько, поверталось сонце, і з кожним днем він наближався до справдешнього життя. Знову світ йому здавався безмежним і чарівним, знову надії та мрії забували з молодою силою.

Щасливець Ла-Перль безтурботно висвистував під час сніданку і наспівував веселу пісеньку, поки Ері Брем, не хапаючись, запрягав собак і пакував клунки. Та коли все вже було готове, а Щасливцеві просто-таки жижки грали йти далі, Ері Брем присунув дровиняку й сів біля вогню.

— Чи чули ви коли-небудь про Стежку Здохлого Коня? Він задумливо глянув угору. Щасливець похитав головою, сердитий на несподівану затримку.

— Бувають іноді такі зустрічі і за таких обставин, що їх ніколи не забути, — провадив Ері спроквола й дуже тихо. — От і мені довелося

зустріти колись за таких надзвичайних обставин одну людину на Стежці Здохлого Коня. Року дев'яносто сьомого ті, що йшли через Сніговий перевал, натерпілися лиха — недарма це місце так прозивається. Коні валилися там просто-таки як комашня від морозу, і всю дорогу від Скагвея до Бенету лежали цілі купи конячого трупу. Коні здихали в Скелястих горах, труїлися на Кряжі й гинули з голоду на Озерах. Вони збивалися з стежки, від якої була сама тільки назва, провалювалися, потопали в річках під тяжким вантажем, розбивалися об скелі, підсікалися на камінні й падали, скручуючи собі в'язи. Бувало часто, що вони з головою потопали в драговині, захлинаючись пливким болотом, або розпорювали собі животи об перегнилі колоди з колишнього мостовиння. Люди заганяли коней на смерть, а як ті здихали, верталися до моря й купували інших. Декотрі то навіть не добивали нещасних коней, а зривали з них сідла та підкови й кидали їх напризволяще. Людям, що пройшли Стежкою Здохлого Коня й не загинули, скам'яніли серця. Вони озвіріли й запеклися.

І саме там здибав я чоловіка, що мав серце й терпіння Христове. То була порядна й чесна людина. Якщо валка ставала полуднувати, він, не гаючись, знімав вантаж із коней, щоб і вони перепочили. За сто мірок корму коням він платив по п'ятдесят доларів чи й більше. Свої укривала він часто підмощував під сідла коням, що понатруджували собі горби. Інші ж людці виїдали сідлами коням глибокі рани. Дехто, хоч бачив, що коням повідпадали підкови, не робив собі з того ніякого клопоту й так заганяв худобу, аж копита збивалися на сукровату болячку. Він же витрачав останнього долара на ухналі та підкови. Я знаю це, бо спали ми з ним в одній постелі і їли з одного казанка. Ми стали братами на тому шляху, де інші сквернили образ людський і мерли з блюзнірськими прокльонами на устах. Хоч який він був зморений, а ніколи не лінувався попустити чи там підтягти коневі супоню, і часто йому в очах сльози ставали, бачивши теє страхіття безмірне. На перевалі, де коні, впираючись задніми ногами, дерлися передніми на скелю, немов коти на стіну, їх гинуло найбільше: вся дорога була встелена худобою, що позривалася з стежки. І серед того пекла він вистоював, допомагаючи коням ділом і ласкавим словом, аж уся валка переходила до безпечного

місця. Коли ж якийсь кінь таки падав, він затримував валку, поки не давав коневі порятунку. І ніхто під такі хвилини не смів йому суперечити чи на перешкоді ставати.

Наприкінці нашої мандрівки один чоловік, що за перехід вигубив аж п'ятдесятеро коней, хотів був купити наших, але ми лиш презирнулися, тоді глянули на своїх коників гірської породи із східного Орегону. Давав він п'ять тисяч доларів, і був нам великий скрут на гроші, але згадали ми отруйну пашу на Кряжі, переходи через Склеясті гори; отже, побратим мій, слова не промовивши, поділив табун на двоє: на його коні й мої. А тоді глянув на мене, й ми зрозуміли один одного. Я погнав його коні в один бік, а він мої в другий. І взяли ми рушниці й перестріляли їх геть усіх, під люту лайку того чоловіка, що позаганяв п'ятдесятеро коней. І той чоловік, що став мені за брата на Стежці Здохлого Коня...

— І той чоловік був Джон Рендольф, — перехопив його Щасливець і криво посміхнувся.

Ері кивнув головою й промовив:

— Дуже радий, що ви мене зрозуміли.

— Я готовий! — мовив Щасливець Ла-Перль, і обличчя йому знову затьмарилося. — Робіть уже, що треба, тільки скоріш!

Ері Брем підвівся.

— Усе своє життя я вірив у бога. І вірю, що він справедливий. Вірю, що й тепер він нас бачить і зважає, на кого має впасти жереб. Вірю, що він хоче виконати свою волю моєю правицею. І віра моя така велика, що я хочу дати однакові нам обом умови — нехай же він сам чинить суд свій і право.

На слова ці серце Щасливцеві стрепенулося з радощів. Він нічого не знав про Бремового бога, але вірив у свою долю, що почала була йому знову всміхатися з тої самої ночі, як він тікав берегом по снігу.

— Але в нас один тільки револьвер! — сказав він.

— Будемо стріляти по черзі, — відповів Ері й, вийнявши барабана з Щасливцевого револьвера, став його уважно оглядати.

— А картами давайте вирішимо, кому першому стріляти! Зіграємо один раз.

Ері Брем кивнув головою.

Щасливцеві аж потеплішало на душі від того, що ось випадає знову взяти до рук карти. Він поліз у кишеню й добув колоду. Ну, тепер нема сумніву, що йому поталанить. Коли Щасливець знімав карту, щоб вирішити, кому здавати, то думав, що сонце знову осяяло його, і аж затремтів з радощів, побачивши, що здавати йому. Ері показав винового валета. Вони почали грати. В Ері не було козирів, а Щасливець мав туза й двійку. Життя всміхалося йому, коли Ері став відмірювати п'ятдесят кроків.

— Якщо буде воля божа і ви мене вб'єте, то собаки і весь припас належить вам. У кишені знайдете готову запродажню, — мовив Ері і, розправивши плечі, обернувся обличчям просто націленого револьвера.

Щасливець прогнав з-перед очей мару — заллятий яскравим сяйвом океан — і націлився. Він не поспішав. Двічі опускав руку з револьвером, бо весняний вітер ворухив сосни. За третім разом він став на одне коліно, обіруч міцно затиснув револьвера й стрельнув. Ері крутнувся на місці, махнув руками, захитався на мить і повалився на сніг. Але Щасливцеві стало ясно, що він втрапив не зовсім гаразд, а то Ері не крутився б.

Коли Ері на превелику силу підвівся й, стоячи навколішки, сказав дати йому револьвера, Щасливець хотів був ще раз стрільнути. Але відразу кинув цю думку. Досі йому щастило, і він боявся, що доля знову його покарає, коли він почне шахрувати. Ні, він гратиме чесно. До того ж Ері поранений тяжко й не годен міцно тримати важкого кольта.

— Ну, то де ж тепер ваш бог? — глузуючи, спитався Щасливець, даючи пораненому зброю.

Ері відповів:

— Бог не проказав ще свого останнього слова! Будьте ж готові вислухати його!

Щасливець обернув до нього обличчя, але стояв боком, щоб менше було куди ціляти. Ері, ніби сп'янілий, очікував, поки вітер перейметься на хвилину. Револьвер був справді дуже важкий, і він боявся, що не втримає його, як і сподівався Ла-Перль. Проте він міцно затис його в піднятій руці. Потім почав помалу опускати руку наперед. Коли перед оком з'явився лівий бік ворогових грудей, він потис на гачок.

Щасливець Ла-Перль не крутився на місці, але враз веселий Сан-Франціско потьмарився та згас йому в очах. А коли заллятий сонячним світлом сніг швидко потемнів під ногами, картяр востаннє ледь чутно прокляв свою зрадливу долю.

СИВАШКА

— Якби я була чоловіком...

Моллі вимовила ті слова не дуже й гостро, однак убійча зневага, що блиснула в її чорних очах, таки дошкулила обох чоловіків у наметі.

Томмі, моряка-англійця, аж тіпнуло, але гречний стариган Дік Гамфріз, рибалка з Корнуелу, що потім був розбагатів у Америці на промислі лососів, усміхнувся до жінки зичливо, як і перше. Надто велике місце посідало жіноцтво в його простому серці, щоби міг він сердитись на жінок, коли їх нападали, як він казав, химороди чи коли їхнього куцого розуму бракувало, щоб зважити, що й до чого. Отож обидва, Дік і Томмі, змовчали їй, хоч то вони перед трьома днями взяли її напівзамерзлу до свого намету, відігріли, нагодували, ще й вирятували її майно від носіїв-індіан. А задля цього їм довелося не лише труснути капшуками, а й силу показати: поки Томмі на свій власний розсуд ділив між носіями їхню платню, Гамфріз націлявся на них із вінчестера. Наче й невелике діло, проте як багато важило воно для жінки, що одна-однісінька на відчайдуші пристала до так само відчайдушного клондайкського походу дев'яносто сьомого року! Чоловіки там мали задосить свого клопоту, та й злість їх брала, бачивши жінку, що сама-одна пустилася в злигодні полярної зими.

— Якби я була чоловіком, я б знала, що робити, — ще раз сказала Моллі, блиснувши очима, що з них промовляло сконденсоване завзяття п'ятьох поколінь, народжених на американській землі.

Настала мовчанка. Томмі запхав сковороду з коржами в юконську грубку й підклав дров. Смаглий вид його помалу напливав кров'ю, і коли він нахилився до грубки, шия в нього стала червона, мов буряк. Дік простромив вітрильною голкою складені докупі кінці порваної ремінної шлейки. Старого добрягу нітрохи не бентежив вибух жіночих норовів, що настигав у наметі.

— Ну то й що б ти зробила? — спитав він лагідненько. Тригранна голка застрягла в намоклому ремені, і він на хвильку припинив свою роботу.

— Те, що годиться чоловікові! Натягла б шлейки на плечі й подалася б далі! Не сиділа б отут у таборі, дожидаючи, поки Юкон зовсім замерзне й половина припасу лишиться не перевезена! А ви, чоловіки, сидите,

позгортавши руки, боїтеся того нікчемного вітру та дощичку! Я вам у вічі скажу: наші американці не з такого тіста! Вони б тепер простували на Доусон хоч би й через саме пекло! А ви... ви... Ех, чом я не чоловік!

— А я, голубонько, дуже радий, що ти не чоловік. — Дік Гамфріз накинув дратвину петлею на вістря голки і вправним рухом зав'язав вузла.

Рвучкий вітер ніби ляснув біжма по наметі велетенською долонею, і сльота завзято затарабанила по тонкому полотні. З грубки бурхнув до намету дим, сповнивши його їдким смоляним пахом зеленої ялини.

— Господи! Ну де той розум у жінок! — Морякова голова випірнула з тієї хмари, і він позирнув на Моллі червоними від диму очима.

— А де в вас ваш чоловічий дух?

Томмі схопивсь на рівні, лайнувся так, що жінка плохіша й уразилася б, розторгав тугі вузли й відгорнув запону на вході.

Усі троє видивилися надвір. Картина була не вельми підбадьорлива. Вбогий передній план її становило кілька мокрих наметів, далі злитий дощовими потоками берег спускався положисто до розшумованої гірської річки. То там, то там чіплялися за тонкий шар ґрунту криві карликові ялинки, свідчивши, що недалеко вже починаються ліси. По той бік річки крізь завісу скісного дощу невиразно мрів мертво-білий льодовик. Допіру троє виглянули з намету, як весь перед льодовика обвалився в долину, немов вивергнутий якоюсь підземною утробою, і громовий стугін покрив пронизливе виття бурі. Моллі мимохить відсахнулася.

— Дивись, розумна! Та добре дивись! Під отаку бурю три милі до Крейтер-озера, через два льодовики, по слизьких кругляках, по коліна в оцьому скаженому потоці!

Дивись, кажу, американко! Онде твої американці! — Томмі гнівно показав рукою на купку наметів, що вгинались під вітром. — Усі до одного янкі! То й що вони, в дорозі? Хоч один натяг шлейки на плечі? А ти хочеш нас, чоловіків, учити нашого діла! Дивись, кажу!

Ще один величезний уламок льодовика загремотів униз. Вітер удерся до намету, надувши йому боки, аж він здоровенним пухирем загойдався на розчалах. Дим огорнув людей, сльота стьобала їм обличчя. Томмі хапливо зав'язав запону й повернувся до своєї чадної грубки. Дік Гамфріз жбурнув полагоджені шлейки в кут і припалив люльку. Навіть Моллі на хвилинку припинила.

— Але ж моє вбрання!.. — забідкалась вона: жінка в ній на мить узяла гору. — Воно ж у схованці з самого верху! Промокне ж усе! Пропаде геть!

— Годі, годі, голубонько, — дослухавши те нарікання, озвався Дік. — Не журися тим. Я тобі за батька міг би бути, в мене дочка старша за тебе, то справлю тобі ще й не таке, вберу як лялечку, дай-но лишень Доусона добитися. Хоч би й останній долар витрушу!

— Доусона добитися! — Презирство знову здушило Моллін голос. — Та ви зігнієте дорогою! В калюжі потопитесь! Ех, ви... англійці! — вигукнула вона так, наче гіршого, прикрішого слова й не знала. Коли й таке їх не розворушить, то що ж іще?

Шия в Томмі знов почервоніла, однак він змовчав, тільки зуби стяв. Зате Дікові очі ще полагіднішали. Він мав над Томмі одну перевагу: був колись одружений із білою жінкою.

Кров п'ятьох поколінь, народжених на американській землі, подеколи може бути досить неприємна спадщина, і зокрема — як опинитися в отакому сусідстві з найкривнішими родичами. Ці двоє чоловіків були британці. На морі й на суходолі Моллін рід уже відколи побиває їхній. І так має бути й далі. Традиція раси жадала потвердження. Хоч Моллі

була лише жінка, та в ній ту хвилину клекотіло все славне минуле її роду. То не сама Моллі Тревіс натягала на себе гумові чоботи й плаща та брала шлейки на ношу, бо примарні руки десятків тисяч предків защібали разом з нею пряжки, і це волею тих предків зціплювала вона зуби й супила рішуче брови. Моллі Тревіс хотіла тільки присоромити оцих двох англійців; вони ж, ті незліченні тіні, стверджували першість усього роду.

Чоловіки не перешкоджали їй. Тільки раз Дік сказав, щоб вона надягла його брезентового плаща, бо її гумовий у таку негоду однак, що паперовий. Та Моллі так гнівно пирхнула на нього, що він змовк і тільки пахкав своєю люлькою, доки жінка не зав'язала запону знадвору й не почалапала по залитій водою стежці.

— Як гадаєш, здужає вона? — спитав Дік байдужим голосом, хоч вираз обличчя зраджував його.

— Здужає? Та їй усі памороки позабиває, поки допхається до схованки по такій холоднечі! Дубом задубіє! Їй і заціпить, і позакладає! Таж ти сам знаєш, Діку. Ти ж обходив на вітрилах мис Горн. Знаєш, як то воно гнутися на марсі в самій хвищі або морочитися з мерзлою парусиною, аж поки ладен стаєш заплакати, як мала дитина. Лахи свої вона там знайде? Та вона не добере, де там клунок із одежею, де ночовки, а де чайники!

— То, може, не слід було її пускати, га?

— Де там! Якби ми її не пустили, вона б нас до кінця дороги проїла, як іржа, їй же бо, Діку! Забагато в неї завзяття. А тепер вона трошки вговтається.

— Еге ж, — погодився Дік, — надто вона гонориста. А так жіночка хоч куди. Дурепа, звісно, що поперлася сюди, але ж і відважна, не зрівняєш її з отими розманіженими панійками! Вона тої породи, що й ми з тобою, Томмі, ото ж ти її за те завзяття не гань. Справжнього чоловіка виростити

— треба й жінки справжньої. Мужності не насешся з молоком такої, що в неї тільки й жіночого, що спідниця. Тигри родяться від тигриці, а не від корови.

— А як їх дур нападає, треба терпіти, еге?

— Авжеж. Гострим ножем урізатись легше, ніж тупим, але ж це не рація тупити того ножа об залізяку.

— Та воно-то так, але як до жінки, то я б, мабуть, вибрав трохи не таку гостру.

— А що ти тямиш у таких речах?

— Та дещо тямлю.

Томмі сягнув рукою по мокрі Молліні панчохи й розгорнув їх у себе на колінах, щоб просохли.

Дік, спідлоба зиркнувши на нього, подлубався в її саквояжику й також підсунувся до грубки, розгорнувши перед нею мокру одежину.

— А ти ж казав, що не був одружений! — мовив він.

— Хіба казав? Та я й справді не був... цебто... ет, хай йому біс! Таки був. І з такою жінкою, що хоч би й кому, то не сором.

— Віддала кінці? — помахом руки Дік зобразив, як відлітає небіжчикова душа.

— Еге ж... — І за мить Томмі додав: — У пологах.

На грубці буйно заклекотів казанок із бобами, і він пересунув його далі, на холодніше. Тоді подивився на коржі, скіпкою спробував, чи готові, і відставив сковороду вбік, під розвішану мокру одержу. Дік мовчки чекав, своїм звичаєм приховуючи цікавість.

— Не тої породи була, що Моллі. Сивашка. Дік покивав головою: розумію, мовляв.

— Не така горда та норовиста, зате держалась мене в погоду й у негоду. Веслом орудувала не згірш за будь-кого, а в голоді була терпляча, як той Йов. Не боялась ані дев'ятого буруна, а з вітрилами вправлялася, що дай боже й чоловікові. Якось вибрались ми шукати золота до Тесліну, за озеро Несподіванок та Жовту Голівку. Не стало нам харчів, почали їсти собак. Не стало собак, почали варити збрую, мокасини, шкури. І хоч би тобі раз була розкисла, розманіжилась. Як вирушали, нагадувала, що харчів більше треба б, та як уже сталося так, то ані слова, що вона, мовляв, казала! "Дарма, Томмі! — все, було, каже, хоч так уже охляла, що насилу лижву піднімала й ноги геть позмулювані. — Дарма! Хай мені зовсім живіт до хребта присохне, аби з тобою жити, Томмі, аніж би й щодня потлач у Джорджа у вігвамі". Джордж той, бач, був ватаг чілкутів і прикро хотів її за себе взяти.

Ото були часи! Я тоді хлопець бравий був, як до цього берега пристав. Утік на Уналясці з китобійного судна, з "Полярної Зорі", і дістався до Сітки на одному видролові, А там спіткав Щасливця Джека — ти ж його знаєш?

— Та був колись у мене за наглядача біля мереж, іще на Колумбії. Буйна голова, еге? До чарки ласий, та й до жіноцтва...

— От-от-от. Ми з ним літ кілька вдвох торгували — спиртом, ковдрами тощо. Тоді я стягся на власний баркасик, та, щоб не перебивати Джекові торгівлі, спустився південніше, до Джуно. Отам і стрівся з Кілісну. Я її звав просто Тілі, аби коротше. Побачив я її вперше на індіанському святі,

на танку в березі. Ватаг Джордж якраз скінчив того року свій торг із загірними стіками й прибув із Даї з половиною свого племені. Сивашів було на тому танку хмара-хмаренна, а білий — я один. Мене там ніхто не знав, хіба декілька хлопцюз, що стикалися зі мною біля Сітки, зате мені про них дуже багато розповідав Щасливець Джек.

Вони гомоніли по-чінукському, і гадки не маючи, що я їхню говірку ще й як знаю. А надто дві дівчини, втікачки з місії Гейнс, що на протоці Лін. Дівчатка чепурні й із себе гарні, я спершу аж подумав був, чи не закинути вудку до котрої. Але ж такі зухвалі та язикаті, що ого! Надто гострі, розумієш? Загледівши мене, новенького, зразу взяли на зуби — не знали ж, що я по-їхньому все до слова тямлю.

А я і взнаки не даю. Взяв собі до танцю Тілі, й що довше танцюємо вдвох, то дужче одне одному подобаємось. "Шукає собі жінки", — каже одне з тих дівчиськ. А друге мотнуло головою та відказує: "Ну, якби-то жінки собі чоловіків вибирали, ходив би він довіку в парубках!" А всі довкола, індіани й індіанки, шкірять зуби, та хихотять, та одне одному ті слова переказують. "А чого, хіба поганий хлопець?" — перша їй на те. Правду мовивши, я тоді ще був зовсім молодий із себе, та й видом гожий, але ж не хлопчак уже, а таки цілий чоловік, тож мене й узяла озлість на їхнє базікання. "Танцює з ватаговою дівчиною, — знову цокоче друга. — Ось як візьме Джордж весло та як покаже йому, звідки в нього ноги ростуть, то він і світ за очі забіжить". А Джордж і справді вже насупився хмарою, але, зачувши те, зареготав і ляснув себе по коліні. Він був здоровенний лобуряка, та й до весла вдатися б не завагався.

Я тоді питаю Тілі, розкрутивши її в танці: "Що то за шелихвістки?" Вона мені сказала, як їх звати, я й пригадав зразу все, що мені про них Щасливець Джек оповідав. Він усі їхні пригоди знав достеменно, дещо таке мені розказав, що й їхній рід того про них не відав. Але я поки що ні мур-мур, лицяюся собі до Тілі, а вони знай кплять із мене, а юрма регоче! Та я кажу сам до себе: "Потерп трошечки, Томмі, потерп!"

І терпів я, аж поки всі натанцювалися досхочу, а ватаг Джордж уже весло на мене налаштував. Отож дотанцювали останній танець, усі ждуть: зараз почнеться! А мені наче й за вухом не свербить, попхався в самий натовп. Ті дівчатка з місії таки дотепно мене під'їдали, аж сам я хоч і сердитий був, а мусив зуби зціпити, щоб не засміятись. І нагло повертаюсь лицем до них.

"Ну, ви вже?" — питаю.

Побачив би ти їх ту мить, як вони почули, що я джергочу по-їхньому! А я ж як розходився! Геть усе їм висипав, що знав не лише про них самих, а й про їхній рід: і батьків, і матерів, і братів, і сестер, і про всіх чисто. Кожну каверзу їхню їм нагадав, кожну халепу, що в ній вони бували, кожну їхню ганьбу. Настранив їх без жалю. А сиваші так і товпляться довкола: вони ще ніколи не чули, щоб білий чоловік так по-їхньому сипав. Усі, окрім тих двох дівчат, регочуть, аж боки рвуть. Навіть сам ватаг забув про весло своє чи, може, просто побоявся, щоб я йому гонору не ущербив.

А ті дівчата! Кричать: "Не треба, Томмі! Не треба! Ми більше не будемо, далєбі не будемо!" І сльози їм — як той горох сиплються. Та я їх добре знав! Допікав їх, поки попадали навколішки та почали благати: годі, мовляв, змилосярдсья! Я тоді зиркнув скося на Джорджа, але той, не знаючи, чи варт зі мною заводитись, тільки зареготав роблено так.

А ввечері, прощаючись із Тілі, я сказав їй, що буду тут іще з тиждень і що хочу заізнатися з нею ближче. Ну, й вона, як дівчина щира, не стала критися, що я їй до серця припав. Ех, гарне дівча було, не диво, що й ватаг Джордж за нею потягав. Та я, бач, випередив його на першому ж галсі. Я радий був би зразу забрати Тілі на борт та взяти курс на острів Ренгел, поки вітер ходовий, а Джорджеві лишити облизня. Але ж так просто не виходило. Вона жила біля свого дядька, щось ніби опікуна, а той дядько вже збиравсь кінці віддавати — сухоти чи ще там щось із легеньями. То йому попустить, то знов прикрутить, і вона не хотіла його такого покинути. Я, перш ніж відплисти, зайшов до вігваму поглянути на

нього, чи довго ще він протягне; але старий злидень уже пообіцяв її Джорджеві, тож як побачив мене, то так розсердився, аж кров йому горлом линула.

Вже як прощались ми в березі, вона просить: "Вертайсь та забери мене, Томмі". — "Заберу, — кажу, — тільки пообіцяйся, що ждатимеш". І поцілував її — по-справжньому, як білий чоловік цілує свою кохану, аж вона затремтіла, мов осика, та й мене до щирця пройняло, я вже ладен був бігти до того її дядька та підсадити його на той світ.

Отож поплив я на Ренгел, повз бухту Святої Марії й далі, до самих островів Королеви Шарлотти. Торгував, спирт перевозив, одно слово, заробляв гроші своїм баркасом. Зима вже брала своє, ясна, морозяна, і я вже вернувсь до Джуно, як надійшла звістка від Тілі, один злидень приніс. "Поспішай, — каже, — Кілісну просить: поспішай!" — "А що таке?" — питаю. "Ватаг Джордж, — відказує, — потлач робить. Кілісну буде йому жінка".

Ой, скрутно мені тоді довелось! Північак аж свистить у пику, бризки замерзають на палубі вмить, а мені з тим старим баркасом іще сто миль до Даї добиватися проти вітру! Як відпливав, узяв собі за матроса індіянину з Дугласу, та на півдорозі його змило за борт. Я зразу повернув, тричі пройшов туди й назад — ніде ні знаку.

— Мабуть, його корчій ухопив від холоду, — перебив оповідь Дік, розвішуючи ще одну Молліну спідницю просохнути, — і пішов він на дно, як сокира.

— Те й я кажу. Отож доплив я сам. Пристав біля Даї смерком, ледь живий. Приплив мені поміг, підігнав я баркаса під самий берег, у гирлі річки поставив. Далі не міг ні на цаль просунутись, бо прісна вода в річці вже на кістку замерзла. Фали[41] та блоки так пообмерзали, що я не наваживсь ані грота спустити — ще не піднімеш потім. Перш за все я вихилив пінту[42] спирту, тоді вгорнувся в ковдру і, покинувши все як

стояло, готове до відплиття, подався берегом до індіанського табору. А там і справді вже гульня на всю губу. Чілки прибули в човнах усім кодом — із жінками, дітьми й собаками, — та ще Собачі Вуха, Малі Лососі, індіани з місій... Добрих душ п'ятсот прибуло до Тілі на весілля, і ані одного білого на двадцять миль навкруги.

Ніхто мене не завважив, бо я натяг ковдру аж на голову, тільки очі світили, і ото пропхався поміж дїтлами та собаками аж наперед. Бенкет урядили на широкій галявині, розпаливши здорові багаття, а сніг так утоптали мокасінами, що він став як цемент. Біля мене, бачу, сидить Тілі, пишно вбрана, вся в червоному, намистом розцяцькована, а навпроти неї ватаг Джордж із своєю старшиною. Шаман їхній саме чаклував, а колеги його з інших племен йому помагали, і таке вони витинали, аж мороз поза шкіру йшов. Нараз мені спало на думку — а що якби оце мене моя лівернульська рідня тут побачила! Згадалась мені моя білявочка Гасі. Із першого свого рейсу вернувшись, я її брата налупцював, бо він не хотів, аби його сестра з матросом водилася. Отож дивлюсь я на Тілі, а в очах мені Гасі. Химерний світ, думаю. Чи гадала коли моя матінка, як мене до грудей тулила, що мені в таких бувальцях доведеться бувати...

Отож як знявся гамір, забубнили в моржові шкури, шамани загорлали, я й шепочу до Тілі: "Ти готова?" Вона й не здригнулася, й оком не змигнула, тільки каже так спокійно, мов тиха хвиля весняна: "Я знала. А де?" — "Під кручею, край льоду, — шепочу. — Тільки-но дам знак, так і чеши".

Казав я тобі, що там собак було чортова сила? Сама тобі собачня кругом. Та які! Вовки приручені! Коли порода переводиться, сиваші парують їх у лісі з дикими, і вони в них страх які люті. Отож у мене просто перед ногами лежав один такий вовцюга, а ззаду за п'ятами — другий. Я крутонув того, що спереду, за хвоста, а поки він клацнув зубами за моєю рукою, я вхопив другого за карк і пхнув писком першому в пащу. Тоді гукнув до Тілі: "Біжи!"

Ти ж знаєш, як гризуться індіанські собаки. На млі ока їх уже ціла сотня зчепилася в клубок, кусають та шарпають одне одного, жінки та дітлахи розбігаються хто куди, весь табір наче ошалів. Тілі вимкнулася, і я подався за нею. Та враз оглянувся на ту колотнечу, і мене наче чорт підшпигнув. Я кинув свою ковдру й вернувся назад.

Собак тим часом розігнали, і натовп потроху розсотувався. Ніхто вже не був на своєму давньому місці, отож і не завважено, що Тілі втекла.

"Здоров, ватаже! — кажу я, хапаючи Джорджа за руку. — Хай дим від твоїх потлачів здійснюється частіш, і стіки хай принесуть тобі багато шкур навесні!"

Їй-богу, Діку, він аж зрадів, уздрівши мене ту мить. Бо ж його було зверху, Тілі дісталась йому. Мав чим переді мною повеличатися! Адже та чутка вже по всіх таборах розійшлася, що я за нею впадав, і він запишався, мене побачивши. Без ковдри мене вже всі впізнали й почали шкірити зуби та хихотіти. А я ще підкинув вогню, вдавши, ніби й не знаю нічого.

"Що це в вас за буча? — питаю. — Хто жениться?"

"Батаг Джордж", — відказує шаман, зігнувшись перед ним.

"Таж він має вже дві клуч!"

"А бере ще одну, третю", — і знов зігнувся.

"А!" — кажу, та й відвернувся, ніби мене те не цікавило.

Та їм цього було мало, і вони всі загукали один з-перед одного:

"Кілісну! Кілісну!"

"Що Кілісну?" — питаю.

А вони гудуть:

"Кілісну буде Джорджева клуч! Ватагова клуч!"

Я підскочив до Джорджа й зазирнув йому в вічі. Він кивнув головою й випнув груди.

"Не буде вона твоя клуч, — промовив я урочисто. — Не буде!"

Він аж потемнів на виду, й рука йому вже потяглася до ножа на поясі.

"Дивись! — гукнув я, напиндючившись. — Я зараз діятиму чари! Дивись добре!" Тоді стяг рукавиці, закасав рукава й кілька разів помахнув у повітрі руками. Потім як закричу: "Кілісну! Кілісну! Кілісну!"

Вони всі аж покам'яніли, бачивши ті мої чари. Всі поприкипали очима до мене, нікому й не в голові було оглядітись, де ж та Кілісну. Ніхто-бо не знав, що її вже нема. А я покликав її ще тричі вряд, тоді зачекав хвильку й ще тричі гукнув. Аби напустити на них більше холоду. Джордж ніяк не міг розшолопати, куди це я гну, і хотів був уже перебити мені всю кумедію; та шамани сказали йому почекати, вони, мовляв, пильнуватимуть і перечаклюють мене, коли що. Та й сам він був забобонний бевзь і, мабуть, таки трохи боявся чарів білої людини.

Отож я все кликав Кілісну, протягло так та тонко, мовби вовк виє, аж поки індіянок дрижаки взяли, а індіяни всі похмурніли. Тоді як гукну: "Дивись!" Та метнувся вперед і показав рукою в жіночий гурт — адже жінок легше отуманити, ніж чоловіків, сам знаєш. "Дивись!" — і помалу підняв руку вгору, ніби вслід за яким птахом. Вище, вище, аж над голову, і очима неначе проводжав його, доки він щез у височині.

"Кілісну, — кажу тоді, вп'явши очі в Джорджа й показуючи рукою в небо. — Кілісну".

І клюнуло, Діку, їй же богу! Щонайменш половина їх уявки бачила, як Тілі щезла в небі. Бо вони, напившись моєї сивухи в Джуно, ще й дивніші дива бачили, далебі! То чом би я не міг бодай такого втнути, коли вже продавав злого духа в пляшках? Серед жінок знявся вереск, усі поскуплювались, зашепотілися. А я згорнув руки й задер гордо голову. Вони всі розступилися від мене ще далі. Час було мені вшиватися.

"Хапайте його!" — крикнув Джордж. Троє чи четверо чоловіків сікнулись були до мене, та я крутнувся, повів знову руками в повітрі, нібито хотів і їх послати слідом за Тілі, і показав у небо. Тепер вони б нізащо в світі не зважились доторкнутися до мене. Джордж загомонів до них шпарко, та вони ані з місця. Тоді він ступив був до мене сам, але я знову вдав ту саму машкараду, і його відвагу мов лизень злизав.

"Нехай-но ваші шамани такі чари вдіють, як оце я допіру! — кажу їм. — Нехай відкличуть Кілісну назад із неба, куди я її послав! — Та їхні чаклуни добре знали, на що вони здатні. — Нехай ваші клуч наведуть вам синів, як ікри лососевої! — додав я ще, повертаючись їти. — І хай тотем ваш стоїть у краї, покіль світа і дим від ваших вогнищ здійсмається довіку!"

Та коли б ті злидні забачили, як я почухрав до свого баркаса, тільки-но сховався їм з-під очей, вони б подумали, що то я від своїх власних чарів утікаю. Тілі грілася, обрубуючи лід, і все було готове в дорогу. Господи, що то був за гін! Північак дме в спину, мов скажений, крижані хвилі перехлюпують через палубу. Ми позадраювали всі дірки, я стою при стерні, Тілі обрубуює кригу, і мчали ми так півночі, поки прибились до острова Поркюпайну й викинулися на берег. Ковдри наші геть намокли, а сірники Тілі мусила в себе на грудях сушити.

Отож, як бач, я дещо знаю про жінок. Сім років ми з нею прожили, Діку, добро й лихо порівну ділили. А тоді вона померла — серед зими, в пологах, на Чілкетській факторії. До останку держала мою руку в своїй, а біла паморозь піднімалась усе вище по дверях, наростала на міхуряному віконці... А надворі тільки вовк самотній десь виє та Тиша стоїть. А в хатині смерть та Тиша. Ти ще зроду не чув тої Тиші, Діку, і не доведи боже тобі її чути при чийій смертельній постелі. Хіба тишу чути, кажеш? Аякже! Коли власний віддих — наче сирена пароплавна, а серце — гуп, гуп, гуп, мов прибій.

Сивашка була, Діку, але правдива дружина. Біліша від білої! А наостанку вона каже: "Бережи мою перину, Томмі, чуєш?" Я сказав: "Гаразд". Вона тоді розплющила очі, і в них мука стоїть: "Я тобі добра жінка була, Томмі. Тож я хочу, щоб ти мені пообіцяв... пообіцяв... — через силу вже вимовила, — що як будеш знов женитися, то візьмеш білу. Не сивашку, Томмі. Я знаю... Тепер у Джуно повно білих жінок. Я знаю. Твої білі брати кличуть тебе "індіянчиком", жінки ваші відвертаються на вулиці й до хати не пускають, як інших людей. А чого? Бо твоя жінка сивашка. Хіба не правда? А це недобре... От того я й помираю. Пообіцяй мені. Поцілуй мене на той знак, що справдиш своє слово".

Я її поцілував, і вона знов заплющила очі, тільки прошепотіла: "Добре..." Нарешті — я все нахилився вухом до її уст — прокинулась востаннє: "Не забудь, Томмі, про перину... Не забудь..." І померла. В пологах... На Чілкетській факторії.

Буря нараз шарпонула намет, мало не приплескавши його до землі. Дік заходився натоптувати люльку, а Томмі витяг із грубки чайника й відставив його вбік, сподіваючись, що Моллі от-от повернеться.

А що ж та маленька жіночка з вогнистими очима й палкою кров'ю янкі в жилах? Засліплена, раз у раз падаючи, рачкуючи навколішки, вона добивалась назад до намету; буря переймала їй віддих. Великий клунок на плечах, ніби вітрило, тяг її назад. Зовсім безсило засіпала вона вузли біля запони, й Томмі та Дікові довелось самим їх розв'язувати. Останнім

відчайдушним зусиллям, заточуючись, уступила вона в намет і впала, знеможена, додолу. Томмі розщібнув шлейки й зняв у неї з пліч клунок. Там забряжчав посуд. Дік, наливши в кухлик віскі, презирнувся з моряком. Той шепнув коротко: "Перевдягти?" Та Дік тільки похитав головою.

— Ось маєш, голубонько, — сказав він, коли Моллі проковтнула віскі й трохи очутилася. — Ось тобі суха одежина, перевдягнись. Ми вийдемо змоцнюємо намета краще. А тоді поклич нас та будемо обідати. Гукнеш, як скінчиш.

— Ось побачиш, Діку, притупило її трохи, не буде вже вона така гостра до самого Доусона, — пробубонів Томмі, коли вони вдвох присіли, скорчившись по завітряннім боці намету.

— Але ж у гостроті вся принада, — відказав Дік, пригинаючи голову: вихор жбурнув на нього з-за намету мокрим снігом. — Не вдались би й ми з тобою такі гострі, якби наші матері йнакші були.

З РУБЦЕМ НА ЩОЦІ

Усе своє життя Джекоб Кент був над усяку міру скупий. За довгий час та хвороба розвинула в ньому недовір'я до людей і так викривила розум та вдачу, що з ним неприємно було мати щось до діла. Крім того, був він ледачий на глузд, та ще й сновида. Раніше, чи не з самої колиски, він був ткачем, аж золота Клондайкова пропасниця струїла йому кров і відірвала від верстата.

Хатина Кентова стояла саме на півдороги між постом Шістдесята Миля й річкою Стюарт, а люди, що звичайно пробивалися тим шляхом на Доусон, порівнювали його до барона-грабіжника, який засів у фортеці та й править по-дорожчизну з усіх за переходи його поганими дорогами. А оскільки це порівняння вимагало щось там знати з історії, то не такі

письменні лицарі здобутку з річки Стюарт описували його простіше, вживаючи головним чином образних і крутих висловів.

До речі сказати, хатина та зовсім і не належала Кентові. Її кілька років тому поставили двоє золотошукавців, купивши дерево, що його пригнано сюди плавом. Були вони вельми гостинні хлопці, і мандрівці, що не раз ходили цією дорогою, намагалися добутись до хатини, поки западе ніч, уже й після того, як ті її покинули. То було дуже вигідно: не доводилося гаяти ні часу, ні праці на власний табір. Навіть повівся неписаний закон, що кожний мандрівець залишав чималу в'язку дров для того, кому доведеться ночувати тут опісля. І трохи не щоночі мали в хатині притулок з десятеро, а то й двадцяттеро подорожан.

Джекоб Кент прикинув собі, що й до чого, і незабаром уместився у хатині на своє царство й панство. Завівся з того часу новий лад: зморені подорожні мушили платити по доларові з душі за розкіш спати на голій долівці. Джекоб Кент сам важив постійне золотим піском з їхніх торбин і неодмінно з добрячим лишком собі на користь. Завів він і таку моду, щоб нічліжани рубали йому дрова та носили воду. Звісно, то був видимий грабунок, але жертви його були люди надзвичайно лагідні і, хоч і ставилися до Кента зневажливо, жадних перешкод багатіти їхнім коштом не чинили.

Одного квітневого полудня сидів Джекоб Кент на порозі й грівся в промінні воскреслого сонця, дуже скидаючись на хижого павука, що виглядає з дороги ситих мух собі на поживу. Нижче стелилася річка Юкон — наче крижане море, що двома залучинами провадило на північ і південь і мало щось зо дві милі широкості. Юконовими шерхлими грудьми перебігала санна дорога — вузька борозенка на крок завширшки й на дві тисячі миль завдовжки. На кожний лінійний фут тієї дороги припадала така сила добірної лайки, як ні на одне місце в світі божому.

Цього полудня Джекоб Кент почувався на диво вдоволеним: останньої ночі він покрив рекорд, давши притулок у своїй хатині аж двадцяти восьми постояльцям. Чи всі вони мали велику вигоду — годі й

казати, четверо з них хропли цілу ніч аж під Кентовою лежанкою. Зате торбина, що в ній він тримав золото, таки добряче обважніла.

Ця торбина з блискучим жовтим скарбом була Кентові джерелом і великої втіхи, і прикрої турботи одночасно. Небо й пекло разом умостилися в її вузькій нутрі. Бо ж, звісно, в хатині, що мала всього одну кімнату, важко було сховати щось від стороннього ока, тому Кент безнастанно потерпав, що колись, а таки його пограбують. Це ж дуже легко зробити тим бородатим відчайдушним волоцюгам. Часто Кент бачив уві сні, як крадуть його скарб, і прокидався, пойнятий жахом. Декотрі з цих грабіжників навідувалися вві сні до нього не раз, і він їх уже добре знав, а особливо одного — ватажка їхнього, з бронзовим обличчям і рубцем на правій щоці. Той переслідував його найчастіше, і саме через нього, через Чоловіка з рубцем, Кент поробив у хатині й надворі силу схованок на свій скарб. За кожною такою схованкою Кент заспокоювався на скільки день, аж поки знов уві сні ловив того розбишаку з рубцем на гарячому, як він викопував торбину золота. Тоді, прокинувшись у самому розпалі боротьби, Кент зривався з ліжка й переносив золото в інше, краще місце. Не те, щоб його цілком опосіла сама тільки маячня, ні, він вірив ще й у передчуття та силу навіяння, і ті грабіжники зі сну здавалися йому астральною проекцією живих осіб, котрі якраз тепер хтозна-де пробуваючи, одначе думками зазіхають на його добро. Але це його не перепиняло без милосердя лупити гроші з усякого, кого недоля до нього заганяла, хоч кожна нова унція золотого піску додавала йому нових мук.

І от, як Кент грівся на сонечку, йому нагло шибнула думка, що від неї він аж на місці підскочив. Уся втіха його життя скупчилася на тому, що він важив і переважував золотий пісок. Але радощі ті захмарювала прикра недогода, що її він не міг здолати: ваги були надто малі. На них можна було виважити щонайбільше півтора фунта, себто вісімнадцять унцій за раз, а тим часом його скарб був уже, може, й тричі з третиною такий. Ще ніколи не здобувся він виважити все золото відразу, і йому здавалося, що через це він не бачить свого скарбу в усій його силі. Не маючи такої спроможності, почував він, що губить більшу частину тої сласної втіхи. А крім того, думав, що через таку дрібну перешкоду

малиться сам по собі й факт володіння тим багатством. І саме думка, яким способом усунути цю недогоду, і примусила його схопитися на рівні ноги. Кент пильно оглянув дорогу в обидва кінці. Не помітивши нічого непевного, він пішов до хатини.

Через мить стіл уже був прибраний. Кент поставив вагу. На одну шальку поклав п'ятнадцять унцій, а другу зрівноважив відповідною мірою золотого піску. Тоді насипав піску й на ту шальку, де були важки, і стало тридцять унцій, докладно виважених. Далі він зсипав пісок в одну шальку і знову зрівноважив її новою мірою піску. Тепер він мав на вазі все золото й вільно та легко зітхнув. Він дрижав з радощів і безмірного захвату. Одначе й далі трусив торбину, аж повисипалися останні золоті мачинки й одна шалька торкнулася столу. Щоб урівноважити їх, він додав до вищої шальки важку на двадцять п'ять сотих унції та п'ять зерняток золота з другої. І тепер, закинувши голову, він стояв, немов заворожений. Торбина була порожня, зате його ваги удосконалилися без краю. На них можна виважувати всяку міру золота, від найменшої зернини до багатьох фунтів. Мамона[43] вогнем уп'ялася йому в серце.

Сонце схилялося на захід. Проміння, ввірвавшись у відчинені двері, заграло на шальках, золотом насипаних. Золоті купки скидалися на груди бронзової Клеопатри й чарівно відбивали м'яке рівне світло. Час і просторінь запали в безвість.

— А бий його сила божя! Та ви тут нагребли добру купу золота!

Кент рвучко обернувся, воднораз хапаючись своєї рушниці, що була коло нього. Але тільки глянув на непроханого гостя, як приголомшено відскочив назад: то був Чоловік з рубцем на щоці!

А прибулець тим часом розглядав його з великою цікавістю.

— Та не бійтеся, — мовив він і заспокійливо махнув рукою. — Не бійтеся, я не займу ані вас, ані вашого паршивого золота.

— Далебі, ви якийсь дивак, — задумливо додав він, бачивши, що Кентові по обличчю стікає піт і ноги підгинаються. — Чом же це ви ані пари з уст? — вів далі він, бо Кент тільки насилу хапав повітря. — Може, з вами що трапилося? Та кажіть-бо!

— Зв... Звід... Звідки це у вас? — врешті здобувся Кент на голос і тремтячим пальцем показав на грізний рубець на щоці в прибульця.

— То один матрос, що зо мною плавав, влучив у мене швайкою з великого бом-брамселю. А тепер, коли вам язик відлип, я хотів би знати, на якого дідька вам здався мій рубець? Бий його сила божа, він вас ніби ображає? Не до смаку таким, як ви? Ану, кажіть!

— Ні, ні!.. Я просто так спитав... — скривившись, пробурмотів Кент і безсило опустився на стілець.

— Чи, може, ви вже коли бачили такий рубець? — злісно допитувався зайда.

— Ні!

— Гарна оздоба, еге ж?

— Так, — Кент запопадливо хитнув головою, намагаючись усяко годити чудному гостеві. Але він ніяк не сподівався, що своєю згідливістю викличе в прибульця такий страшний гнів.

— Ох ви ж, паршивцю! Ох ви ж, швабро смердюча! Патякати, ніби вам подобається оце тавро, що ним наділив мене всемогутній господь бог! То воно вам гарне, га? А стонадцять...

І тут запальний син моря вкрив Кента скаженою лайкою, впереміш поминаючи і бога, й чорта, і людей з усім кодлом їхнім, і страховища, та всяку нечисть. І сипав нею зайда так хвацько, що Кент просто сторопів.

Він відхилився назад і навіть звів руки, ніби захищався від ударів. Кент був такий приголомшений, що матрос несподівано перехопився на найвищій пункті своєї репишної зв'язи і зайшовся розкотистим реготом.

— Сонце геть доконало дорогу, — повів далі Чоловік з рубцем, давлечисся сміхом, — тож матимете приємність — побудете в товаристві чоловіка з такою пикою, як у мене. Нумо, розпаліть грубу, а я тим часом розпряжу та нагодую собак. Тільки глядіть мені, голубе, не жалійте дров: у лісі їх багато! Та й махати сокирою ви мали час навчитися. А потім принесете води. Тільки щоб мені одна нога тут, а друга там! А то я додам вам спириту!

І сталася нечувана річ: Кент нарубав дров, розпалив огонь, збігав по воду — одне слово, упадав, як міг, коло свого гостя.

Ще в Доусоні Джім Кардеджі наслухався про здирства цього придорожнього Шейлока, а як їхав сюди, то численні Кеятові жертви додали ще більше подробиць до його злочинів. І ось тепер Джім, що, як і всі матроси, любив пожартувати, поклав собі датися втямки цьому негідникові, коли вже добувся до його хатини. Він зразу укмітив, що йому пощастило навіть більше, ніж він сподівався, не здогадувався він тільки, чому саме так допоміг йому той рубець. Та хоч і не знав він справдешньої причини, а добре завважив, який жах справило на Кента його обличчя, і надумав без сорому казка щонайкраще скористатися цим, так само, як сучасний крамар намагається якнайбільше зискати на товарі, що на нього є великий попит.

— Щоб мені повилазило, коли я бачив де такого спритника! — захоплено вигукнув Джім Кардеджі. Він схилив набік голову й дивився, як упадає коло нього господар. — Даремно ви подалися шукати щастя в Клондайк. З вас був би добрий шинкар. Правду сказати, я вже частенько чував про вас від хлопців на річці, та де його знати було, що з вас такий хвацький господар!

Джекобові Кенту страшенно кортіло бабахнути в свого гостя з рушниць, але надто велика була магічна сила рубця на щоці. Адже він бачив перед собою справжнього Чоловіка з рубцем, того самого, котрий часто грабував його в нічних мареннях, живу-живісіньку людину, що в його примарах мала астральну форму і стільки разів зазіхала на його добро, а тепер прибула, нарешті, в живім тілі, щоб забрати його скарб. І той рубець! Несила очей відвести від нього як несила притишити розкалатаного серця. Хоч як він намагався не дивитись, а погляд весь час тягнувся до рубця так само вперто, як магнітна стрілка в північний бік.

— Бачу, мій рубець не дає таки вам спокою! — загорлав Джім Кардеджі, що саме стелився спати й ненароком піймав прикро наставлені на нього очі господареві. — Якщо він вас турбує, то найкраще буде прибрати вітрила, погасити вогні та й лягти на боковеньку. Тоді й не бачитимете мого рубця... Гей, швабро чортова! Чи ви чуєте? Гайда спати, кажу, а то щоб я вас часом сам не вклав!

Джекобові Кенту так розходилися нерви, що він аж тричі дмухнув на гасничок, поки його загасив. Тоді, не скидаючи навіть мокасинів, заліз під укривала.

Незабаром матрос уже солодко хропів з твердої постелі на долівці, а Кент лежав, витріщившись у чорну гущавину ночі, і тримав пальця на гачкові рушниць. Він надумався цілу ніч ні на хвилину не заплющувати очей, бо так і не заховав у потаємне місце свої п'ять фунтів золота, лише похапцем зсипав їх до коробки на патрони, що стояла йому в головах. Та хоч як він змагався зі сном, а незабаром і собі задрімав. Але й уві сні золото важким тягарем лежало йому на серці. Аби він не був такий знервований, то й дух сновійності не прийшов би до нього, і Джімові Кардеджі не довелося б другого дня промивати золото.

Вогонь у грубці борюкався, поки була сила, а тоді загас. Помалу через шпакльовані мохом стіни вдирався мороз і вихолоджував хатину. Собаки надворі перестали вити, поскручувалися на снігу та й замріяли

про якісь чудесні краї, де й лосячого м'яса сила-силенна, і погоничів та доглядачів собачих нема. Матрос у хатині спав, немов убитий, лише Джекоба Кента мучили примари, і він усе крутився на своєму ліжку. Було під північ, коли він раптом скинув із себе укривало й підвівся. Цікаво, що Джекоб Кент ні разу не черкнув сірником. Усе, що сталося потім, він зробив навпомацки; очей він теж не розплющував, чи то через глибоку пітьму, чи то боячись глянути на страшний рубець. А проте, нічого не бачивши, він відчинив патронну коробку, добряче набив обидві цівки в рушницю, не розсипавши ні зернятка, й щільно притовк набої подвійною затичкою. Тоді прибрав усе на своє місце й знову ліг.

Тільки-но світанок торкнувся своєю сірою пучкою шибки з проолієного паперу, як Кент прокинувся. Він сперся на лікоть, підняв покришку патронної коробки й зазирнув туди... Те, що він там побачив, чи радше, те, чого він не побачив, дивно вплинуло на нього, якщо взяти на увагу його надміру нервову вдачу. Він зиркнув на матроса, що спав на долівці, тихо опустил покришку й ліг навзаки.

Обличчя Кентове стало напрочуд спокійне. Жодна риска не ворухнулася на ньому. Не знати було ані найменшого хвилювання чи запалу. Пролежав він так довгенько, розмірковуючи, а як підвівся й заходився коло свого діла, то був спокійний, урівноважений, робив усе тихо й не хапаючись.

Якраз над головою в Джіма Кардеджі був забитий до сволака міцний кілок. Джекоб Кент обережно зачепив за нього манільського мотуза на півцяля завтовшки так, що обидва кінці звисали на долівку. Один кінець він прив'язав собі до пояса, а на другому зробив зашморга. Тоді відвів гачка на рушницю й поклав її біля себе поряд з купою лосевих ремінців. Нелюдською напругою волі він присилював себе глянути на рубець, зачепив зашморгом голову сонного Джіма й потяг мотуза, налягаючи на нього вагою свого тіла. Водночас він ухопив рушницю й націлився на матроса.

Джим Кардеджі здригнувся, прокинувся й здивовано зиркнув на дві рушничні цівки, на нього наставлені.

— Де воно? — спитався Кент, трохи попустивши мотуза.

— Ох ти ж, клятий...

Кент знову подався назад, і зашморг здавив матросові горло.

— Заразо... гад...

— Де воно? — домагався Кент, попускаючи мотуза.

— Що? — запитав матрос, коли Кент дав йому вхопити повітря.

— Золото!

— Яке золото? — вражено спитав Джим.

— Ти добре знаєш яке — моє!

— Та я його в очі не бачив! Хіба я тобі банковий сейф, чи що? Відки я мав би знати, де воно?

— Чи мав би знати, чи ні, а я душитиму тебе доти, аж ти таки скажеш, де воно. І затям собі: тільки ти зведеш руку — вб'ю на місці!

— ... сила божя! — захарчав Джим, коли мотуз знову затягнуло.

Кент на хвилю попустив мотуза, і матрос, що крутив головою на всі боки, наче його давило, спромігся трохи розтягти зашморга й пересунути його аж під саме підборіддя.

— Ну, кажи! — гукав Кент, сподіваючись, що матрос признається.

Але Джім тільки посміхнувся:

— Ну, вішай, хай ти западешся, харцизяко!

І як він і сподівався, трагедія стала комедією. Кент був набагато легший за Джіма, і хоч скільки він налягав і вихилявся, а не міг підняти злодія. Він натужував усі сили, але Джімові ноги не відривалися від землі, та ще й зашморг під підборіддям дозволяв йому опиратися.

Кент зрозумів, що не зуміє відразу повісити свого лиходія і надумав задушити його помалу або ж вимусити признатися, що той зробив з його скарбом. Але Чоловік з рубцем ніяк не душився. Минуло п'ять, десять, п'ятнадцять хвилин, і знеможений Кент опустил свою жертву на долівку.

— Ну, гаразд! — сказав він, обтираючи рясний піт на обличчі. — Коли я не міг тебе повісити, то застрелю. Бувають же людці, що їх ніякий мотуз не бере!..

— Слухайте, чоловіче! Ви отим ділом тільки собі хату запаскудите, — розводився Джім, аби лиш виграти щось на часі. — Краще лишень разом поміркуймо, що його робити. Ви кажете, що у вас пропало золото, і запевняєте, ніби я знаю, де воно поділося. А я вам кажу, що не знаю. Тож давайте разом намітимо, якого курсу триматися.

— Бий його сила божя! — вигукнув Кент, навмисне перекривляючи матроса. — Я й сам знаю, якого курсу триматися. А ти тільки дивись, бо як ворухнешся, то, далєбі, виряджу на той світ!

— Задля матері моєї...

— Нехай її бог потішить, коли вона тебе любить... Ей! Що ти там робиш? — Він помітив якийсь непевний рух матросів і наставив йому до

лоба холодну цівку рушниці. — Тихо й ані руш! Бо не жити тобі, як хоч пальцем кивнеш.

Кентові не легко далася робота коло матроса, бо ні на мить він не знімав пальця з рушничного гачка. Але не дарма колись він був ткачем: за скільки хвилин руки й ноги матросові були міцно зв'язані. Тоді він виволік в'язня надвір і поклав під стіну з того боку, звідки було видно річку й звідки можна дивитися, як піднімається до зеніту сонце.

— Даю тобі подумати до полудня, а тоді...

— Що тоді?

— Тоді я виряджу тебе простісінько в пекло! Але якщо ти признаєшся, то я тебе потримаю, доки проїде поліцейний об'їзд, а потім випущу.

— От ускочив у халепу, хай йому трясця! Кажу ж тобі, що я невинний, як ягня, а ти з дурного розуму причепився до мене, та ще бува й справді виправиш до пекла... Ох ти ж, старий пірате... Ти...

Джім Кардеджі розперезався на всю красу й багатство своєї кольористої мови і задля надзвичайних обставин перевершив себе самого. Щоб краще слухати таке високо-прикметне блюзнірство, Кент виніс стільця й вигідно розсівся на ньому.

Вичерпавши всі можливі комбінації з свого крутого словника, Джім раптом змовк, пильно замислився й почав пантрувати рух сонця, що на його думку пересувалося аж надто швидко. Здивовані тим, що їх ще досі не запряжено, собаки збилися коло нього. Вони йому спочували й бачили, що трапилась якась пригода, і, хоч не розуміли яка, сумно почали вити, тим способом виявляючи йому своє собаче спочуття.

— А гуджі, гуджі! Геть, сиваші! — гукав Джім, силкуючись лайкою нагнати псів від себе.

І враз він помітив, що лежить на краю якогось укусу. Як тільки пси розбіглися, він став міркувати, що воно за укіс, бо ж він його не бачив, лиш відчував під собою. Зрештою для цього не треба було довго сушити собі голови. Кожна людина, думав Джім, з натури ледача і робить тільки те, без чого не можна обійтися. Будуючи, наприклад, житло, вона потребує землі на покрівлю. Цілком логічно припустити, що будівничий цієї хатини носив землю з найближчого місця. Отож він напевне лежить на краю ями, що з неї брали землю на покрівлю. І ця яма, міркував він далі, може стати йому в пригоді, якщо хитро взятися до діла. Тоді всю свою пильність він обернув на лосеві ремінці, що ними Кент сплутав йому руки й ноги. Руки його, зв'язані за спиною, були мокрі, бо під ними танув сніг. А Джім знав, що мокрий ремінь розтягається, тому, не подаючи й знаку, він помалу розтягав свої пута більше й більше.

Водночас Джім жадібно й пильно стежив за дорогою, а коли врешті з боку Шістдесятої Милі на білому тлі шкарубкої криги помітив якусь чорну цятку, то неспокійно глянув на сонце. Воно вже майже досягало зеніту. Знов і знов майоріла здалеку чорна плямка — то злізе на крижаний горб, то майне в снігове провалля. Та він наважувався тільки позирати на неї, щоб не збудити підозри в свого ворога. І коли Джекоб Кент зненацька підвівся й хтозна-чого почав видивлятися на дорогу, Джім Кардеджі перелякався. Але санки саме пішли під крижаний зашерт і не показувалися, коли Кент дивився в тому напрямку.

— Тебе ще самого повісять за такі витівки, — почав погрожувати Джім, намагаючись відвернути Кентову увагу від дороги. — І смажитимешся в пеклі, ось згадаєш моє слово.

— Слухай-но! — за хвилю почав він знову. — Ти віриш у привиди?

Кент здригнувся, і матрос зрозумів, що знайшов у свого ворога слабе місце.

— Бачиш, так уже повелося, — повів він далі, — що привид показується тому, хто не дотримав свого слова. Тож гляди, не пальни в мене, аж поки виб'є вісім шклянок... чи то пак, дванадцятую годину. Якщо ти, чорте кудлатий, вчиниш таке свинство, знай, що я буду приви́дом до тебе ходити. Чуєш? Тільки пальни в мене хоч на хвилю́к раніш, будеш ти мати гостя!

Кент боязко поглядав на матроса, але не озивався.

— Ти за яким годинником будеш рахувати? На якій ви тут довготі? Відки ти знатимеш, коли саме дванадцята? — допитувався Джім, силкуючись вирвати в Кента бодай кілька хвилин. — Як іде твій годинник: за Казармовим часом чи за часом компанії? Затям собі, іроде, що ти не матимеш спокою, якщо вб'єш мене завчасу. Чесно попереджаю, я приходитиму до тебе!.. Ну, а якщо ти не маєш годинника, то звідки знатимеш, коли полудень? Га? Кажи!

— Не журися, я застрелю тебе саме вчас, — нарешті відповів Кент. — Я маю сонячний годинник.

— Та куди ж він годиться! Адже його стрілка може відхилятися до тридцяти двох градусів.

— Я все вивірів.

— Як же ти вивіряв? За компасом, чи що?

— Ні! За Полярною зорею.

— Справді?

— Авжеж.

Матрос застогнав і крадькома глянув на дорогу. Санки, може, за якусь мильо спускалися з горба, а собаки легко й швидко гналися добрим ходом.

— Скільки там залилося від тіні до rischi?

Кент підійшов до свого немудрого годинника.

— Три цілі! — уважно придивившись, сказав він.

— Тільки от що: перше ніж стріляти, гукни: "Вісім склянок!"

Кент пристав на це, і якийсь час обидва мовчали. Ремінці за спиною в Кардеджі добре витягнулись, і він почав обережно вивільнювати руки.

— Скільки ще залилося?

— Один цаль!

Матрос ворухнувся, пробуєчи, чи встигне він вчасно звалитися в яму, і скинув з рук перший зав'яз ремінців.

— Скільки?

— Півцяля!

І враз Кент почув сухий рип полозків на снігу й глянув на річку. Погонич лежав на санках, а собаки щодуху мчали просто до хатини. Кент швидко повернувся й приставив до плеча рушницю.

— Стривай! Нема ще восьми шклянок! — загорлав Кардеджі. — Я тебе з світа звезду примарою.

Джекоб Кент завагався. Він стояв коло сонячного годинника, за яких десять кроків від своєї жертви. Погонич на санках, певне, побачив, що біля хатини щось не гаразд діється, бо звівся навколішки й погрозово замахав батогом на собак.

Тінь рівно вкрила риску. Кент націлився.

Готуйсь! — наказав він урочисто. — Вісім шкля...

Але ту ж мить Джім скинувся в яму. Кент не вистрілив, а підбіг до ями. Бабах! Рушниця пальнула матросові просто у вічі, що був уже скочив на рівні ноги. Але з цівки не бухнуло димом. Натомість з другого кінця рушниці, коло запальника, блиснуло полум'я, і Джекоб Кент повалився додолу...

Собаки вискочили на берег і перетягли санки через його тіло, а погонич зіскочив на землю саме тоді, як Джім Кардеджі звільнив руки і видряпувався з ями.

— Джіме! — гукнув погонич, відразу впізнавши приятеля. — Що сталося?

— Що сталося? Та нічого. Я розминався трохи задля здоров'я. Ти питаєш, чортова швабро, що сталося! Краще допоможи мені виплутатися з ремінців! Та швидше-бо! А то я вишарую палубу твоєю довбешкою!

— Х-ху, — перевів дух Джім, коли приятель обрізав на ньому ремінці. — То що сталося? А чорт його зна, що! Я й сам хотів би знати. Може, ти скажеш мені, га?

Кент був мертвий, коли вони перекинули його горілиць. Стара, заіржавлена шомполова рушниця лежала поруч. Приклад відірвало від заліза. Коло запальника, на правій цівці, була дірка з розірваними краями на кілька пальців завдовжки. Матрос узяв рушницю й зацікавлено оглянув її. З дірки посипався жовтий струмок, і аж тоді Джім Кардеджі зрозумів усе.

— Щоб я здох! — гукнув він. — Ну й чудасія! Он де було його паршиве золото. Бий же мене сила божя, а разом і тебе! Ану, Чарлі, мчи скоріш по ночовки!

ЯН ЗАТЯТИЙ

"Бо на північ від П'ятдесят

Третьої катма законів ні

божих, ні людських".

Дряпаючись та хвицаючи, качався Ян долі. Тепер він гамселив руками й ногами, гамселив нестямно й мовчки. Двоє з трьох напасників насідали на Яна, підбадьорюючи один одного вигуками, і силкувалися укоськати цього куцого волохатого диявола, що ніяк не хотів піддатися. Третій голосно вив. Його палець був у Яна між зубами.

— Годі тобі казитись, Яне, вгамуйся! — умовляв захекано Біл Рудий, стискаючи Янові горлянку. — Кого лиха ти не даєшся повісити тихо-мирно, як порядна людина?

Та Ян, не випускаючи пальця з зубів, звивався на долівці намета, розкидаючи казанки й миски.

— Ви, сер, не джентльмен, — дорікав містер Тейлор, чиє тіло невідступно рухалося за пальцем, намагаючись підладнатися до кожного

пориву Янної голови. — Ви вбили містера Гордона, благородного джентльмена, — такого, як він, молодця ще пошукати між тими, хто мандрує на собаках. Ви вбивця, сер, та ще й безчесний.

— Та й товариш з тебе кепський, — докинув Біл Рудий. — Інакше ти б дався повісити без цього гармидеру. Ну ж бо, Яне, будь добрим хлопцем. Не мороч нам більшу голову. Покинь усі ці вибрики, — ми тебе любісінько повісимо, та й квит.

— Ану, тихо всі! — загорлав Лоусон, моряк. — Запхати йому голову в казан і задріти.

— А мій палець, сер, — запротестував містер Тейлор.

— Та пусти той свій палець. Завжди ти на перечепі!

— Але ж я не можу, міста' Лоусон. Ця тварюка захопила його в пельку і вже мало не відгризла.

— Полундра! Вважайте на стояки!

Коли Лоусон вигукнув цю осторогу, Ян саме трохи підвівся, і вся четвірка, не перестаючи борсатись, покотилася клубком через намет на безладну купу укривал та хутр. При цьому відкрилося непорушно розпростерте тіло чоловіка, в якого на шиї кривавилась рана від кулі.

А все це сталося через шаленство, що найшло на Яна, — шаленство, що знаходить на людину, котра здирає з землі сиру шкіру і довго поневіряється серед правічної дичавини, тоді як перед очима в неї стоять родючі долини рідного краю, а ніздрі ятять ледь чутні пахощі сіна, трави, квітів та свіжозораної ріллі. П'ять довгих холодних років Ян сів зерна. Річка Стюарт, Сорокова Миля, Серкл-Сіті, Койокук, Коцебу були свідками того важкого та безрадісного посіву, аж ось тепер Ном зібрав зловісний урожай. Це не був Ном золотих берегів і рубінових пісків, а Ном

1897 року, ще до відкриття Анвіку та утворення округи Ельдорадо. Джон Гордон був янкі, і йому б годилося бути стриманішим. Але він загнув необач круте слівце саме тоді, коли в налитих кров'ю Янових очах спалахували лихі вогники, а зуби скреготали від душевної муки. Через те й запахло в наметі порохом, і ось один лежить колодою, а другий пручається, мов зацькований пацюк, і, незважаючи на умовляння товаришів, не дається, щоб його повісити тихомирно, як порядну людину.

— З вашого дозволу, міста' Лоусон, перш ніж ми знову закрутимо цю катавасію, я гадаю, не завадило б чимось розціпити зуби цього сучого сина. Він і не відкушує, і не відпускає. Мудрий, як змії, сер, мудрий, як змії.

— Ану, дайте я топірцем! — крикнув моряк. — Дайте я топірцем!

Він просунув сталеве лезо повз самий палець містера Тейлора і використав Янові зуби, як точку оперття для топірця-важеля. Ян заціпив зуби і дихав через ніс, сопучи мов дельфін.

— Спокійно! Ага, пішло!

— Дякую вам, сер, це така велика полегкість. — І містер Тейлор порвався ловити жертву за ноги, що дико бовталися в повітрі.

Та Ян розходився, мов той Берсеркер[44]. Скривавлений, запінений, він сипав страшними прокльонами — п'ять морозяних років розтопились на чисте пекло. Мов якесь величезне багатоніге чудисько з морських глибин, моталися перебійці взад і вперед по намету, спітнілі й задихані. Каганець, перекинувшись, захлинувся власним лоєм, і тільки полудневі сутінки кволо цідилися крізь брудну парусину намету.

— На бога, Яне, схаменися! — упрохував Біл Рудий. — Ми ж тебе не збираємось кривдити, ні вбивати, нічого такого. Просто хочемо повісити,

та й квит, а ти зчинив таку бучу, мов не знати що. Тільки подумати: разом мандрували, і ось на тобі. Не чекав цього від тебе, Яне!

— Пора його поставити на якір. Хапай його за ноги, Тейлоре, і кантуй!

— Єсть, сер, міста' Лоусон. Навалюйтеся зверху, коли я дам знати. — Кентуккієць мацав навколо себе в понурій сутіні. — От зараз, сер, саме слушний мент!

Тут знову знялася страшна колотнеча, чверть тонни людського м'яса заколивалось і з тріском поточилося на стінку. Кілки повисмикувались, розчали порозривались, і намет завалився, обкутавши все бойовисько своїми замащеними згортками.

— Тільки сам собі шкодиш, — вів далі Біл Рудий, вдавлюючи обидва великих пальці у волохате горло, чийого власника він притиснув до землі. — Ти й так уже завдав нам досить клопоту, і як ми тебе повісимо, то півдня доведеться приводити все до ладу.

— Я був би вдячний, якби ви мене відпустили, сер, — прохрипів містер Тейлор.

Рудий Біл з серцем лайнувся, відпустив руки, і обоє вони виповзли на світ божий. Ту ж мить Ян хвицнув моряка і порвався бігти по снігу.

— Гей ви, чорти ледачі! Брикун! Жвавий! Гиджа його! Хапай! — заволав Лоусон, кидаючись услід за втікачем. Брикун і Жвавий, а за ними й інші собаки випередили моряка і швидко наздогнали вбивцю.

У цій гонитві ніякого сенсу не було — безглуздо було Якові тікати; безглуздо було іншим перешкоджати. По один бік простяглася снігова пустеля, по другий — замерзле море. Без їжі, без надії на притулок далеко не втечеш, їм досить було тільки зачекати, і він приплентається назад до намету, коли холод і голод допечуть його до живого. Але вони

над цим не задумувались. У кожного з них у жилах клекотіло якесь безумство. А крім того, було пролито кров, і всіма ними опанувала жадоба крові, каламутна й гостра. Рече господь: "Мені належить помста", але прорік він це в помірному кліматі, де тепло краде в людей завзяття. А на Півночі люди відкрили, що молитва дійова тільки тоді, коли підкріплена силою м'язів, і тому звикли робити все власними руками. Бог повсюди, це вони чули, але він ховає цей край на півроку в такий морок, що людям годі бога побачити, отож і бредуть вони манівцями, і нема чого дивуватися, що нападає на них часом сумнів, і здається їм, що десять заповідей вийшли з ладу.

Ян біг світ за очі, не дивлячись куди ставить ноги. Одна-єдина думка заповонила його єство: "Жити". Жити! Існувати! Сірою тінню майнув у повітрі Брикун, але схибив. Ян розлючено зацідив собаку і зашпортався. Тут білі ікла Жвавого вп'ялися йому в куртку, і Ян поточився в сніг. Жити! Існувати! Відчайдушно, як і перше, бився Ян у метушливій купі людей та собак. Пальцями лівої руки він затиснув карк вовкодава, а всією лівицею охопив Лоусона за шию. Борсання собаки тільки допомагало душити невдатливого моряка. Права ж Янова рука цупко вп'ялася в розкуйовджену чуприну Рудого Біла, а під сподом безпорадно розпростерся придавлений містер Тейлор. Виходу не видно було ніякого, бо шаленство надало цій людині дивовижної сили; та раптом без усякої явної причини Ян попустив свої різноманітні захвати і спокійнісінько собі перевернувся горілиць. Його супротивники відсахнулись убіч і збентежено застигли. Ян злостиво вишкірився.

— Друзі, — заговорив він, усе шкірячись, — ви просите мене бути вічливий, і тепер я єсть вічливий. Який вам єсть діло до мене?

— Ото й гаразд, Яне. Лежи тихо, — заспокійливо промовив Біл Рудий.
— Я знав, що ти скоро отямишся. Лежи тільки зараз тихо, і ми цю штуку гарненько упораємо — не встигнеш і оком моргнути.

— Який вам діло? Який штуку?

— Та повісимо. І скажи спасибі своїй щасливій зірці, що послала тобі такого вправного майстра. Мені не раз доводилось робити це ще в Штатах, і я поладнаю тебе так лепсько, що й не присікаєшся.

— Повісимо кого? Мене?

— А то кого ж?

— Ха-ха! Тіки послухать, які дурниці молоти цей шоловік! Дай руку, Біле, я встану і буду повішати. — Він через силу звівся на здеревілі ноги і озирнувся навколо.

— Гер гот![45] Дивіться на цей шоловік! Він мене повісити! Хо-хо-хо! Я тумаяю — ні! Я тумаяю — ні!

— А я тумаяю так, швабро ти забрьохана, — перекривив його Лоусон, водночас відтинаючи мотузку і з лиховісною ретельністю зав'язуючи зашморга. — Сьогодні судить суддя Лінч.

— Один маленький момент. — Ян відступив від протягнутого йому зашморга. — Я маю шось таке питати і робити велика пропозиціон. Кентуккі, ти снаєш про суддя Лінш?

— Так, сер. Це інституція вільних людей і джентльменів, вона існує віддавна і освячена часом. Під суддівською мантиєю може критися корупція, сер, але за суддю Лінча можете завжди бути певні. Він судить по правді, і без судових видатків. Еге ж, сер, без сурових видатків. Закон можна купити й продати, але правосуддя в нашій цивілізованій країні безкоштовне, як повітря, що ним дихаємо, сильне, як напої, що ми п'ємо, незагайне, як...

— Досить! Дай послухати, чого цей злидень хоче, — перебив Лоусон і зіпсував усю рацію.

— Ну, так скажи мені, Кентуккі: один шоловік убивати другий шоловік; суддя Лінш вішати той шоловік?

— Якщо докази досить переконливі — так, сер.

— А в цьому випадку, Яне, доказів вистачить, щоб повісити цілий десяток людей, — докинув Біл Рудий.

— Не сунь свого носа, Біл. З тобою я говорити потім. Тепер ще одно я питаю у Кентуккі. Якщо суддя Лінш не повісити той шоловік, що тоді?

— Якщо суддя Лінч не повісить того чоловіка, — він вільний і кров змита з його рук. І далі, сер, наша велика й славна конституція каже так: нікого не можна піддавати судові двічі за один і той же злочин, чи щось у такому дусі.

— І його не можна застрілити, ні бити дрючком по голові, не можна з ним робити нічого такого?

— Ні, сер.

— Гут! Всі чути, що каше Кентуккі, йолопи? Тепер я говорю з Біл. Ти знаєш свій діло, Біл, і повісиш мене, як слід? Шо скашеш?

— Можу побожитись, Яне, якщо ти більше не комизитимешся, то будеш задоволений моєю роботою. Я на цім ділі знаменито знаюся.

— У тебе великий голова, Біл, і ти де в чому розбираєшся. І ти знаєш: два і один буде три — правда?

Біл кивнув.

— І коли в тебе єсть дві речі, то в тебе не єсть три речі— правда? Тепер ви слухать мене уважно, і я вам показать. Шоб повісити, треба мати три речі. Перша річ — треба мати дер шоловік. Гут! Я єсть дер шоловік. Другий річ — треба мати дер мотуска. Лоусон має дер мотуска. Гут! А третій річ — треба мати до чого прив'язати дер мотуска. Киньте оком навкруги і найдіть дер третій річ, до який прив'язати дер мотуска! Ну? Шо скажете?

Кожен машинально обвів поглядом навколишні сніги та криги. Скрізь слалася рівнина, гладка, без різких виступів, понура й пустельна — скуте торосами море, пологий берег, невисокі горби вдалині, і все це завинуте в безмежне снігове покривало.

— Ні тобі деревини, ні кручі, ні хижі, ні телеграфного стовпа, нічогісінько, — аж застогнав Біл, — нічого путнього, нема за що почепити п'ятифуртову людину, аби хоч її п'яти відірвалися від землі. Я пасую. — Біл хтиво зиркнув на ту частину Янового тіла, яка тримає голову на плечах. — Пасую, — сумно повторив він, звертаючись до Лоусона. — Кидай свою мотузку. Бог не призначав цей край на людське житло. І це холодний крижаний факт.

Ян переможно вишкірив зуби.

— Я думаю, я піду до намету покурити.

— На перший погляд воно ніби ти й маєш рацію, Біле, синашо, — озвався Лоусон, — але ти бовдур, і це тобі ще один холодний крижаний факт. Доведеться морякові повчити вас, щурів сухопутних. Чували коли-небудь про такелажну двоногу? Ну, то глипайте сюди.

І робота закипіла в морякових руках. З-поміж дощок, там де вони минулої осені витягли човен на берег, він видобув пару довгих весел. Зв'язав їх навхрест майже під прямим кутом попри самі лопаті. Де приходилось руків'я весел, він пробив ями в снігу аж до самого піску. До

перев'язі причепив дві мотузки і одну з них закріпив за крижину край берега. Вільний кінець подав Білові Рудому.

— На, синашо, ось маєш, і доводь до кінця.

І Ян з жахом побачив, як його шибениця зводиться в повітря.

— Ні, ні! — з криком відсахнувся він, наставляючи кулаки. — Це не годиться! Я не дамся повісити! Ану, ви, йолопи! Я вас всіх налюпити один по одному! Я вам покашу, де раки зимують! Я не снаю, що я вам зробити! І я скоріш буду умирати, ніш дамся повісити!

Тяганину з цією ошалілою бестією моряк полишив на своїх товаришів. Всі троє несамовито борсалися й перекочувалися з боку на бік, зриваючи сніг до самого моху, і ця люта бійка виписувала ще одну трагедію людських пристрастей на білому простиралі, розкинутому природою. Раз по раз із клубка витикалася то рука, то нога Янова, і Лоусон тут-таки міцно обплутував її мотузкою. Як не розмахував Ян руками, як не бив, як не дряпав ними, вергаючи блюзнірські прокльони, він був усе ж переможений, дюйм за дюймом зв'язаний і підтягнений до того місця, де велетенським циркулем чорніла на снігу невблаганна двонога. Біл Рудий припасував зашморга, підігнавши, як годиться, вузол під ліве вухо. Містер Тейлор і Лоусон вхопилися за вільний кінець мотузки, готові по команді поставити шибеницю насторч. Біл на якусь хвилю загаявся, милуючись, мов художник, своєю роботою.

— Гер гот! Дивіться, що це!

В Яновім голосі чувся такий щирий жах, що всі мимоволі завмерли.

У запалих сутінках вони побачили, як завалений намет піднявся, замахав, наче привид, руками, і перевальцем, немов би п'яний, зашкопертав у їхній бік. Але наступної миті Джон Гордон намацав отвір і виліз назовні.

— Якої холери... — Коли до нього дійшло значення тієї мальовничої сцени, що він побачив, йому на мить аж подих перехопило. — Стривайте! Я живий! — загукав віп, наближаючись до них з таким виразом на обличчі, що віщував бурю.

— Дозвольте мені, міста' Гордон, поздоровити вас із порятунком, — перший озвався містер Тейлор. — Були на волосину від смерті, сер, на волосину від смерті.

— Дідька лисого поздоров! Я міг би здохнути й зігнити, і все це через вас, стокрот вашій!..

І тут Джон Гордон вибухнув цілим потоком енергійних виразів, стислих, соковитих, ущипливих, складених виключно з коротких лайок та крутих епітетів.

— Мене тільки дряпонуло, — додав він, досхочу розваживши душу. — Вам коли-небудь доводилось глушити худобу, Тейлоре?

— Так сер, і не раз, у нашій господній країні[46].

— Отож-то. Те самісіньке трапилося й зі мною. Куля просто черкнула по черепу біля шиї. Оглушила мене, та ніякого лиха не завдала. — Він повернувся до зв'язаного. — Вставай, Яне. Я тобі зараз виб'ю таку бубну, що й своїх не пізнаєш, або ти гарненько мене перепросиш. А ви всі не мішайтеся.

— Я думаю ні. Тіки розв'язать мене, і я тобі налюпити, — відповів Ян Затятий, в якому все сидів неприборканий диявол. — А після того, як я тобі налюпити, я вісьмуся за інший йолопи, один по одному, всіх!

СНАГА ЖІНОЧА

Поли намета розхилилися, й поміж них вигулькнула оторочена інеем вовча голова, що споглядала людей сумними очима.

— Геть, гіджа, Сиваш! Гіджа, чортове насіння! — загукали хором обурені мешканці. Бетлз ляснув пса бляшаною тарілкою, і той ураз одскочив. Луї Савой знову прив'язав поли, штурхнув ногою пательню, аби їх приважити, й заходився гріти руки.

Надворі стояла страшенна холоднеча. Минуло дві доби, відколи спиртовий термометр луснув, показавши шістдесят вісім градусів нижче нуля, а мороз усе дужчав і дужчав. Спробуй-но відгадати, коли він пересядеться! І краще не опитуйся в таку пору забитись далеко від грубки чи ковтнути над міру холодного духу, якщо боги тебе до того не присилують. Люди часом таке роблять і часом застуджують собі легені. Груді їм тоді рве сухий кашель, особливо дошкульний, коли в хаті смажиться бекон. По тому весняного чи літнього дня товариші розкладають вогнище, аби одігріти мерзлу багнюку, й викопують яму. У неї вкидають мертвяка, прикривають його мохом і полишають цілком певні, що, коли загримить трубний глас, він устане ціленький, мерзлий і неушкоджений. Раджу тим маловірам, які мають сумнів щодо матеріальної цілості людини в той судний день, помирати саме в Клондайку, можливішої для того країни годі й шукати. Та це, звичайно, не означає, що в ній можливо жити.

Надворі стояла страшенна холоднеча, але в наметі теж було не вельми гаряче. З обстави малася там хіба що грубка, і чоловіки не приховували свого до неї потягу. Долівка була наполовину вистелена сосновими галузками, на них постіль і хутра, а під ними грубий шар снігу, що випав за зиму. Решту долівки вкривав утоптаний мокасиною сніг, на якому лежали розкидані казанки, пательні та інше начиння арктичного табору. Розпечена грубка пашіла жаром, але за три фути від неї лежала крижана брила, така сама суха-сухісінька й гостробока, як і тоді, коли її виламали з дна струмка. Під тиском зовнішнього холоду тепле повітря здіймалося вгору. Якраз над грубкою, де виходив назовні димар, видніло невеличке кільце сухої парусини; навкруг нього парувало більше кільце,

за ним було коло, набрякле вологою, а далі верх і боки намету на півдьюма зашерхли сухим білим кристалічним інеем.

— Ох! О-ох! О-ох!

Бородатий виснажений і втомлений молодик, що спав на хутрі, болісно застогнав уві сні й, не прокидаючись, почав усе гучніш та лункіш виливати свій жаль. Напівпідвівшись з постелі, він дрижав і випинався, наче його в кропиву втрутили.

— Перекиньте його, — наказав Бетлз. — На нього корчі напали.

І півдесятка зичливих товаришів з доброти душевної заходилися молодика немилосердно перекидати, стусати й молотити.

— Ну його к бісу, це мандрування, — нарешті впівголоса промимрив той, одкинувши хутра й сідаючи. — Я перетнув усю країну з кінця в кінець, працював не покладаючи рук три зими, пройшов огонь і воду. Та ось прибився у цю богом забуту землю і виявив, що я розніжений афінець і не маю ані крихти мужності! — Він присів біля вогню й заходився крутити цигарку. — Не думайте, що я підібгав хвоста. Мені стане снаги витерпіти все, геть усе; але мені соромно за самого себе, ось у чім річ. Адже я насилу подолав ті нещасні тридцять миль, і всеньке тіло мені затерпло й ниє, як у недолужного паничика, що протюпав п'ять миль сільською дорогою. Аж на душі гидко! Дайте-но сірника.

— Не горячися, парубче, — поблажливо мовив Бетлз, передаючи йому запалку. — Спочатку воно завжди доводиться непереливки. Він, бачте, змордувався! Ніби я не пам'ятаю, як я вперше подався зимою в дорогу! Затерпло тіло? Бувало так, що я, нахилившись до ополонки, хвилин десять не міг на ноги зіп'ястися, всі суглоби мені так здерев'яніли, що хоч сядь та плач. Напали корчі? Та якби в мене таке, то цілий гурт мусив би півдня розправляти мені руки й ноги! Як на новачка, ти тримаєшся хоч куди, і дух у тебе молодецький. Через рік ти всіх нас, тутешніх,

перескочиш. Особливо добре те, що в тебе нема сала, яке призвело багатьох здорованів у лоно Авраамове задовго до того, як їм судилося долею.

— Нема сала?

— Атож. Я маю на увазі тілистість. Здоровилам доводиться в дорозі важче, аніж іншим.

— А я й не знав.

— Не знав? То річ певна й незаперечна, і годі її спростувати. Тілисті люди зугарні напружитись до краю, та без витривалості вони ламаного шеляга не варті; а витривалість із тілистістю ніколи не товаришує. Лише худорляві й жилаві ладні взятися до важкого діла і вгризтись в нього, як голодний собака в кістку. А здорованям до того дзуськи!

— Їй же богу, це, як то вас кажуть, не бридня! — втрутився Луї Савой.
— Я знав один чолов'яга, здоровий був, наче буйвіл. Коли всі рушили на Сірчаний струмок, разом з ними подався один невеличкий чоловічок Лон Мак-Фейн. Ви знаєте того Лон Мак-Фейн, маленький ірландець, рудий і щирить зуби. От вони йшли, й ішли, й ішли цілісінький день і цілісінька ніч. І здоровий чолов'яга дуже стомився і лягав просто на сніг. А маленький чоловічок стусав здорового чолов'яга, а той плакав, наче, як то вас кажуть... ага! як то вас кажуть, наче дитина. І маленький чоловічок стусав, і стусав і, зрештою, через довгий час, через довгий шлях достусав здорового чолов'яга до моя хатина. Три дні не вилазив з-під моєї вкривала. Зроду не бачив така здорова баба. Зроду. От у нього був, як то вас називають, сало. Авжеж був.

— А що ви скажете про Акселя Гундерсона? — обізвався Принс. Велетень-скандінав, що загинув за трагічних обставин, справив на гірничого інженера незабутнє враження. — Він спочиває десь там. — І Принс непевно махнув рукою, вказуючи на таємничий схід.

— Більший за нього чоловік іще ніколи не ступав на берег Солоної Води, не полював так завзято лосів, — докинув Бетлз. — Але він виняток, що підтверджує правило. Подивіться на його жінку, Унгу, — вона заважила хіба що сто десять фунтів, в ній не було ані унції товщі. Снагою вона могла б з ним позмагатися, а мо, й перевершити його, аби то було можливо. Нема такого діла на землі, чи в землі, чи під землею, щоб їй було не здолати.

— Але вона його любила, — заперечив інженер.

— Річ не в тому. Адже...

— Послухайте-но, братове, — озвався Ситка Чарлі, котрий сидів на скриньці з-під консервів. — Ви говорили про сало, що ослаблює м'язи здорованів, про жіночу снагу й кохання, і все те свята правда; але я пригадую події, що сталися тоді, коли край цей був молодий і табірні вогнища палали одне від одного далеко, наче зорі на небі. Саме тоді я спізнав, що таке здоровань, що таке сало і що таке жінка. І жінка та була невеличка, але серце її було більше за воляче серце в чоловіка, і не бракувало їй снаги. А дорога була стомлива, аж до Солоної Води, і мороз був лютий, сніг глибокий, а голод страшний. А жіноче кохання було безмірне — інакше словами не скажеш.

Він змовк і відколов сокирою кілька шматочків льоду від брили, що лежала поруч. Шматочки ті він укинув у миску промивати золото — тепер у ній на грубці топилася вода. Чоловіки підсунулися ближче, а молодик, страждаючи від корчів, марно силкувався зручніше розправити своє затерпле тіло.

— Кров моя, братове, червона, сиваська, але серце моє біле. Кров я завдячую вадам батьків своїх, а серце — чеснотам друзів. Ще змалечку спізнав я велику істину. Я збагнув, що земля належить вам і вашому племені, що сиваші не можуть вам опиратися і їм судилося погинути від морозу, як оленям та ведмедям. Отож я прийшов до тепла й сидів разом

з вами біля ваших вогнищ і, зрештою, став одним із вас. За своє життя я багато чого перебачив. Я спізнав багато дивних речей, і мені довелося під час довгих мандрів водитися з розмаїтим людом. І тому я міряю вчинки людські вашою міркою, і зважую людей, і думаю, як ви. Отож, коли я гуджу людину з вашого племені, то знаю, що ви не вважатимете, буцімто я хочу її обмовити; а коли я хвалю людину з батьківського племені, ви не візьмете на свою душу гріх і не скажете: "Ситка Чарлі сиваш, очі його дивляться криво, а словам його не можна йняти віри". Правду я кажу?

На знак згоди слухачі промимрили щось невиразне.

— Жінку звали Пасук. Я чесно її придбав у племені, що мешкало на березі моря — їхній чілкетський тотем стояв над солоною морською затокою. Серце моє до неї не лежало, та й видом не дуже вона мене вабила. Вона ж бо все тупила очі й була боязка та полохлива, як то властиво дівчатам, коли їх оддають у руки чужинцеві, якого вони й у вічі доти не бачили. Отож, кажу вам, у серці моїм не було для неї місця, бо з думки мені не сходила далека подоріж, але я потребував помічника, що годував би моїх собак і веслував разом зі мною довгі дні, пливучи річкою. Одним уктивалом можна вкритися двом, і я вибрав Пасук.

Я вам не сказав, що саме був на урядовій службі? Коли ні, то до речі про те згадати. Отож мене взято на військовий корабель з саньми, собаками та запасом сухих харчів; зі мною сіла й Пасук. І ми попливли на північ, туди, де починалися крижані поля Берінгового моря, на яких нас висадили — мене, Пасук і собак. Як урядовий службовець, я одержав гроші й карти земель, що їх ніколи ще не бачило людське око, і листи. Ті листи були запечатані й надійно захищені від негоди, і я мав приставити їх до китобійного судна, затертого арктичною кригою біля великої річки Макензі. Ніколи я ще не видів такої великої річки, коли не лічити нашого Юкону, матері всіх річок.

Усе це я правлю між іншим, бо мова моя не про китобійні судна й не про зиму, що я прожив біля вкритої зашернями Макензі. Згодом, коли

настала весна, як дні подовшали й сніг пошерхнув, ми з Пасук помандрували на південь до Юконського краю. Подоріж була стомлива, та сонце вказувало нам дорогу. Отож, кажу, тоді то була гола країна, ми долали течію жердиною та веслом і зрештою сягнули Сорокової Милі. Любо було знову вздріти обличчя білих людей, і ми вийшли на берег. Зима та була важка зима. Нас огорнули темрява й холоднеча, а з ними прийшов і голод. Агент компанії виділив кожному по сорок фунтів борошна й двадцять фунтів бекону. Бобів не було, і собаки вили без угаву, і животи у всіх позападалися, лиця змарніли, і дужі люди покволіли, а кволі повмирали. Багато хто занедужав на скорбут.

Одного вечора зішлися ми всі в комору й, побачивши порожні полиці, ще дужче відчули порожнечу в череві. Ми розмовляли впівголоса при світлі вогню, бо свічки зберігалися для тих, хто здужа побачити весну. Балакали ми балакали, і зрештою висловлено гадку, що треба когось послати до Солоної Води, аби світ довідався про нашу скруту. При тому всі очі звернулися до мене, бо вважалося, що я неабиякий мандрівник. Я тоді сказав:

— До місії Гейне над морем сімсот миль, і всю дорогу геть до дюйма треба йти в плетених лижвах. Дайте мені найвиборніших собак та найпоживнішого харчу, і я поїду. Пасук теж поїде зі мною.

Вони пристали на моє слово. Але тут підвівся один янкі, довготелесий Джеф, кремезний і м'язистий, та й на язик довгий. Він теж неабиякий мандрівник, — сказав він, — народжений для цих лижв і споєний бізонячим молоком. Він поїде зі мною і, коли я, бува, підупаду на силах, добудеться місії й перекаже все, що треба. Я був молодий і не знав янкі. Звідки мені було знати, що довгий язик це в нього просто від сала, або що ті янкі, котрі здатні на великі діла, словами не розкидаються? Отож ми взяли виборних собак та найпоживніший харч і подалися в дорогу втрьох — Пасук, Довготелесий Джеф і я.

Ви, звісна річ, ходили незайманим снігом, жердиною спрямовували запряг і не раз долали крижані загати, отож я не розповідатиму про наші

поневірвання. Скажу тільки, що часом ми проходили за день десять миль, а часом тридцять, але частіше десять. І найпоживніший харч не дуже нас відживляв, бо ми відразу почали його дрібно паювати. Та й найвиборніші собаки виявилися негодящі, бо ми з сил вибивалися, їх підганяючи, аби вони з ніг не попадали. Коло Білої річки з наших трьох запрягів стало два, а ми проїхали тільки двісті миль. Та в нас нічого не пропадало дурно; собаки, що виходили з запрягу, потрапляли до черева тих, що лишалися.

Ані душі ми живої не стріли, ані диму не бачили, доки сягнули Пеллі. Тут я розраховував харчів добрати, і тут я розраховував лишити Довготелесого Джефа, що пхикав, здоровений. Та в грудях агентів компанії хрипіло, очі йому блищали, комора факторії була майже порожня; і він показав нам порожню місіонерову комірчину та його могилу, що на ній накидано здорову купу каміння, аби її собаки не розгребли. Жив там гурт індіан, але серед них — жодного старого й жодної малої дитини, і було ясно, що мало хто з них побачить весну.

Отож ми попхалися далі з легким шлунком і важким серцем, а між нами й місією Гейне біля моря простягалися півтисячі миль снігів і німої тиші.

Полярна ніч була саме в розпалі, й опівдні світанок не здужав осяяти південного обрію. Але загати поменшали, їхати стало легше; отож я гнав собак щодуху, і ми подорожували зрання допізна. Правду я казав на Сороковій Милі: всю дорогу до останнього дюйма доводилося пробивати у лижвах. А лижви ті натерли нам ноги до саден, і вони тріскалися й укривалися струпом, але не гоїлися. І щодень садна ті дошкуляли все дужче, й зрештою дійшло до того, що вранці, прив'язуючи лижви, Довготелесий Джеф плакав, як дитина. Я постановив його торувати дорогу перед легшими санками, але він, аби собі зручніш, скидав лижви. Через те дорога була не втоптана, його мокасини лишали великі заглибини, і собаки в ті заглибини провалювалися. Кістки собак випиналися з шкіри, і це їм дуже вадило. Отож я добре його вишпетив, і він дав обіцянку так не робити і зламав своє слово. Тоді я відбатожив

його собачою пугою, і по тому собаки більше вже не провалювалися. Він здитинів через той біль і через теє сало.

А Пасук? Поки чолові'яга лежав біля вогню і скімлив, вона варила їсти, зранку допомагала запрягати собак, а ввечері їх розпрягати. І вона врятувала собак. Завжди вона була попереду, ступаючи плетеними лижвами й протоптуючи зручну дорогу. Пасук... — як би то мовити? — я вважав, що вона робить належне, та й годі. На думці мені було інше, а до того ж я був молодий літами й мало знав жіночу вдачу. Лише згодом, пригадуючи минулі події, я все збагнув.

І той чолові'яга зовсім знікчемнів. Хоч собаки вибивалися з сил, але він, одставши, крадькома сідав на санки. Пасук сказала, що сама правитиме одними санками, отож він лишився без діла. Зранку я давав належну йому пайку їжі й виправляв у дорогу самого. По тому ми з жінкою складали речі, пакували санки й запрягали собак. Десь опівдні, коли сонце нас дражнило з-за обрію, ми наздоганяли чолові'ягу, що йому сльози позамерзали на щоках, і його випереджали. Увечері ми отаборювалися, відкладали його пайку їжі й стелили йому постіль. Також ми розводили велике вогнище, аби йому видно було здалеку. За кілька годин він приходив, шкандибаючи, з'їдав свою пайку, стогнучи й квилячи, і вкладався спати. Він не був хворий, цей чолові'яга. Він тільки здоровився, втомився й охляв з голоду. Але ми з Пасук теж здоровилися, втомилися й охляли з голоду; проте ми робили всю роботу, а він не робив нічого. Просто він заплив салом, про яке казав наш брат Бетлз. До того ж ми завжди давали йому рівну пайку.

Одного дня ми спіткали двох привидів, що мандрували крізь Тишу, чоловіка та хлопця. Вони були білі. Крига на озері Ле-Барж трісла, майже всі їхні речі пішли на дно. Кожен ніс на плечах по вкривалу. Щоночі вони розводили багаття й сиділи біля нього навкарачки до ранку. У них було трохи борошна. Вони його сколочували в теплій воді й пили. Чоловік показав мені вісім жмень борошна, — все, що вони мали, а до Пеллі, де панувала голоднеча, лишалося ще двісті миль. Вони також сказали, що десь позаду йде індіанин; що вони по правді розпаювали харчі, але він не

міг за ними поспіти. Я не вірив, що вони розпаювали по правді, інакше індієнин поспівав би. І я не міг дати їм їжі. Вони спробували були вкрати собаку — найгладшого, насправді ж худючого, — але я тицьнув їм під носа револьвера й звелів забиратися. І вони почвалані, мов п'яні, крізь Тишу до Пеллі.

Тепер у мене лишилося троє собак і одні санки, а собаки були самі кістки та шкура. Коли мало дров, вогонь ледь горить, і хатина холоне. Так було й з нами. Коли мало їжі, мороз кусав люто, й обличчя нам були поморожені, аж чорні, так що нас рідна мати не впізнала б. І ноги наші геть укрилися саднами. Зранку, як я виходив у лижвах пробивати незайманий сніг, мене проймав такий нестерпний біль, що я ледь-ледь стримувався, аби не кричати. Пасук, — та й рота не розтуляла, вона мовчки йшла прокладати дорогу перед санками. Чолов'яга ж скиглив.

На Тридцятій Милі була стрімка течія, вона підмивала кригу зі споду, і на річці було сила ополоні, розколин і багато таловин. Одного дня ми наздогнали чолов'ягу, коли той сидів одпочиваючи; він-бо, як звичайно, вирушив ще зрання. Але між нами була стяга води. Він її обминув, пройшовши понад краєм таловини, де було завузько для санок. Отож ми знайшли крижаний перешийок. Пасук важила мало й пішла перша, тримаючи поперек себе довгу жердину — на разі б лід не витримав. Вона була легенька, мала широкі лижви й пройшла безпечно. Тоді вона погукала собак. Та ті не мали ані жердин, ані лижв, і провалились, і їх потягло за водою. Я вчепився був щосили за санки, але посторонки порвалися, і собаки зійшли під кригу. М'яса на них було обмаль, та я гадав, що його стане на тиждень, тепер же ці надії пішли нанівець.

Другого ранку я поділив мізерний наш харч на три частки. І сказав Довготелесому Джефові, що хай, мовляв, як хоче, поспіває за нами, чи ні, бо ми підемо далі порожнем і швидко. Але він заходився скиглити й скаржитись на збиті ноги та на інші болячки й докоряти мені, що я кидаю в біді товариша. Пасук позбивала собі ноги, і я позбивав собі ноги — еге ж, ми позбивали ноги дужче, аніж він, бо ж ми мусили прокладати дорогу собакам; і ми зовсім охляли. Довготелесий Джеф забожився, що він

радніше вмере, аніж піде далі; отож Пасук узяла хутряну ковдру, а я казанок та сокиру, і ми зібралися вирушати. Але вона поглянула на його частку й сказала:

— Не переводити добрий харч на це немовля. Краще йому вмерти.

Я похитав головою і сказав: ні, — товариш завжди товариш. Тоді вона нагадала про людей, що лишилися на Сороковій Милі; їх там, мовляв, багато, вони люди добрі й сподіваються, що навесні я приставлю їм харчів. Але коли я знову сказав "ні", вона враз вихопила з-за мого пояса револьвера, і Довготелесий Джеф, як то каже наш брат Бетлз, подався передчасно в лоно Авраамове. Я за те Пасук налаяв, але вона не виказала ніякого жалю, бо й не відчувала його. І я знав у душі, що вона має слухність.

Ситка Чарлі помовчав і вкинув кілька шматочків льоду в миску на грубці. Чоловіки сиділи німуючи і мов не чули жалісливого вискотіння собак, які скаржилися на холоднечу.

— І щодень ми зауважували в снігу місце, де ночували ті двоє привидів, і ми з Пасук були б раді-радісінькі, маючи хоч би такий спочинок за всю дорогу до Солоної Води. Тоді ми перестріли індіанина, що теж скидався на привида й простував до Пеллі. Ті двоє, чоловік і хлопець, не поділили харчів по правді, він сказав, і вже три дні у нього не було борошна. Щовечора він варив у кухлику клапті своїх мокасинів і їв їх. Од тих мокасинів уже мало що й лишилося. Він був береговий індіанин і розповів це все через Пасук, що вміла розмовляти його мовою. Він зроду не бував на Юконі й не знав дороги, але простував до Пеллі. Чи далеко туди? Два сні? Десять? Сто? Він не знав, але йшов до Пеллі. Вертатися було пізно; єдина дорога — тільки вперед.

Він не попросив їжі, бачивши, що ми теж ледве ноги тягнемо. Пасук поглянула на нього й на мене, очевидячки вагаючись; вона скидалася на куріпку, що її пташенята в небезпеці. Отож я повернувся до неї й сказав:

— З цією людиною вчинили не по правді. Може, дати йому частку нашої їжі?

Очі її просвітлілися від раптової втіхи; але вона довго дивилася на того чоловіка й на мене, потім твердо стулила губи й сказала:

— Ні. Солоня Вода далеко, а на нас чигає смерть. Тож нехай краще вона схопить того чужого чоловіка й обмине мого Чарлі.

І той чоловік подався далі крізь Тишу, прямуючи до Пеллі. Того вечора вона заплакала. Ніколи я ще не бачив, щоб вона плакала. Сльози в неї бігли не від диму, бо дрова в багатті були сухі. Я здивувався і вирішив, що її жіноче серце втомилося від пустельної темряви й болю.

Життя дивна річ. Багато я про нього думав і довго мізкував, але щодень воно здається мені все незбагненнішим. Навіщо за нього чіплятися? Адже то гра, яку зроду-віку ще ніхто не виграв. Життя — це важка праця й незмірні страждання, а зрештою, підкрадається старість, причавлює нас, і руки наші грузнуть у холодному попелі згаслих вогнищ. Жити важко. З болем дитина вперше вдихає повітря, з болем старий востаннє його видихає, і всі дні наші сповнені злигоднів та скорботи; а проте людина неохоче йде в обійми смерті, затинається, падає, озирається й опирається до останку. А Смерть добра. Болю нам завдає тільки Життя та все, що Живе. Проте Життя нам любе, а Смерть осоружна. Це дуже дивно.

Наступні дні ми розмовляли мало. Уночі ми лежали в снігу, наче мертвяки, а вранці вирушали далі, снуючися, наче мертвяки. І геть усе було мертво. Не було ані куріпок, ані білок, ані полярних зайців — анічогісінько. Річка лежала безмовна під своїми білими шатами. Дерев в лісі покрижаніли. А холоднеча стояла достоту така, як тепер; і вночі зорі ближчали, й більшали, і підплигували, й танцювали; а вдень нас дражнили оманливі сонця, аж поки нам здалося, що їх сила-силенна, і все повітря виблискувало і яскріло, а сніг видавався діамантовим пилом. І

не було ані тепла, ані звуку, лише собачий холод і Тиша. Отож, кажу, йшли ми, наче мертвяки, немов уві сні, й не лічили днів. Очі наші були втуплені в бік Солоної Води, душі наші прагнули до Солоної Води, і ноги наші несли нас до Солоної Води. Отаборилися ми біля Такіни, але самі того не знали. Очі наші дивилися на Білого Коня, але його не бачили. Ноги наші ступали по волоку Каньйону, але цього не відчували. Ми нічого не відчували. І ми часто падали, але падали завжди обличчям до Солоної Води.

Харчі наші докінчилися, і рештки ми з Пасук поділили порівну, але вона падала частіш, а біля Оленячого переходу й зовсім уже знесиліла. І зранку ми лежали під нашою єдиною хутряною ковдрою й не вирушали вже в дорогу. Я вже зважився був лишитися на тому місці й зустріти Смерть, побравшись з Пасук за руки; я ж бо дійшов уже зрілого віку й спізнав кохання жіноче. До того ж місія Гейне була ще за вісімдесят миль, і між нами високо над смугою лісів здіймав свою овіяну бурями голову Чілкут. Але Пасук тихо заговорила до мене, так тихо, що мені довелося притулити вухо їй до уст. І нині, не боячися вже мого гніву, вона сказала все від щирого серця, і розповіла мені про своє кохання, і про багато чого такого, що я його досі не тямив.

І вона сказала:

— Ти мій чоловік, Чарлі, і я була тобі добра жінка. І за всі ті дні, що я розводила твоє вогнище, і варила тобі їсти, й годувала твоїх собак, і орудувала веслом чи прокладала дорогу, — я ні разу не нарікала. Також не казала я, що в батька у вігвамі було мені тепліше або що в Чілкеті було більше їжі. Коли ти говорив, я слухала. Коли ти наказував, я корилася. Чи не правда, Чарлі?

І я сказав:

— Авжеж, це правда.

І вона сказала:

— Коли ти вперше прибув до Чілкета й, не поглянувши на мене, купив мене, як купують собаку, й забрав мене з собою, серце моє скам'яніло і сповнилося гіркоти й страху. Але то було давно. Бо ж ти, Чарлі, поводився зі мною добре, так само, як лагідний чоловік поводить себе добре із своїм собакою. Серце твоє було холодне, і в ньому не було для мене місця, хоч ти жив зі мною по правді й по совісті. І я була з тобою, коли ти чинив сміливі подвиги й творив великі діла, і я порівнювала тебе з чужоплемінцями, і я бачила, що ти вирізняєшся серед них своєю чесністю, і слово твоє — мудре, і мова твоя — правдива. І я почала пишатися тобою, і, зрештою, ти заповнив моє серце, і всі думки мої були про тебе. Ти був наче літнє сонце, чия золота дорога йде колом і ніколи не ховається за небосхил. І хоч у який бік я дивилася, та скрізь бачила сонце. Але серце твоє, Чарлі, все було холодне, і в ньому не було місця для мене.

І я сказав:

— Це правда. Воно було холодне, і в ньому не було місця для тебе. Але все те минулося. Нині моє серце — наче весняний сніг, коли знову сяє сонце. Настала велика відлига, сніг осів, задзюрчали струмки, розпукли бруньки, і з'явилися зелені пагони. Ляскають крильми куріпки, співають вільшанки, й лунають гучні співи, бо зимі кінець, Пасук, і я спізнав кохання жіноче.

Вона всміхнулася й подала мені знак, щоб я прихилився ближче. І вона сказала:

— Я рада.

По тому вона довго лежала непорушно, ледь чутно дихаючи й схиливши голову мені на груди. А перегодом прошепотіла:

— Шлях мій скінчився, і я втомлена. Але спершу я хочу сказати тобі щось інше. Колись давно, ще дівчинкою в Чілкеті, я гралася сама між паками шкур у батьковім вігвамі, бо всі чоловіки пішли на лови, а жінки з хлопцями возили здобич. Це діялось опровесні, і я була сама. Бурий ведмедище, який тільки прокинувся після зимової сплячки, голодний і такий худющий, що, здавалося, космаки шерсті поприлипали йому до кісток, устромив у вігвам голову й сказав: "У-уф!" А тут саме нагодився мій брат — привіз перші санки м'яса. І він почав битися з ведмедем, хапаючи з вогнища головешки, а запряжені собаки, тягнучи за собою санки, й собі кинулися на звіра. Зчинилася страшна буча. Вони качались у вогнищі, розкидали паки шкур, повалили вігвам. Але зрештою ведмідь застигнув долі мертвий, повідкусувавши братові пальці й позначивши пазурами йому обличчя. Чи ти зауважив індіанина, що йшов до Пеллі, його рукавиці без великого пальця, його руки, що він грів біля вогнища? То був мій брат. А я сказала, щоб ти не давав йому харчів. І він подався крізь Тишу без харчів.

Отаке-то, браття, було кохання Пасук, що померла в снігу біля Оленячого переходу. То було могутнє кохання, бо вона офірувала брата заради чоловіка, що вів її стомливою дорогою до гіркого скону. Її кохання було таке могутнє, що вона офірувала себе саму. Перш ніж очі її склепилися навіки, вона взяла мою руку й засунула під білячу парку до пояса. Я намацав там тугу калитку й збагнув, чому вона підупала на силах. День за днем ми паювали по правді свій харч до останньої крихти, і день за днем вона споживала тільки половину. Друга половина попадала в тугу калитку.

І вона сказала:

— Пасук дійшла кінця свого шляху, але твій шлях, Чарлі, веде далі й далі через величний Чілкут униз, до місії Гейне і до моря. І вона веде далі й далі крізь світло багатьох сонць, через незнані землі та невідомі води, і тебе чекає довге життя, почесні та велика слава. Вона приведе тебе до вігвамів багатьох жінок, гарних жінок, але вона ніколи не приведе тебе до більшого кохання, аніж кохання Пасук.

І я збагнув, що жінка говорить правду. Та мене пойняла нестям, і я пошпурив геть тугу калитку й почав присягатися, що мій шлях теж дійшов свого кінця. Але втомлені очі Пасук налилися слізьми, й вона сказала:

— Ситка Чарлі завше чесний був над усіх чоловіків і ніколи не зраджував свого слова. Невже він забув про те нині, що заходився казати марні слова біля Оленячого переходу? Невже він не пам'ятає про людей з Сорокової Милі, які віддали йому свій найтривніший харч і найвиборніших собак? Завше Пасук пишалася своїм чоловіком. То нехай же він устане, прив'яже свої лижви й рушить у дорогу, щоб вона й далі ним пишалася.

І коли вона захолола в моїх руках, я встав, відшукав тугу калитку, і прив'язав свої лижви, і подався, хилитаючись, далі, бо коліна мої ослабли, і в голові мені наморочилось, і у вухах стугоніло, і в очах блимало. В уяві моїй ожили давні хлопчачі мандрівки. Я сидів на потлачі біля казанів, ущерть наповнених, і співав разом з усім гуртом пісні, і танцював під співи чоловіків та дівчат і бумкіт моржових тулумбасів. І Пасук тримала мене за руку, і йшла зі мною поряд. Коли я вкладався спати, вона мене будила. Коли я затинався й падав, вона мене підводила. Коли я збочував у глибокий сніг, вона мене виводила на дорогу. Отак я й чвалав, наче людина без тями й без розуму, що бачить чудернацькі видива, зачмеливши вином голову, і дочвалав до місії Гейне на березі моря.

Ситка Чарлі відкинув поли намета. Був полудень. На півдні, ледь одірвавшись від похмурого перевалу Гендерсона, повиснув холодний диск сонця. Обабіч нього сяяли оманливі сонця. Повітря було заткане морозними блискітками. А попереду, біля снігової дороги, сидів укритий памороззю вовкодав і, підвівши до неба свій довгастий писок, тужно вив.

ТАМ, ДЕ СТЕЖКИ РОЗБІГАЮТЬСЯ

Чом же я, чом же я мушу од'їжджати,

А кохану полишить?

Швабська народна пісня

Світлолиций співак нахилився до вогнища й долив води в казанок, де варилися боби. Тоді схопив головешку, випростався й одігнав собак, що обступили скриньку з харчами та кухонне начиння. Мав він голубі очі й довге золотаве волосся і такий здоровий був, такий свіжий, аж любо глянути. Над білим муром засніжених сосен, що тісно обступили табір, відгородивши його від усього світу, вистромився рогом тьмянний молодик. Небосхил був ясний і холодний, і зорі тріпотіли в жвавому танці. На південному сході займалося зеленкувате світло, звістуючи, що ось-ось заграє північне сяйво. Біля вогнища, на постелі з ведмежої шкіри, лежало двоє чоловіків. Між шкурою й снігом був шар соснових гілок дюймів на шість завгрубшки. Укривала були зачочені, а за захисток правило полотнище, нап'яте ззаду між двома деревами під кутом у сорок п'ять градусів. Воно затримувало тепло від вогнища й спрямовувало його на шкуру. Ще один чоловік сидів на санках біля вогнища й лагодив мокасини. Праворуч височіла купа мерзлої ріні й саморобний коловорот на тому місці, де вони натужувалися день у день, шукаючи золотої жили. Ліворуч стриміли чотири пари лижв — єдиний засіб пересуватися поза межами табору.

Якось дивно звучала та зворушлива швабська пісня під холодними північними зорями, і зовсім не бадьорила вона людей, що грілися біля вогнища після втомної праці. Вона завдавала їхнім серцям тупого болю, сповнювала тугою, пекучою, як голод, і манила на південь, за перевал, до сонячних країв.

— Та замовкніть-бо, Зигмунде, бога ради! — вигукнув один з тих, що лежали. Свої руки, болісно зціплені, він сховав у складках ведмежої шкіри.

— А чого, Дейве Верц? — запитав Зигмунд, — Чого б мені не співати, коли серце радіє?

— Тому що радіти нічого, ось чого. Огляньтесь-но, чоловіче, згадайте, що вже цілий рік їмо ми гидоту, живемо й працюємо, наче та худоба!

Золотоволосий Зигмунд озирнув табір, подивився на запаморожених вовкодавів і густу пару, що йшла з уст людей.

— А чого б серцю не радіти? — засміявся він. — Все чудово, все пречудово. Що ж до харчу... — Він напружив руку й погладив могутні м'язи. — І коли ми живемо й працюємо, наче та худоба, то хіба нам не платиться по-королівському? Кожна миска піску дає нам двадцять доларів, а жила ж, ми це знаємо, вісім футів завгрубшки! Це новий Клондайк, і ми це знаємо, і Джим Гоз, он поруч тебе, знає теж, і він не скаржиться. І Гічкок терпить! Шие собі мокасини, наче стара індіанка, і чекає пори. Тільки тебе, бач, сверблячка бере: ніяк не можеш дочекатись весни, коли почнемо мити пісок. Тоді ми всі забагатіємо, станемо, мов ті креси. Але ти, бач, не можеш почекати. Тобі кортить додому, в Штати. Мені теж кортить — там і моя батьківщина, — але я можу почекати, бо ж кожен день золота у мене в мисці, паче масла в масниці. А тобі, бач, не вигідно жити, і ти рюмсаєш, як мала дитина. Ні, вже краще співати:

Через рік, через рік, як достигнуть грона,

В рідний край я повернусь,

До дівчини пригорнусь,

В ясні очі гляну.

Через рік, через рік, як прийде година,

Я до тебе повернусь,

На порозі зупинюсь,

Обійму кохану[47].

Собаки наїжилися, загарчали й присунулися до вогню. Одноманітно заскрипів сніг: хтось ішов на плетених лижвах, і після кожного скрипу чувся шелест, наче крізь сито цукор сіяли, — то шелестів по снігу задок лижв, Зигмунд урвав пісню й насварив собак, кидаючи на них головешками. З темряви виступила вбрана в хутра дівчина-індіянка, вона скинула лижви, відгорнула каптур своєї білячої парки й підійшла до їхнього гурту. Зигмунд і ті, що лежали на ведмежій шкурі, привітали її звичайним: "Здорова була". А Гічкок посунувся, щоб вона сіла поряд на санках.

— Ну, як справи, Сіпсу? — спитав він, говорячи в лад їй англо-чінукським суржилом, — Чи й досі люди в селищі потерпають з голоду? І чи знає вже ваш шаман, чому поменшало дичини й не стало оленів?

— Атож, правда. Дичини обмаль, і нам доведеться собак їсти. Та шаман уже знає, відкіля все лихо, завтра він принесе жертву й зніме закляття.

— І хто ж та жертва? Немовля чи яка бідолашна скво, стара й немічна, що тягарем є для племені і що всі її раді позбутися?

— Так не випадало — лихо сталося нам велике, і він вибрав дочку самого ватага, — мене себто, Сіпсу.

— Сто чортів! — повільно, але енергійно вилаявся Гічкок, засвідчивши тим свій подив і збентеженість.

— Отож наші з тобою стежки розбігаються, — провадила вона спокійно, — і я прийшла, щоб ми ще раз подивились одне на одного, останній раз.

Вона була з первісного плем'я, і первісні були її традиції та звичаї. На життя вона дивилася стоїчно й людські жертви вважала за річ цілком природну. Сили, що владарювали над світлом і мороком, повинню й морозом, що розпукували бруньки й листя жовтили, — сили ті були злостиві, і треба їх було задобрювати. Про те вони нагадували, різними способами призволяючи людей до смерті: один провалювався на тонкій кризі й тонув у поганій воді, другий гинув в обіймах ведмедя, на іншого вони насилали неміч, і вона обпадала людину в її власній оселі, сушила кашлем, аж доки та викашлювала життя разом з легенями. Оце так тії сили діставали пожертву. І все на одне виходило. А шаман був утаємничений у помисли тих сил і жертву вибирав безпомильно. Все це було цілком природно. Смерть приходила різними дорогами, та, зрештою, на одне виходило: показати, які всемогутні й незбагненні ті сили.

Але Гічкок був син пізнішого часу. Його традиції були не такі категоричні й зовсім не святобліві, тож він сказав:

Е, ні, Сіпсу. Ти молода, та ще й свіжа, як весняний цвіт. Твій шаман — дурень заплішений, і вибір його лихий. Так воно не вийде.

Вона всміхнулася й відповіла:

— Життя не жалує нас, і на те є свої причини. Бо дало воно тобі білу шкіру, а мені червону, і то вже не гаразд. Потім воно звело наші стежки, а тепер їх роз'єднує, і ми нічого не вдіємо. Одного разу, коли боги саме розгнівалися, твої брати прийшли до нашого селища. Їх було троє хлопців, здорових і білих, і вони сказали, що нічого не вийде. Але вони наклали головою, і вийшло на шаманове.

Гічкок хитнув головою на знак того, що він зрозумів, і, обернувшись, мовив голосно до товаришів:

— Слухайте-но, хлопці! Там, у селищі, люди подуріли — збираються вбити Сіпсу. Що ви на те скажете?

Верц подивився на Гоза, Гоз на нього, але обидва промовчали. Зигмунд похнюпив голову і гладив вівчарку, що сиділа йому між коліньми. Він привіз Шепа з самісінького дому й дуже його цінував. Пса цього подарувалалйому та сама дівчина, що не сходила у нього з думки і чия фотокартка в медальйоні біля серця надихала його до співу, — подарувала, благословивши й поцілувавши на прощання, коли він рушав на північ шукати щастя.

— То що ви на те скажете? — повторив Гічкок.

— А може, все гаразд обійдеться, — відмовив спроквола Гоз. — Певно, це дівча просто вигадало.

— Та не в тім річ! — вигукнув Гічкок, відчуваючи, що паленіє від гніву на їхнє огинання. — Ви кажіть прямо: коли це правда, то невже ми вмиємо руки? Що будемо діяти?

— Я гадаю, нам нема чого в це встрявати, — озвався Верц. — Хай буде, що буде, нас воно не обходить. Цей люд має свої звичаї, свою віру, і нам до неї байдуже. Наше діло — намити золота, та й ушитися з цього забутого від бога краю. Тут тільки звірам жити. А хто вони є, оті гаспиди? Звірі, та й годі. Краще їх не чіпаймо.

— І я кажу те саме, — мовив Гоз. — Нас лишень четверо, Юкон від нас аж за триста миль, і ближче жодного білого. А що ми самі вдіємо проти півсотні індіан? Якщо з ними завестися, то прийдеться тікати звідси; якщо ж воюватися, то нам усім капець. До того ж нам якраз пофортунило, і хай мене дідько візьме, коли я це місце залишу!

— Я теж такої думки, — і собі докинув Верц. Гічкок нетерпляче повернувся до Зигмунда, що впівголоса наспівував:

Через рік, через рік, як достигнуть грона,

В рідний край я повернусь.

— Ось що, Гічкоку, — зрештою озвався Зигмунд. — Я пристаю до решти. Якщо кілька десятків здорових індіан змовилися порішити дівчину, то ми їй нічим не зарадимо. Один мент — і буде по нас. А яка з того користь? Все дно дівчині те не pomoжеться. Перечити тубільним звичаям можна лише, коли маєш силу.

— Але ж ми маємо силу! — перебив його Гічкок. — Четверо білих варті чотирьох сотень червоношкірих. І подумайте про дівчину!

Зигмунд замислено погладив собаку.

— А я й думаю про дівчину. Очі її блакитні, як літнє небо, а сміх — як плескіт літнього моря, волосся її золотаве, як і моє, і воно заплетене в коси, завтовшки, як рука. Вона чекає мене десь там, у теплих краях. Вона чекає довго, і нині, коли переді мною лежить купа золота, я не хочу ризикувати.

— А мені було б сором позирнути в її блакитні очі, згадавши цю чорнооку, чия кров у мене на руках, — в'їдливо вауважив Гічкок. Він-бо зроду був лицар, поборник справедливості, і коли діяти, то діяв без довгої гадки чи розваги.

Зигмунд похитав головою.

— Е, ні, Гічкоку, вам не заразити мене божевіллям ані не спонукати до божевільних учинків через ваш-таки безум. Нам слід спокійно зважити всі обставини. Я забився сюди не на гулянку, та й нічого ж у нас і не

вийде. Признаймо, що дівчині не пощастило, та й годі. Це звичай її племені, а ми сюди нагодилися випадком. Вони робили те саме тисячі й тисячі років, зроблять зараз і робитимуть довіку. До того ж вони нам чужі. І дівчина теж. Ні, я пристаю до Верца й Гоза і...

Ту мить собаки загарчали й підступили до вогню, а Зигмунд урвав свою мову, дослухаючись. Чути було, як скриплять лижви, багато лижв. В освіт увійшли повбирані в хутра індіани, високі, похмурі й мовчазні — тіні їхні спліталися на снігу в химерному танці. Один з них, шаман, звернувся до Сіпсу своєю горловою мовою. Обличчя йому було розмальоване на грубий дикунський лад, плечі закутані у вовчу шкуру, а на голові вилискувала зубами хижа вовча голова. Всі інші мовчали. Золотошукачі сиділи — ані пари з уст. Сіпсу встала й уступила в лижви.

— Прощавай, мій мужу, — мовила вона до Гічкока. Але чоловік, що сидів був поруч неї на санках, не подав жодного знаку, навіть голови не підвів, коли весь гурт вирушив цугом до засніженого лісу.

Гічкок, хоч як добре він пристосувався до місцевих умов, на відміну од багатьох чоловіків, ніколи й у думці не мав заходити в близькі стосунки з жінками Півночі. Його неупереджене ставлення до інших народів ніколи, однак, не спонукало його до шлюбного зв'язку з тутешніми дівчатами. Не те щоб йому стояли на заваді якісь там філософські принципи, — ні, просто йому того не хотілося. Сіпсу? Він щиро тішився, розмовляючи з нею коло багаття, але не як чоловік, що в товаристві жінки, а як дорослий, що балакає з дитиною; та й кожнісінький чоловік його крою міг би так само повестися, аби трохи розважити нудну самотину. Ото й тільки. Та хоч він був янкі з діда-прадіда й виріс у Новій Англії, кров його інколи поривали лицарські почуття, а комерційний підхід до життя часом здавався безглуздом і суперечив його глибшим пориванням.

Тим-то він сидів мовчки, похнюпивши голову, а всередині йому нуртувала якась органічна сила, дужча за нього, дужа, як його раса. Верц і Гоз поглядали скося час од часу, видно, що трохи занепокоєні. І

Зигмунд теж непокоївся. Гічкок визначався силою, і, живши разом життям, сповненим небезпек, вони мали не одну нагоду в тому пересвідчитися. Отож, стривожені й зацікавлені, вони чекали, на що ж він зважиться.

Але він мовчав. Вогонь пригас, Верц потягнувся, позіхнув і заявив, що пора спати. Тоді Гічкок випростався на весь зріст.

— Щоб вас усіх лиха година не минула, тхори ви полохливі! З мене вже вас досить!

Він мовив це майже спокійно, але в кожному слові чулася наснага, в тоні голосу — рішучість.

— Давайте паюватися, — провадив він. — Беріть, що вам вигідніш. За угодою я маю право на четвертину золота. Ми вже намили унцій двадцять п'ять або й тридцять. Принесіть-но вагу, поділимося. А ви, Зигмунде, відкладіть мою четвертину харчу. Четверо собак належить мені, але я потребую ще чотирьох. Міняю їх на свою частку табірнього спорядження й гірничого струменту. І додаю ще унцій шість-сім золота й рушницю сорок п'ять на дев'яносто разом з набоями. Ну як, згода?

Решта троє відійшли вбік і почали радитись. Коли вони вернулися, Зигмунд виступив од їхнього імені:

— Ми поділимося з вами по правді, Гічкоку. Ви дістанете свою четвертину, не більше й не менше, — робіть з нею, що хочете. Але собаки потрібні нам так само, як і вам, отже забирайте своїх четверо, та й буде з вас. Коли ж ви не хочете брати своє спорядження й струмент, то це ваша справа. Хочте — беріть його, а ні — то залиште.

— Буква закону, — глузливо мовив Гічкок. — Та я згоден, хай буде по-вашому. Тільки швидше. Мені кортить чимскорше вшитися з цього табору, де живуть гниди.

Золото й харчі розпаювали без усяких розмов. Він склав свою мізерію на санки, прив'язав її і запряг чотирьох собак. Свої частки спорядження й інструменту він не зайняв, проте кинув на санки півдесятка штук собачої упряжі й визивно позирнув на своїх колишніх товаришів. Вони тільки плечима здвигнули, дивлячись йому вслід, аж поки він зчезнув у лісовій гущавині.

Чоловік повз, припадаючи до снігу. Обабіч маячили вігвами індіанського табору, пороблені з оленьчих шкур. Коли-не-коли який собака вив або гарчав, сварячися з своїм сусідом. Один пес підбіг до пластуна, але той завмер. Собака підійшов ближче й нюхнув, потім підступив ще ближче й ткнув носа в дивну річ, якої тут не було завидна. Тоді Гічкок, — бо то був він, — враз підхопився й стиснув голою рукою кошлату тваринячу горлянку. І собака враз пізнав смерть і, коли людина поповзла далі, лишився із скрученою шиєю просто зоряного неба.

Зрештою Гічкок доповз до ватагового житла. Довгенько він лежав на снігу, прислухаючись до гомону всередині й силкуючись розрізнити, чи є там Сіпсу. Людей у вігвамі був чи не добрий гурт, і вони між собою жваво сперечалися.

Але ось він почув голос дівчини й підповз до вігваму впритул, аж під саму оленьчу шкуру. По тому розгріб сніг і поволі просунув до нутра голову та плечі. Коли в лице йому дихнуло теплом, він завмер, вичікуючи. Ноги його й майже все тіло були ще зовпі. Він нічого не бачив і не смілився підвести голову. З одного боку лежала якась пака шкур. Він чув її запах, але задля певності ще й помацав рукою. По другий бік його лице мало не торкалось якогось хутряного вбрання, що, він знав, було на чиємусь тілі. Певно, то була Сіпсу. Не чекаючи, доки вона заговорить знову, він зважився ризикнути.

Він чув, як ватаг сперечається з шаманом і як у протилежному кутку пхикає, засинаючи, голодна дитина. Повернувшись на бік, він обережно підвів голову, ледь торкаючися хутряного вбрання, і прислухався до дихання. Дихала жінка, отож можна спробувати.

Він притиснувся до неї злегка, але рішуче, і відчув, як вона здригнулась від того дотику. Знову він завмер, аж доки жіноча рука помацала йому голову й торкнула чуба. Наступної миті рука злегка повернула голову догори, і він зирнувся з Сіпсу.

Вона й бровою не змигнула. Повернувшись, ніби між іншим, вона сперлася ліктем на паку шкур, лягла на неї всім тілом і розправила свою парку, сховавши його від стороннього ока. По тому, знов ніби між іншим, через нього перехилилася, так що його обличчя опинилося між її рукою та грудьми, а коли вона ще нагнула голову, вухо її злегка торкнулося йому до губів.

— Буде зручна мить, — прошепотів він, — тікай з хати й біжи за вітром до сосен, що на закруті струмка. Там мої собаки й санки, все налаштоване. Цієї ж ночі подамося до Юкону. Треба тільки швидше, тож попадеться тобі який собака, — хапай його й тягни до закруту.

Сіпсу кивнула головою на знак згоди, очі її заблиски з радощів: вона пишалася, що цей чоловік так щиро до неї прихилився. Як усі індіанки, вона зроду звикла коритися чоловічій волі; коли Гічкок повторив: "Тікай!", він мовив те владно, і хоч вона не озвалася, він знав, що його слово для неї закон.

— Про собачу упряж не турбуйся, — додав він наостанку. — Я чекатиму. Але не гай часу. День проганяє ніч, і вона не спиниться заради людини.

За півгодини, тупаючи ногами й вимахуючи руками біля санок, він побачив, що йде Сіпсу, тягнучи двох вовкуватих собак. Вгледівши чужих, його собаки загрозливо рвонули їм назустріч, але він почастував їх пужалном, і вони осілися. Вітер подував у бік селища, і він боявся, що найменший звук може його виказати.

— Припни їх до санок, — наказав він, коли вона вдягла упряж на тих двох собак. — Я хочу поставити своїх передовиків.

Та коли вона те зробила, переміщені собаки кинулись на приходнів. Гічкок заходився їх розбороняти рушницею, і така знялася веремія, що чути було й поснулим індіанам у селищі.

— Ну, собак матимемо вдосталь, — похмуро зауважив він, витягаючи з-під ремінців сокиру. — Скоро кину тобі яку собаку, ти її враз запрягай, а тим часом борони наших.

Ступивши наперед, Гічкок спинився між двох сосен. Собаки в таборі з гвалтували нічну тишу, і він чекав їхнього нападу. Аж ось на сніговому тлі замаячила темна пляма, швидко зростаючи. То був перший бігун собачої зграї. Він гнався вистрибом і за вовчим звичаєм подавав голос, указуючи шлях своїм товаришам. Гічкок стояв у тіні. Коли той перший пробігав поруч нього, він простяг руку, схопив собаку за передні ноги й крутнув додолу. Потім зважисто хрюснув його поза вуха й кинув Сіпсу. Поки вона собаку запрягала, він заступив із сокирою прохід між деревами. Ще мить, і його оточили кошлаті пси, вишкіривши білі зуби й поблискуючи очима, але під мах руки не підступали. Сіпсу вправлялася хутко. Як вона скінчила, він стрибнув наперед, схопив другого пса, оглушив і кинув Сіпсу. Таким оце чином він упіймав іще трьох собак, і коли в супрязі стояло цугом, гарчачи, десятеро псів, він гукнув:

— Досить!

Але тої миті підскочив парубок-індіанин, що біг найпрудкіше й перегнав інших. Він розіпхав собак, стусаючи праворуч і ліворуч і пробуючи прорватися до санок. Та Гічкок так почастував його прикладом, що він заточився, упав навколішки й перекинувся набік. Усе те побачив шаман, який летів навзаводи слідом.

Гічкок гукнув Сіпсу рушати. Почувши її пронизливий окрик "Чук!", знавіснілі пси гайнули з місця вчвал, аж дівчина замалим з санок не вилетіла. Боги, очевидячки, розгнівалися на шамана й штовхнули його під ноги собакам. Передовик вибив його з лижв і простер долі, дев'ятеро інших собак пробігли по ньому потоптом, і санки ще його переїхали. Та він ураз по тому скочив на рівні, і хто зна, чим би воно скінчилося, аби Сіпсу не намірилася довгим бато́гом і не ляснула йому межі очі, аж його посліпило. Коли він скорчився з болю посеред стежки, на нього ще наскочив Гічкок, доганяючи санки. Отож первісний теолог вернувся до ватагової оселі, збагативши свою мудрість знанням сили, що в кулаках білої людини міститься. І, держачи слово перед радою племені, він проклинав білих на всі заставки.

— Ану викурюйся, лежні! Викурюйся! Поки взуєтесь, то й снідання поспіє!

Дейв Верц, одкинувши ведмежу шкуру, сів і позіхнув. Гоз потягнувся, намацав на руці затерплий м'язень і почухав руку.

— Де ж це бо наш Гічкок ночував ниньки? — мовив він, дістаючи мокасини. Вони задубіли від морозу, і він притьмом подибав у шкарпетках до вогню, щоб їх відігріти. — Добре, що він ушився, — додав він, — хоч робітник з нього нівроку собі.

— Атож. Тільки занадто самовпевнений. Це його біда. А Сіпсу шкода. Невже він її любив?

— Не думаю. Це просто принцип, та й годі. Він гадав, що то неподобство — і, звичайно, мав слушність, — але ми не могли встрявати до цієї справи: нас би зараз витурили звідціля.

— Принцип річ добра, тільки на місці. Як рушаєш до Аляски, краще його залишити вдома. Правда? — зауважив Верц, прилучаючись до

товариша, і вони вдвох почали розминати зашкарублі мокасини. — Чи ви гадаєте, що нам слід було йому допомогти?

Зигмунд похитав головою. Він був зайнятий. У кавнику закипала кава, здіймаючи шапку брунатної піни, до того ж і сало на пательні треба було перекинути. А ще йому з думки не йшла дівчина, що в неї сміх — як плескіт літнього моря, і він стиха наспівував.

Його товариші пересміхнулися й припинили розмову. Хоча було вже за сьому, але до світанку ще лишалося три години. Північне сяйво згасло, і табір видавався оазою світла серед глибокої темряви. І на тлі того світла чітко вирізнялися постаті трьох людей. Підбадьорений тишею, Зигмунд завів на весь голос останній куплет давньої пісні:

Через рік, через рік, як досягнуть грона...

Аж раптом нічну тишу розколов лункий постріл. Гоз зітхнув, спробував випростатися й осів додолу. Верц перекинувся на лікоть, понурив голову, кахикнув, і з рота йому бухнув темний струмінь. А золотоволосий Зигмунд похлинувся піснею, розкинув руки й гепнувся просто в багаття.

Під очима шаманові чорніли синці. Він був у препоганому гуморі: посварився з ватагом за Верцову рушницю і набрав собі бобів більше, аніж йому належалося. До того ж він загарбав і ведмежу шкуру, так що все плем'я на нього тепер ремствувало. А ще шаман спробував убити Зигмундового пса, що йому подарувала дівчина, але пес утік, а він упав у шурф і, вдарившись об цебро, звихнув собі плече. Геть пограбувавши табір, вони повернули до своїх вігвамів, де жіноцтво стріло їх радісним галасом. А незабаром з південних пагорбів забрів цілий гурт оленів, і мисливці вполювали силу м'яса. Отож здобув собі шаман ще більшу шану, і люди подекували, що він у згоді з богами.

Згодом собака-вівчарка вернувся в безлюдний табір і цілісіньку ніч і день вив, оплакуючи мертвих. Потому він щезнув, а за кілька років індіанські мисливці помітили, що вовче поріддя якось дивно змінилося: молодняк став строкатої масті, шерсть рябіла ясним клоччям, що його на вовках досі ніхто не бачив.

ДОЧКА ПІВНІЧНОЇ ЗОРІ

— Ти... як це воно... ледацюг, і ти, ледацюг, хочеш мати мене твій жінка. Не буде діло. Ніколи, атож, ніколи не стане ледацюг мій чоловік.

Отаким робом Джой Моліно виклала Джекові Гаррінгтону все, що мала на думці, точнісінько так само, як за день перед тим і Луї Савоєві, хіба що тільки більш утертими словами, та ще його рідною мовою.

— Послухай-но, Джой...

— Ні-ні, чого б то я мав слухати ледацюг? Це ж ой який поганий діло — ти вештаєшся кругом, ходиш мій хатина і нічого не робиш. Чим ти будеш годувати сім'я? Чому не маєш золотий пісок? Інший люди має сила-силющий.

— Таж я он як тяжко роблю, Джой. Нема того дня, щоб не никав десь по берегах чи притоках. Навіть оце тепер тільки-но вернувся. Ще й собаки не відхекались. Іншим таланить, і вони знаходять хтозна-скільки золота, а мені... мені ніколи не таланить.

— Ага! А коли отой один, що має жінка-індіянка, отой Мак-Кормек, коли він знайшов Клондайк, ти не ходив. Інший люди ходив, інший люди тепер багатий.

— Ти ж знаєш, я шукав тоді у верхів'ях Танани, — заперечив Гаррінгтон, — і сном-духом не відав про Ельдорадо, ані про Бонанзу, аж поки стало вже надто пізно.

— То інший річ, а тільки ти однак... як це воно... ходиш не той дорога.

— Що?

— Не той дорога. Ходиш... ну, так... манівцем. Ніколи немає надто пізно. Отам, на той річка, що звуть Ельдорадо, є один багатющий місце. Один людина zostавив кілки і пішов геть. Ніхто інший не знає, що йому сталося. Отой людина, що zostавив кілки, більше нема. Шістдесят день ніхто інший не може забрати собі той місце. А тоді інший люди, сила-сильющий інший люди... як це воно... нападеться на той місце. Потім пуститься навперегони, ой як швидко, наче вітер, щоб брати документ. Один людина буде дуже багатий. Він матиме чим годувати сім'я. Гаррінгтон удав, ніби це його не вельми обходить.

— А коли минає строк? — запитав він. — І що то за місце?

— Ото я й казав учора вечором Луї Савой, — провадила вона далі, пустивши повз вуха його запитання. — Він, я думаю, візьме гора.

— Під три чорти Луї Савоя!..

— А Луї Савой казав учора вечором у мій хатині: "Джой, — казав, — я дужий людина. Я маю добрі собаки. Я маю міцні груди. Я візьму гора. Тоді ти будеш мати мене твій чоловік?" А я казав йому, я казав...

— Що ти сказала?

— Я казав: "Як Луї Савой візьме гора, тоді він буде мати мене свій жінка".

— А як не візьме?

— Тоді Луї Савой, він не стане... як це воно... батько моїх дітей.

— А якщо гору візьму я?

— Ти — гора? Ха-ха! Ніколи!

Хоч який був прикрий той сміх, він однаково тішив вухо. Гаррінгтон і не образився. Він давно вже попався в неволю. До того ж був не один він такий. Усі закоханці Джой Моліно терпіли від неї точнісінько так само. А ту мить вона була навдивовижу чарівна, з трохи розтуленими устами, розшаріла від палючих цілунків морозу, з очима, що в них мерехтіли звабливі вогники спокуси — найбільшої з усіх спокус, яку можна уздріти тільки в очах жіночих, її собачий запряг збився коло неї теплим кошлатим клубком, а передовик, Вовче Ікло, злегенька поклав свій довгий писок їй на коліна.

— А якщо я все-таки візьму гору? — наполягав Гаррінгтон.

Вона звела очі від собак на закоханця, тоді знов опустила їх.

— Як ти скажеш, Вовче Ікло? Коли він сильний людина і добуде документ, чи стати нам тоді його жінка? Га? Як ти скажеш?

Вовче Ікло нашорошив вуха й сердито рикнув на Гаррінгтона.

— Такий холоднеча, — нараз мовила Джой з суто жіночою непослідовністю і, підхопившись на рівні, заходилася порядкувати коло свого запрягу.

Закоханець незворушно поглядав на неї. Від першої їхньої зустрічі вона водила його за носа, і до всіх його чеснот небавом долучилося ще й терпіння.

— Гей, Вовче Ікло! — вигукнула Джой, скочивши на санки в ту мить, як вони рвучко зрушили з місця. — Гей! Гей-йо! Поїхали!

Краєчком ока Гаррінгтон спостерігав, як її запряг пустився на стежку, що вела до Сорокової Милі. Там, де колія розгалужувалась і повертала через річку до форту К'юдагі, Джой зупинила собак і озирнулась.

— Агов, пане ледацюг! — гукнула вона. — Вовче Ікло каже "так"... коли ти візьмеш гора!

Хтозна-як, але чутка про це пішла гуляти по Сороковій Милі, і весь тамтешній люд, який і перед тим губився в здогадах щодо можливого вибору Джой Моліно з-поміж двох її останніх закоханців, тепер гомонів про наступні перегони і йшов у заклади, ставлячи на гаданого переможця. Селище розкололося на два табори, і кожен робив усе, щоб його обранець був на фініші перший. Точилася запекла боротьба за найпрудкігаих в окрузі собак, бо ж саме собаки, притім добрі собаки, були найпевнішою запорукою перемоги. А на перемояща чекала неабияка винагорода. Йшлося не тільки про жінку незрівнянної краси, але й про золоту копальню, яку оцінювано щонайменше в мільйон доларів.

Тої осені, коли розлетівся поголос про Мак-Кормекову знахідку на Бонанзі, все Пониззя, у тім числі й Серкл-Сіті та Сорокова Миля, ринуло до верхів'їв Юкону — туди подалися всі, окрім тільки тих, що, як Джек Гаррінгтон і Луї Савой, шукали золота на заході. Понастромляли кілків поспіхом скрізь, де трапиться, — на лосячих пасовиськах, на берегах приток, — і отак, випадково, захоплено й одну, негодящу за всіма прикметами річку, Ельдорадо. Олаф Нелсон обгородив кілками займанку завдовжки п'ятсот футів, швиденько послав заявку до реєстраційної контори і так само швиденько подався геть. За тих часів ця найближча контора була в поліційних казармах у форті К'юдагі, за річкою навпроти Сорокової Милі; та тільки по окрузі пішов поголос, що Ельдорадо — це чиста скарбниця, як хтось дізнався, що Олаф Нелсон не потурбувався спуститись річкою і належним чином закріпити за собою право власності. Люди жадібно пасли очі на покинутій призводом ділянці — адже всі знали, що там лежать цілі тисячі доларів, які тільки й дожидають лопати

та промивного жолоба. Проте чіпати її не важились: закон давав два місяці на те, щоб зареєструвати ділянку, а тим часом вона вважалася зайнятою. Вся округа знала, що Олаф Нелсон зник, і десятки людей лаштувалися кинутись туди, а потім пуститися навперегони до форту К'юдагі.

Та на Сороковій Милі суперництво не набрало розвою. Селище було заклопотане тим, щоб якнайліпше спорядити в дорогу своїх обранців — хто Джека Гаррінгтона, а хто Луї Савоя, — і нікому більше не забракло розуму встряти й собі в боротьбу. До реєстраційної контори треба було гнати добру сотню миль, отож кожен з двох суперників мав дістати по чотири запряги, щоб змінювати їх по дорозі. Зрозуміло, що долю перегонів вирішували останні двадцять п'ять миль, і прихильники кожного силкувалися добути на цей запряг щонайдужчих собак. І таке запекле суперництво точилося між двома таборами, і такі великі гроші вони ладні були платити, що ціна на собак підскочила страшенно — такої ніхто в тих краях і не пам'ятав. Тож не дивно, що ця колотнеча привернула ще пильнішу увагу загалу до Джой Моліно. Вона ж бо не тільки була призвідниця всього того шелесту, але й запряжного собаку мала найкращого від Чілкуту до Берінгового моря. Як чільний, або передовик, Вовче Ікло не мав собі рівних. Тому, хто поставив би його на чолі свого запрягу на останні гони, судилася б наперед перемога — це була річ безперечна. Але громада мала підсвідоме чуття міри, і ніхто не докучав Джой проханнями. Супротивні табори втішались тим, що коли вже Вовче Ікло не дістанеться одному, то так само й другому.

А що блаженний рід чоловічий, беручи осібно й укупі, із самої своєї природи ніколи в житті не здатен досягнути всіх підступів жіноцтва, то й не дивина, що чоловіки Сорокової Милі не спромоглися розгадати бісової вдачі Джой Моліно. Згодом вони признавалися, що недооцінили цієї темноокої дочки Північної зорі, батько якої гендлював хутром у тих краях ще тоді, коли вони й гадки не мали туди податися, і яка, вперше розплющивши очі, побачила мерехтливі спалахи полярного саява. Далєбі, місце народження не позначилося на її жіночій вдачі і не приспало в ній здатності розуміти чоловіків. І хоч ті знали, що вона грається з ними, але

не могли збагнути, яка то вигадлива, тонка й хитра гра. Вони бачили тільки ті карти, що їм показувано, отож до останньої хвилини Сорокова Миля тішилася своєю сліпотою, і лише як Джой викинула вирішального козйра, всі заходилися підбивати підсумки.

На початку тижня селище виряджало Джека Гаррінгтона і Луї Савоя в дорогу. Вони були завбачливі й виїжджали заздалегідь: хотіли дістатися Нелсонової ділянки за кілька день до строку, щоб відпочити самим і дати собакам зібратись на силі перед початком перегонів. По дорозі туди вони подибували людей з Доусона, що вже виводили на стежку підставних собак; очевидно, й там витрат не шкодували, маючи на оці мільйонний шмат.

Через два дні по від'їзді суперників Сорокова Миля почала й собі посилати підстави: спершу на сімдесят п'яту милю, тоді на п'ятдесяті, зрештою, на двадцять п'яту. Запряги на останній перегін були пречудові й нічим не поступались один перед одним, тож, перш як пустити собак у дорогу, селище добру годину обговорювало й порівнювало їхні стійності, незважаючи на п'ятдесят градусів морозу. А в останню мить поміж гурт вкотила на своїх санках і Джой Моліно. Вона одвела набік Лона Мак-Фейна, котрий орудував Гаррінгтоновим запрягом, і, тільки-но з її уст злетіли перші слова, усі побачили, як той нараз вчудовано роззявив рота — отож ішлося, напевне, про неабиякі речі. Відтак він випряг з її санок Вовче Ікло, поставив на чолі Гаррінгтонового запрягу й пустив собак стежкою уздовж Юкону.

— Бідолашний Луї Савой! — почулось у натовпі.

Чорні очі Джой Моліно задирливо спалахнули, і вона помчала назад до батькової хатини.

Над Нелсоновою ділянкою заходила північ. Кількасот одягнених у хутра людей, промінявши всі принади теплих домівок та затишних ліжок на шістдесят градусів морозу, нетерпляче тупцяли навколо. Багато хто

мав у руках кілки із своїм іменем, а наповхаті — собачий запряг. На ділянку було відряджено поліцейний кінний загін під орудою капітана Констентайна — доглядати, щоб гра проходила чесно. Оголосили наказ: не ставити жодного кілка, поки не спливе в небуття остання секунда доби. На Півночі такі накази мають не меншу силу, ніж воля Всевишнього: далєбі, куля дум-дум[48] чи не швидша й грізніша від самого грому небесного.

Ніч була ясна й морозна. Полярне сяйво забарвило небо мерехтливими різноколірними спалахами. Холодні хвилі рожевого світла сягнули зеніту, а широкі зеленкувато-сріблясті смуги затьмарили блиск зірок — здавалося, то могутня рука титанова звела над полюсом величні арки. І собаки, побачивши те приголомшливе видовище, голосно завили, так само як колись за давніх-давен їхні вовчі предки.

Поліцай у ведмежому кожусі поважно вийшов наперед з годинником у руці. Люди заметушилися коло собак, зводячи їх на ноги, розплутуючи й випростуючи посторонки. Претенденти на ділянку підступили до межі, міцно стискаючи свої кілки. Вони так часто переступали її, що тепер потрапили б зробити це й наосліп. Поліцай підніс руку. Скинувши з себе зайві хутра та укривала і востаннє підтягнувши паски, всі напружено чекали.

— Увага!

З шістдесяти пар рук скинуто рукавиці; шістдесят пар мокасинів міцно вперлися в сніг.

— Рушай!

Вони ринули на широку білу пустку й розбіглися в різні боки, забиваючи кілки на кожному розі, а потім — до середини, де належало поставити по два головних кілки. Відтак метнулися до санок, що стояли наготові на кризі. Зчинився страшенний лемент і шарварок. Санки

стикалися з санками, запряг набігав на запряг, собаки наїжувались, вищирювали ікла, гарчали. Між берегів вузької річечки бурхала колотнеча. Пішли в діло пуги й пужална, не розважаючи, де тварини, а де люди. До того ж кожний їздець мав коло себе купку приятелів, які допомагали йому чимдуж видобуватися з тисняви і тим тільки збільшували метушню. Та зрештою найсильніші брали гору і, один по одному вимикаючись на вільну кригу, миттю зникали з очей попід темними урвищами берегів.

Джек Гаррінгтон наперед завбачав таку сум'ятню і чекав коло своїх санок, доки вона вщухне. Луї Савой, розуміючи, що суперник ліпше знається на перегонах, слідом за ним і собі вичікував. Лише тоді, коли гук передніх запрягів завмер удаліні, вони пустили й своїх собак стежкою і за який десяток миль униз до Бонанзи вже наздогнали суперників: ті їхали низкою, майже впритул один до одного. Мало хто погукував на собак, і навряд чи хто мав надію випередити інших на такій дорозі. Санки, беручи від полозка до полозка, були шістнадцять дюймів завширшки, уторована колія — вісімнадцять; до того ж вона була така протерта, що скидалася радше на канаву з добрячий фут завглиб. Обабіч тієї колії розляглася пухнаста снігова ковдра. Якби хто надумав збочити із стежки, щоб перегнати суперників, його собаки зараз же загрузли б у снігу й поповзли, мов черепахи. Отож кожен лежав на своїх труських санках і вичікував.

У такий оце спосіб проїхали ще п'ятнадцять миль Бонанзою та Клондайком, аж до Доусона, де дорога виходила на Юкон. Там дожидали перші підстави. Та Гаррінгтон і Савой, поклавши собі, як знадобиться, загнати до смерті свої перші запряги, виставили свіжих собак на дві-три милі далі від інших. І, поки ті метушилися, пересідаючи з санок на санки, вони залишили позаду не менш як половину суперників. Коли їхні запряги вилетіли на широкі груди Юкону, попереду них залишалося усього з тридцять чоловік. Тут уже було де наддати ходу. Коли восени річка замерзла, посеред крижаного громаддя лишилася смуга чистої води завширшки з милю. Крига тільки недавно скувала стрімку течію і була рівна, тверда й блискуча, мов підлога в танцювальній

залі. Скоро вони вимкнулися на ту іскристу гладінь, як Гаррінгтон звівся на коліна, недбало тримаючись одною рукою за санки. Його пуга з лютим свистом гуляла по спинах собак, а у вухах їм лунало погрозливе псякування. Запряги розтяглися по крижанім просторі, і кожен напинався під усю силу. Та мало хто на Півночі вмів так поганяти собак, як Джек Гаррінгтон. Він одразу ж почав видобуватися вперед, а Луї Савой, прийнявши виклик, одчайдушно силкувався не відстати, і його чільні собаки бігли майже впритул до суперникових санок.

Десь на півдорозі тієї крижаної бинди з берега винесли їхні підстави. Та Гаррінгтон не задляв ходи. Вловивши мить, коли нові санки опинились упорівень нього, він з погуком перескочив на них і одразу ж пустив свіжих собак навзаводи. Їздець, що правував підставою, здолав якимось викинутися набік. Савой перемінив санки тим-таки ладом, а покинуті собаки сахалися туди й сюди, натикалися на інших і зчинили на кризі чималий розколот. Гаррінгтон піддав ходу; Савой не відставав. Наприкінці крижаної дороги вони порівнялися з передовими санками. А коли вибилися на вузьку стежку між пухнатих снігових заметів, то вже самі вели перед; і весь люд Доусона, бачивши те при світлі полярного саява, присягався, що видовисько було знамените.

Коли шпарить мороз у шістдесят градусів, людина, не маючи вогню або якої розривки м'язам, не довго витягне. Отож Гаррінгтон і Савой вдалися до давнього припису: "Трохи проїхав — то й пробіжи". Вони схоплювалися з санок і, не відпускаючи повідків, бігли позаду, аж поки кров починала пульсувати в жилах, як звикле, й переборювала мороз, а відтак знову падали на санки і їхали доти, доки в тілі знов пригасало тепло. Таким ладом — трохи їдучи й трохи біжачи — вони подолали другий і третій перегони. Там, де дорога виходила на рівну кригу, Савой кілька разів намагався вивести своїх собак уперед, одначе все марно. Решта їздців, розтягнувшись довгою валкою миль на п'ять позаду, силкувалися наздогнати їх, але теж надаремне, бо тільки Луї Савой сподобився честі витримати карколомний темп, що надав Джек Гаррінгтон.

Коли вони вихопились на сімдесят п'яту милю, Лон Мак-Фейн швидко пустив підставу обіч стежки, і скоро Гаррінгтон уздрів на чолі її Вовче Ікло, як уже знав, що перемога судилася йому. Жодний запряг на всій Півночі не зміг би випередити його на тих останніх двадцяти п'яти милях. А Савой, коли побачив, що суперників запряг веде Вовче Ікло, зрозумів свою поразку та тільки й здобувся на круте слово, що ним найчастіше споминають жінок. Проте він і далі силкувався не відстати від закурених снігом Гаррінгтонових санок, спитуючи своє щастя до кінця. На південному сході вже займалося на світ, а вони все мчали вперед, той зрадуваний, а той зажурений дивом дивним, що вчинила Джой Моліно.

Того ранку люди Сорокової Милі ще вдосвіта повилазили з-під хутряних укривал і з'юрмилися понад стежкою. Звідти вони добре бачили дорогу, що йшла проти Юконової води, аж до першого повороту декілька миль від селища. А з другого боку, за річкою, видно було й кінцеву мету перегонів — форт К'юдагі, де вже нетерпеливився агент реєстраційної контори. Джой Моліно стала осторонь і трохи далі від стежки, та, зважаючи на обставини, нікому й на думку не спало застувати їй огляд. Отож простір між нею та ледь помітною второваною смужкою zostався вільний. Чоловіки вже порозпалювали багаття і, стоячи навколо, заходили в заклади на золотий пісок та собак, причому більшість віддавала перевагу Вовчому Іклу.

— Їдуть! — зойкнув з вершечка сосни хлопчисько-індіянин.

З-за повороту Юкону, чітко видна проти снігу, вигулькнула темна цятка, і зараз же й друга. Вони дедалі більшали, а там показалися й інші такі самі цятки, проте від перших на чималій відстані. Трохи перегода вже можна було розрізнити собак, санки та людей, що плиском лежали на них.

— Попереду Вовче Ікло! — пошепки обізвався до Джой Моліно поліційний лейтенант.

Вона задоволено всміхнулася.

— Десять проти одного за Гаррінгтона! — гукнув якийсь король з Березового ручаю, витягаючи свою торбинку.

— Ваша королева, вона платить вам не дуже великий гроші? — спитала Джой.

Лейтенант похитав головою.

— Ви має золотий пісок, га? Скільки має? — розпитувалась вона далі.

Він показав свою торбинку. Джой зміряла її бистрим оком.

— Мабуть... я кажу... сот зо два, атож? То добре. А тепер я дає вам... як це воно... натяк... Закладайте. — І вона загадково усміхнулася.

Лейтенант вагався. Він позирнув на дорогу. Обидва суперники звелися навколішки і люто підбатожували собак. Попереду був Гаррінгтон.

— Десять проти одного за Гаррінгтона! — горлав король з Березового ручаю, струшуючи своєю торбинкою лейтенантові перед очима.

— Закладайте! — наполягала Джой.

Лейтенант підкорився, знизавши плечима: мовляв, він поступається, але не велінню свого розуму, а тільки її чарам. Джой підбадьорливо кивнула головою.

Гомін ущух. Заклади перепинилися.

Поколихуючись, підстрибуючи й зариваючись у сніг, наче вітрильники в бурю, санки льотом летіли просто на них. Луї Савоєві собаки були на рівні Гаррінгтонових санок, але в очах йому стояла безнадія. Гаррінгтон міцно зціпив зуби і не спускав погляду з дороги. Його собаки мчали вперед злагідно, потужно, несхибно, а Вовче Ікло, невидюче втупившись долі й поскиглюючи, провадив запряг пречудово.

Сорокова Миля затамувала віддих. Не чути було ані звуку — тільки хрипке сапання собак та виляски пуг.

І раптом тую тишу розітнув дзвінкий голос Джой Моліно:

— Гей! Гей-йо! Вовче Ікло! Вовче Ікло!

Вовче Ікло почув її. Він рвучко збочив із стежки і повернув до своєї господині. Весь запряг посунув за ним. Санки перехилилися набік, стали на одному полозку, і наступну мить Гаррінгтон гепнувся в сніг. Савой блискавицею промчав повз нього. Гаррінгтон звівся на ноги й дивився, як той жене через річку до реєстраційної контори. Відтак несамохіть почув позад себе чийось мову.

— О, він дуже добрий їздець, — пояснювала лейтенантові Джой Моліно. — Він... як це воно... надав темпу. Атож, він дуже добре надав темпу.

НА КІНЦІ ВЕСЕЛКИ

І

Було дві причини, через які Кід із Монтани розпрощався зі своїми шкіряними штанами та мексиканськими острогами й обтрусив із ніг своїх порох айдахських пасовиськ. По-перше, невпинний поступ тверезої і високоморальної цивілізації завдав фатального удару первісним звичаям західних прерій, і зрафіноване товариство почало споглядати його й

таких, як він, братчиків несхвальним осудливим оком. По-друге, зробивши чергове циклопічне зусилля, народ підвівся й посунув свій кордон на кілька тисяч миль далі. В такий спосіб доходжале суспільство передбачливо, хоч і несвідомо, надало широке поле діяльності своїм молодим членам. Щоправда, нова територія становила майже суцільну пустку, але ці кілька сотень тисяч закрижанілих квадратних миль принаймні правили за життєвий обшир для тих, що інакше захиріли б удома.

Один із них був Кід Монтанський. Війнувшись до моря так шпарко, ніби за ним гнало кілька шерифів на чолі озброєних загонів, і мавши куди більше зухвальства, ніж грошей, він якось примудрився сісти на пароплав, що відпливав з порту в П'юджет-Саунді[49], і витримав ті знегоди, які чигають на палубного пасажира — і нудотливу хитавицю, і нудотливу їжу. Трохи зблідлий і змарнілий, але все так само завзятий, ступив він одного весняного дня на берег у Даї. Спізнавшись з цінами на собак, харчі й різне спорядження, а також з митними здирствами двох незгідливих урядів, він швидко зметикував, що для бідака Північ то ніяка не Мекка. Отож він подався шукати оперативнішого підживку.

Між берегом і перевалами зібралися тисячі й тисячі затятих прочан. З тих прочан Кід Монтанський і почав лупити грошики. Зразу він узявся за фараона у гральному домі — халупі, збитій із соснових дощок; але, на жаль, несподівані обставини примусили його заокруглити життєпис однієї людини й податися далі. Тоді він поскуповував задля гандлю геть усі вухналі, і вони почали ходити нарівні з законними платіжними засобами — чотири за долар, — аж поки раптом надійшла їх ціла партія, добра сотня барил; попит на них упав, і йому довелося спродати весь свій запас із збитком. Потім він опинився в Овечому таборі, об'єднав носіїв у професійну спілку і за один день нагнав ціну за перенесення вантажу на десять центів за фунт. На знак подяки носії допомогли йому поставити на широку ногу фараон і рулетку, а він своєю чергою хвацько вимантажив у них їхні заробітки. Проте той гандль розцвівся таким пишним цвітом, що годі його було терпіти, тож вони наскочили однієї ночі, спалили йому халупу, банк розпаювали, а хазяїна випровадили з порожніми кишнями.

Недоля пристала до нього, наче реп'ях. Він зайшов у спілку з надійними людьми, аби переправляти віскі через кордон непевними й невідомими стежками, але розгубив своїх провідників-індіанів, і перша ж партія товару попала до рук кінної поліції. Численні інші нелагоди роз'ятрили йому серце й довели його до нестями, отож він одсвяткував своє прибуття на озеро Бенет тим, що цілісіньких двадцять годин тероризував увесь табір. По тому громада золотошукачів прибрала його до рук і наказала вимітатися під три чорти. Він свято шанував такі ухвали і скорився з таким поспіхом, що ненароком прихопив з собою чужий собачий запряг. У країнах з лагіднішим кліматом цей вчинок кваліфікувався б нарівні з конокрадством, отож він тільки перебрався через Бенет, спустився по Тегішу, і отаборився за сто миль на північ від озера.

Саме починалася весна, і багато значних громадян Доусона вирушили на південь, поки ще стояла санна дорога. Здибаючи їх, розмовляючи з ними, він затямив їхні ймення та маєтності й поїхав собі далі. Мав він добру пам'ять, а також непогану уяву, і правдивість не належала до його чеснот.

II

Завжди жадібний до новин Доусон угледів, що Кід їде санками по Юкону, і вийшов на кручу його зустрічати. Ні, він не привіз ніяких газет; не знав, чи вже повісили Дюрана; також не відав, хто виграв змагання в День Подяки, не чув, чи Сполучені Штати почали війну з Іспанією[50]; не знав, хто такий Дрейфус[51]. Але О'Браєн? Невже вони не чули? Таж О'Браєн утопився в Білому Коні; з усього гурту врятувався тільки Ситка Чарлі. Джо Ледю? Відморозив собі коло П'яти Пальців обидві ноги, і їх ампутовано. А Джек Делтон? Загинув на "Морському левові" разом з усією командою, коли там вибухнув казан. А Бетлз? Попав у аварію на "Картаджіні" в Сеймурових воротах — з трьохсот чоловік врятувалося лише двадцяттеро. Свіфтвотер Віл? Провалився в ополонку на озері Ле-Барж разом з шістьма співачками оперової трупи, яких він супроводив. Губернатор Волш? Загинув з усім супроводом і вісьма санками на

Тридцятій Милі. Деверо? Хто це такий Деверо? А, кур'єр! Його застрелили індіани на озері Марш.

І він голобив так і далі. Його слова передавано з уст в уста. Чоловіки проштовхувалися розпитати за своїх друзів та партнерів, і їх виштовхували з натовпу таких приголомшених, що навіть на добру лайку їх не ставало. Ледве Кід Монтанський вибрався на берег, як його оточило кількасот копачів у хутрах. Дійшовши до Казарм, він уже був на чолі справжньої процесії. Біля "Опери" він опинився серед збудженої юрби, де кожен силкувався довідатися про долю свого товариша. Усі напрошувалися його частувати. Ніколи досі Клондайк не розкривав так широко свої обійми чечако. Увесь Доусон гув, наче рій: за всю історію йому ще не доводилося зазнавати таких утрат. Геть усі більш-менш відомі доусонці, що вирушили опровесні на південь, дійшли гіркового кінця. Хатини вибльовували своїх мешканців, знетямлені копачі бігли з-над струмків і з ущелин, аби побачити людину, що принесла звістку про таку страшну біду. Бетлзова дружина, метиска-напівросіянка, сиділа невтішна біля вогнища й, погойдуючись, раз у раз посипала білим попелом свої чорні, як вороняче крило, коси. Над Казармами сумно майорів напівспущений прапор. Доусон оплакував своїх небіжчиків.

Навіщо Кід укоїв таку штуку, не знає ніхто в цілім світі. Єдине тому пояснення, — що він не товаришував з правдою. Але через нього цілих п'ять день у всій околиці лунали плачі й голосіння, і цілих п'ять день на ньому була вся увага Клондайку. Йому надано щонайкраще помешкання й харч, шинки поїли його задурно.

Люди ходили за ним чередою. Високі урядовці запобігали його ласки, аби він розповів про все детальніше, а Константайн разом з іншими офіцерами влаштував на його честь обід у Казармах.

Аж ось одного чудового дня Деверо, урядовий кур'єр, спинив своїх потомлених собак перед конторою інспектора копалень. Мертвий? Хто це таке сказав? Дайте-но йому смаженої оленини, і побачите, який він мертвий. Та що ви! Губернатор Волш — він у таборі на Малому Лососі, а

О'Браєн вернеться з першою водою. Мертвий! Дайте-но йому смаженої оленини, і самі побачите.

І знов Доусон загув, наче рій. Прапор над Казармами здійснювся на вершину щогли, а Бетлзова дружина вмила й одягла чисте вбрання. Громада чемненько натякнула Кідові Монтанському, щоб він щезнув з її виднокола. І Кід щезнув, як звичайно, на хвості чужого собачого запрягу.

Коли він подався вниз Юконом, Доусон зрадив і побажав йому якнайшвидше добутися туди, куди зрештою попадають усі запеклі грішники. По тому власник собак очутився, подав скаргу Константайнові, і той відрядив полісмена йому до помочі.

III

Маючи на меті дістатися до Серкл-Сіті і зважаючи на те, що талий лід провалювався під полозками його санок, Кід Монтанський скористався довгими вже днями і гнав собак зрання й допізна. До того ж він не мав ніякого сумніву, що господар вищезгаданих собак женеться слідом, і прагнув дістатися американської території, перш ніж річка скресне. Але опівдні третього дня стало очевидно, що весна його випередила. Юкон стугонів і виборсувався із своєї крижаної в'язниці. Довелося робити довгі об'їзди, бо дорогу розмивала прудка течія, а крига, вся в неспокої, лунко ломилася й утворювала широкі розколини. Крізь них і крізь незліченні продухвини на лід заплющила вода, і поки він добувся хатини дроворубів край одного острова на річці, собак уже збивала з ніг течія, і вони більше пливли, аніж бігли. Двоє мешканців зустріли його досить неприязно, але він собі розпряг собак і заходився варити їсти.

Дональд і Деві могли правити за добрий зразок волоцюг-невдах. Канадці шотландського роду, з городян, у нерозважну хвилину кинули вони свої конторські столи, забрали всі заощадження й подалися до Клондайку шукати щастя. Тепер вони дізналися, почім фунт лиха в цьому краї. Зголоднілі й спроневірені, запрагли всім серцем додому, ці бідолахи

найнялися заготовляти дрова для пароплавів Компанії Тихоокеанського узбережжя, і їм було обіцяно по закінченню роботи доправити їх додому. Зневаживши нагоду помандрувати кригою, вони остаточно довели свою недолугість, оселившись на цьому острові. Хоча Кід не мав майже ніякого уявлення, що таке льодолом на великій річці, але й він озирає той острів із сумнівом і тужливо дивився на далекий берег, де високі стрімчаки обіцяли надійний захисток од усіх льодів Півночі.

Наївшись сам і нагодувавши собак, він закутив люльку й пішов розглянути, що воно довкола. Острів той, як і інші його річкові брати, був вищий з горішнього боку, і саме там Дональд і Деві поставили свою хатину й нагромадили стоси дров. До дальнього берега була добра миля, а від ближнього острів відокремлювала протока ярдів на сто. Угледівши її, Кід Монтанський вирішив був забрати своїх собак і гайнути на суходіл, але, придивившись краще, помітив, що поверх криги плине швидка течія. Нижче річка круто звертала на захід, і лука її засіялася дрібними острівцями.

Отам буде загата, — мовив він сам до себе.

Півдесятка санок, що, очевидячки, прямували вгору на Доусон, під'їздили, розплескуючи холодну воду, до долішнього кінця острова. Подорожувати річкою досі було небезпечно, а нині стало й просто неможливо, і вони насилу сягнули берега й вибралися стежкою до хатини дроворубів. Один подорожній, осліплений сніговим блиском, безпомічно плентався позад санок. То були здорові молоді хлопці, в подертому одязі, здоровені, проте Кід уже здибав таких і знав, що вони не його штибу.

— Здорові були! Як там далі дорога до Доусона? — запитав передній, глянувши на Дональда й Деві і спиняючись оком на Кідові.

Зустрівшись уперше серед безлюддя, люди не дотримуються звичайних приписів. Отож розмову скоро повели всім гуртом, одні

розказували новини з Пониззя, інші з Горішньої Країни. Але новоприбульці невдовзі вичерпали свій запас, вони-бо зимували в Мінусці, на тисячу миль нижче, де не відбулося ніяких подій. Кід Монтанський — той прибув із морського берега, і вони, отаборюючись, тим часом розпитувалися, що діється на білому світі, від якого їх було ізольовано дванадцять місяців.

Раптом з-над річки, де безнастанно гуркотіло, долинув оглушливий лускіт, і всі побігли на берег. Води на поверхні побільшало, а крига під натиском згори й знизу силкувалася вирватись із цупких берегових обіймів. У них на очах лунко творилися нові розколини, і повітря повнило тріскотіння, різке й гучне, наче стрілянина в ясний день.

Згори двоє чоловік гнали до острова собачий запряг ще сухою стягою криги. Та раптом їм перетяла шлях вода, і вони подалися бродом. Ураз за самісінькою їх спиною крижина розчахнулася і перекинулася. Через пролом бурхнула вода, затопила їх аж по пояс, залила санки і потягла собак, змішавши весь запряг в одну купу. Однак чоловіки спинились, аби допомогти собакам вирятуватися, і притьмом почали шукати навпомацки в крижаній воді посторонки, обтинаючи їх колодачами. По тому, долаючи водяний вир та потрощену кригу, вони чимдуж гайнули до берега, де серед крижаних брил уже стояв Кід — він перший поспішив їм на допомогу.

— Отакої! Та це ж Кід Монтанський! — вигукнув чоловік, якого Кід витяг на берег і поставив на ноги. Вбраний у ясно-червону уніформу кінної поліції, він жартома відсалютував йому правицею.

— Ось, Кіде, ордер на арешт, — провадив він, витягаючи з кишені на грудях зім'ятого папірця. — Сподіваюся, все обійдеться тихо-мирно.

Кід Монтанський подивився на розбурхану річку й знизав плечима, а полісмен, простеживши за його поглядом, усміхнувся.

— Де собаки? — спитав полісменів супутник.

— Добродії, — перепинив полісмен, — це мій товариш Джек Сатерленд, власник двадцять другої ділянки на Ельдорадо...

— Невже той самий Сатерленд, випускник дев'яносто другого року?
— втрутився осліплений сніговим блиском чоловіча з Мінука, підступаючи до нього навпомацки.

— Той самісінький, — відповів Сатерленд, здоровкаючися з ним за руку. — А ви ж хто?

— О, я вступив пізніше, але пам'ятаю вас ще з пертого курсу, ви тоді були аспірант. Хлопці! — гукнув він, обертаючись, — це Сатерленд, Джек Сатерленд, колишній захисник в університетській команді. Ну ж бо, золотошукавці, гайда сюди! Сатерленде, це Грінвіч, — два сезони тому він грав півсереднього.

— Так, я читав про ту гру, — мовив Сатерленд, потискаючи йому руку.
— Пам'ятаю, як ви гналися, коли ото перший гол мали забити.

Засмагле Грінвічеве обличчя густо почервоніло, і він незграбно відступив, даючи дорогу іншим.

— А це Метьюз, із Берклі[52]. Є серед нас і диваки зі сходу, яким набридло вдома сидіти. Ходіть-но сюди, принстонці![53] Ходіть-но! Це Сатерленд, Джек Сатерленд!

Отож вони всі за нього вхопилися, пронесли до табору й настачили сухим одягом та внесхочу напоїли чаєм.

Дональд і Деві, що на них ніхто не звернув уваги, пішли собі до хатини й заходилися, як то звичайно щовечора, грати в карти. Кід подався слідом у супроводі полісмена.

— Перебирайтеся в сухе, — сказав він, витягаючи з мішка свою мізерію. — Мабуть, вам і спати доведеться разом зі мною.

— Ви, я бачу, чоловік собі нічого, — зауважив полісмен, натягаючи Кідові шкарпетки. — Шкода, що доведеться вас назад у Доусон тарганити. Сподіваюся, там вас не зле потрактують.

— Не спішіться, — загадково всміхнувся Кід. — Ми ще не зрушили з місця. Коли я вирушу, то вниз за течією, і ви, мабуть, теж разом зі мною.

— Я буду не я...

— Ходірте надвір, я вам усе поясню. Оті дурники, — вказав він через плече великим пальцем на двох шотландців, — вскочили по самі вуха, коли тут селилися. Набийте-но собі люльку — тютюнець у мене добрий — та потіштеся, доки є час. Уже вам не довго курити.

Зацікавившись, полісмен вийшов з хати, а Дональд і Деві покидали свої карти й подалися слідом. Прибульці з Мінюка зауважили, що Кід Монтанський указує то вгору по річці, то вниз, і собі до них приєдналися.

— Що тут сталося? — запитав Сатерленд.

— Нічого особливого, — відповів Кід, наче йому було байдужісінько. — Просто ми з вогню попали в полум'я, та ще й олії підсипали. Бачите оту луку? Там нагромадяться мільйони тонн криги. Потім нагромадяться мільйони тонн угорі, біля он тамтої луки. Горішня загата прорве перша, нижня ще витримає. Гах! — І він обвів острів виразним жестом. — Мільйони тонн, — додав він замислено.

А що буде з дровами? — запитав Деві.

Кід повторив свій жест, і Деві заголосив:

— Пропала вся наша праця! Ні, це бредня! Ні, ні, хлопче, це бредня. Певна річ, ти жартуєш. Скажи, що ти жартуєш, — благав він.

Та Кід безжалісно засміявся й одвернувся, а Деві побіг до стосів і почав, мов несамовитий, шпурляти оцупки далі від берега.

— Допоможи мені, Дональде! — кричав він. — Невже ти не можеш допомогти? Це ж наша праця й надія попасти додому!

Дональд схопив його за руку, струснув, але він вирвався.

— Ти що, не чув, чоловіче? Мільйони, тонн, і острів наче мітлою змете.

— Та очутися ж бо, чоловіче! — мовив Дональд. — Тобі памороки забило.

Але Деві упав на дрова. Дональд пішов до хатини, підперезався двома поясами з грішми, — своїм та Девіним, — та й подався на верхів'я острова, де росла височезна сосна, що здіймалася над усіма своїми сестрами.

Стоячи біля хатини, чоловіки почули, як він цюкає сокирою, і всміхнулися. Вернувся Грінвіч — він ходив на той бік острова — і сказав, що рятуватись ніяк. Перебратися через протоку не можна було аніяким робом. Осліплений чоловік з Мінука завів пісню, решта йому підтягнули:

Та невіже ж то правда,

Як тобі здається?

А либонь, він бреше.

Та невіже ж то правда?

— Та це ж гріх, — простогнав Деві, підводячи голову й дивлячись, як вони витанцьовують, осяяні призахідним сонцем. — А дрова мої пропадуть ні за що, ні про що.

Та невже ж то правда? –

пролунало йому на відповідь.

Річка раптом стихла, і все огорнула дивна німота. Швидко й нечутно вода піднялася на яких двадцять футів, і кригу повідривало від берегів. Небавом здорові пампушки почали тихо тертися об високий берег. Через долішній, нижчий, кінець острова крига пішла лавою. По тому, не спиняючись, білий потік посунув униз.

Щохвилини гуркіт гучнішав, і скоро увесь острів тремтів і двиготів од натиску крижаних брил, що напірали одна на одну. Важезні, на сотні тонн пампушки під тиском вистрибували вгору, мов ті горошинки. Крижаний бунт тривав далі, й чоловікам доводилося гукати один одному на вухо, аби щось почути. Коли-не-коли гуркіт з бічної протоки пересилював стугін з-над річки. Раптом острів здригнувся від удару здоровезної пампушки, яка наскочила на берег; вона зрізала при корені десятків зо два сосен, тоді повернулася, перекилася, показавши свій брудний спід, і посунула на хатину, стинаючи берег і дерева, наче велетенський ніж. Здавалося, вона тільки ледь дряпнула ріжок хатини, але рублені колоди враз поставали дибки, і всенька споруда розсипалася, наче іграшковий будиночок.

— Пропала наша праця! Наша праця й надія попасти додому! — голосив Деві, коли Кід з полісменом відтягували його від дров'яних стосів.

— На все свій час, ще попадеш додому, — бурчав полісмен, так його кресанувши по голові, що він полетів перекидки далі від лиха.

З вершечка своєї сосни Дональд бачив, як вражий торос позмітав дрова й поплив за водою. Немов би втішені тією шкодою, крижини тепер утихомирилися й сповільнили свій плин. Гуркіт також ущух, і стало чути, як Дональд гукає з свого сідала, аби вони подивилися, що діється нижче острова. Як було завбачено, між островів на луці утворилася загата, і крижини громадилися валом, що перетинав річище від берега до берега. Річка спинилася; не знаходячи виходу, вода знов почала підніматись. Вона прибувала й прибувала, і незабаром увесь острів підплив. Люди брьохали в воді по коліна, а собаки подалися плавом до руїн хатини. На тому рівень води враз усталився, — вона майже не прибувала й не спадала.

Кід Монтанський похитав головою.

— Вгорі утворилася загата, і вода не проходить.

— І все залежить від того, яка загата прорветься перша, — додав Сатерленд.

— Атож, — ствердив Кід. — Коли першою прорветься горішня, ми загинули. Нічого нам не допоможе.

Хлопці з Мінука мовчки були одвернулися, але незабаром навколишню тишу розітнула пісня "Гей, Рамскі", а по тому "Оранжеві та чорні". Співаки розступилися, впускаючи в середину кола Кіда й полісмена, і ті підхоплювали дзвінкий ритмічний приспів кожної нової пісні.

— О Дональде, невже ти не подаси мені руки? — рюмсавав Деві під деревом, на яке видряпався його товариш. — О Дональде, друже, невже ти не подаси мені руки? — зарюмсавав він знову, до крові обідравши собі руки, коли марно силкувався вилізти слизьким стовбуром.

Але Дональд, не відводячи очей, дивився вгору по річці. Нараз він вигукнув, тремтячи од страху:

— Боже милий, прорвало!

Стоячи по коліна в крижаній воді, хлопці з Мінука, Кід Монтанський і полісмен побралися за руки й на повен голос завели "Бойовий гімн республіки"[54]. Але гуркіт навальної лавини покрив слова.

А Дональдові випало побачити видовище, якого не пережила ще жодна людина. На острів бурхнула здорова біла стіна. Дерев, собаки, люди щезли в одну мить, наче весь острів змела начисто божя правиця. Тільки він те побачив, як його високе сідало гойднулось і замашистою дугою шугнуло в крижане пекло.